

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE SOCIOLOGIE

REVISTA ROMÂNĂ DE SOCIOLOGIE

Serie nouă • Anul XXXIII
2022 • Nr. 3–4

NUMĂR SPECIAL: TRANSFORMĂRI ALE SOCIALULUI
PRIN DIGITAL ÎN PANDEMIA DE COVID-19

DIN SUMAR:

- ANCA VELICU, ANDREEA NICOLAESCU, Transformări ale socialului prin digital în pandemia COVID-19
- ALINA BĂRBUȚĂ, MARIA ROTH, COSMIN GHEȚĂU, Family dynamics during the COVID-19 pandemic: mediating children's access to digital technologies (Dinamica familială în perioada pandemiei COVID-19: medierea accesului copiilor la tehnologia digitală)
- RUXANDRA PĂDURARU, ANDREEA-VALENTINA MORARU, VALENTIN-ALEXANDRU BARBU, Online Dating Dynamics During COVID-19 (Dinamica întâlnirilor romantice online în timpurile COVID-19)
- MANUELA OANA ANGHELESCU, ILEANA ROTARU, Deconstrucția Erosului în era consumului digital
- ALINA SILION, Implicațiile digitalizării gospodăriilor: munca domestică digitală
- ANGELICA MARINESCU, Le monde de la danse classique indienne en proie aux nouvelles technologies: être artiste au temps de la pandémie (Lumea dansului clasic indian față în față cu noile tehnologii: a fi artist în vremea pandemiei)
- GEORGE VALENTIN ROMAN, Reticența părinților față de vaccinarea copiilor, în percepția lucrătorilor socio-medicali

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

REVISTĂ ACREDITATĂ BID (B⁺) DE CNCS

COLEGIUL DE REDACȚIE

Coordonator de număr: Ilie BĂDESCU, membru corespondent al Academiei Române

Redactor: Monica MITARCĂ

Redactori coordonatori: Dr. Anca VELICU, Dr. Ozana CUCU-OANCEA, Dr. Adela ȘERBAN,
Dr. Iulian APOSTU, Andreea NICOLAESCU.

Comitet științific: Dr. Sergiu BĂLTĂȚESCU (profesor, Universitatea din Oradea); Dr. Camelia BECIU (Institutul de Sociologie); Dr. Manuela BOATCĂ (profesor, Universitatea Albert-Ludwigs, Freiburg, Germania); Dr. Ștefan BUZĂRNESCU (profesor, Universitatea de Vest, Timișoara); Acad. Dr. Michael CERNEA (Academia Română); Dr. Septimiu CHELCEA (profesor, Universitatea din București); Dr. Christiana CONSTANTOPOULOU (profesor, Universitatea Penteion, Grecia); Dr. Andy FOX (profesor, University of West London, Marea Britanie); Dr. Nicu GAVRILUȚĂ (profesor, Universitatea Alexandru Ioan Cuza din Iași); Dr. Petru ILUȚ (profesor, Universitatea Babes-Bolyai, Cluj-Napoca); Dr. Joseph LIVNI (Boston); Dr. Kadi LUBI (profesor asociat, Tallinna Tervishoiu Korgkool, Estonia); Dr. Martin OSSIKOVSKI (profesor asociat, Universitatea de Economie Națională și Mondială, Sofia, Bulgaria); Dr. Adrian OTOVESCU (conferențiar, Universitatea din Craiova); Dr. Nicolas PELISSIER (profesor, Universitatea Cote d'Azur, Franța); Dr. Lilia RAYCHEVA (profesor, Universitatea St. Kliment Ochridsky din Sofia); Dr. Vasile ȘOIMARU (profesor, Catedra de Sociologie a Academiei de Științe din Republica Moldova); Dr. Silviu TOTELCAN (Institutul de Istorie „George Barițiu”, Cluj-Napoca, Academia Română); Acad. Dr. Cătălin ZAMFIR (Academia Română, Institutul de Cercetare al Calității Vieții).

Culegere și tehnoredactare: Cristiana GHIȚĂ

Redactor: Adriana PETRE

Tehnoredactor: Liliana LICĂ

Coperta: Mariana MOCANU

**Lucrare apărută cu sprijin financiar din
Fondul Recurent al Donatorilor – Academia Română**

Redacția: INSTITUTUL DE SOCIOLOGIE

Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5

050711, București, România

Tel.: 021 318 81 06; 021 318 81 27;

021 318 81 28/2417; fax: 021 318 24 48

E-mail: revista@insoc.ro

www.revistadesociologie.ro

© 2022, EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5

050711, București, România

Tel.: 021 318 81 06; 021 318 81 46

Fax: 021 318 24 44

E-mail: edacad@ear.ro

www.ear.ro

REVISTA ROMÂNĂ DE SOCIOLOGIE

Anul XXXIII, nr. 3–4 • 2022

S U M A R

NUMĂR SPECIAL: TRANSFORMĂRI ALE SOCIALULUI PRIN DIGITAL ÎN PANDEMIA COVID-19

EDITORIAL

ANCA VELICU, ANDREEA NICOLAESCU, Transformări ale socialului prin digital în pandemia COVID-19	167
---	-----

VIAȚA PRIVATĂ ÎN PANDEMIE

ALINA BĂRBUȚĂ, MARIA ROTH, COSMIN GHEȚĂU, Dinamica familială în perioada pandemiei COVID-19: medierea accesului copiilor la tehnologia digitală	181
RUXANDRA PĂDURARU, ANDREEA-VALENTINA MORARU, VALENTIN- ALEXANDRU BARBU, Dinamica întâlnirilor romantice online în timpurile COVID-19 ...	205
MANUELA OANA ANGHELESCU, ILEANA ROTARU, Deconstrucția Erosului în era consumului digital	225

TRANSFORMĂRILE SPAȚIULUI DOMESTIC – CASA, DE LA SPAȚIU PRIVAT LA SPAȚIU PUBLIC

ALINA SILION, Implicațiile digitalizării gospodăriilor: munca domestică digitală	237
ANGELICA MARINESCU, Lumea dansului clasic indian față în față cu noile tehnologii: a fi artist în vremea pandemiei	259

„Revista română de sociologie”, serie nouă, anul XXXIII, nr. 3–4, p. 165–310, București, 2022

Creative Commons License
Attribution-NonCommercial CC BY-NC

PANDEMIE ȘI SĂNĂTATE

GEORGE VALENTIN ROMAN, Reticența părinților față de vaccinarea copiilor, în percepția lucrătorilor socio-medicali	279
---	-----

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ

<i>Ipostaze și etnografii ale carantinei în pandemie</i> , coordonatori Bogdan Iancu, Andrei Mihail, Monica Stroe (Editura Pro Universitaria, 2021) (<i>Angelica Marinescu</i>)	305
---	-----

TRANSFORMĂRI ALE SOCIALULUI PRIN DIGITAL ÎN PANDEMIA COVID-19

ANCA VELICU*,
ANDREEA NICOLAESCU**

ABSTRACT

DIGITALLY-DRIVEN TRANSFORMATIONS OF THE SOCIAL DURING THE COVID-19 PANDEMICS

Based on the literature review, this editorial reviews how the COVID-19 pandemic has induced a digitization of social life and, in particular, how the social sciences have covered this phenomenon. Regarding the latter aspect, we are talking about changes at the thematic level (through emerging research themes or the reconfiguration of old themes) but also about the new methodologies and ethical challenges of social research in the context of digitalization induced by the pandemic. The last section comes with a brief presentation of the articles included in this thematic issue.

Keywords: COVID-19; digitization; ethical and methodological challenges; social research, social isolation, thematic areas.

La fel ca alte pandemii de-a lungul istoriei – cum au fost cele cauzate de ciumă, holeră sau gripa spaniolă –, și pandemia de COVID-19 va rămâne un moment marcant, cu referințe care se vor face la perioada anterioară, cea din timpul și cea de după pandemie. Viața economică și socială a unor întregi continente sau chiar la nivel global a fost conturbată, ca urmare a îmbolnăvirii populației și / sau a măsurilor menite să împiedice transmiterea bolii; deloc de neglijat, aceste evenimente turbulente au reprezentat un teren fertil de cercetare (Piret și Bolvin, 2021). O prezentare a reperelor pandemiei de COVID-19, până la momentul în care ne aflăm, este necesară pentru a contextualiza acest număr tematic.

* Researcher, PhD, Institute of Sociology, Romanian Academy, e-mail: anca.velicu@gmail.com.

** Researcher, Institute of Sociology, Romanian Academy, e-mail: andreea.nicolaescu@yahoo.com.

PANDEMIA DE COVID-19 LA NIVEL INTERNAȚIONAL ȘI ÎN ROMÂNIA: SCURT ISTORIC

Primul caz de infectare cu virusul denumit noul coronavirus a fost detectat în China, în decembrie 2019 și, după inițiale negări oficiale, pe 31 decembrie 2019, oficialii chinezi au raportat către Organizația Mondială a Sănătății apariția bolii (Lango, 2020). Lucrurile au evoluat rapid, atât în ceea ce privește cercetarea asupra virusului SARS-Cov-2 (pe 12 ianuarie 2020 fiind deja publicat genomul virusului de către cercetătorii din China și pe 16 ianuarie fiind descoperit un test de diagnosticare de către o echipă de cercetători din Berlin; Lango, 2020), cât și în ceea ce privește răspândirea acestuia în alte țări, ceea ce a determinat OMS să o declare, la 30 ianuarie 2020, urgență de sănătate publică de interes internațional (Public Health Emergency of International Concern) și apoi, pe 11 martie 2020, să ridice epidemia la rang de pandemie¹.

În România primul caz înregistrat oficial a fost relativ târziu, pe 25 februarie 2020, în județul Gorj²; cu toate acestea, guvernul a adoptat foarte repede măsuri de limitare a circulației și de închidere a diferitelor instituții. Pe 10 martie 2020 a fost aprobată suspendarea procesului de învățământ în unitățile școlare din învățământul preșcolar, gimnazial, liceal, postliceal și profesional, pentru perioada 11–22 martie, cu posibilitatea prelungirii acestei măsuri în funcție de situație; instituțiile publice și private urmau să analizeze posibilitatea ca o parte din personal să-și poată desfășura atribuțiile de serviciu de la domiciliu. Până în acel moment, pe teritoriul României fuseseră confirmate 17 cazuri de cetățeni infectați cu virusul COVID-19.³

Peste doar o săptămână, urmare a declarării stării de urgență la nivel național⁴, începe primul *lockdown* instituit prin Ordonanțele militare din 17 și 21 martie 2020⁵ (se înregistraseră 217 cazuri, 19 vindecați⁶). Starea de urgență a fost înlocuită de starea de alertă în 18 mai 2020⁷, care va fi abrogată aproape doi ani mai târziu, în 8 martie 2022⁸. Trecerea de la starea de urgență la cea de alertă reprezintă o recunoaștere a faptului că pandemia avea să mai dureze și este însoțită de o schimbare în abordarea acesteia la nivel legislativ, cu impact asupra vieții economice și sociale.

¹ <https://www.who.int/europe/emergencies/situations/covid-19>.

² <https://stiri oficiale.ro/informatii/informare-mass-media-25-februarie-2020>.

³ <https://stiri oficiale.ro/informatii/buletin-informativ-10-03-2020-ora-10-00>.

⁴ Decretul Președintelui României nr. 195 / 2020 privind instituirea stării de urgență la nivel național, publicat în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 212 din 16 martie 2020.

⁵ MAI, Ordonanța militară nr. 1, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 219 din 18 martie 2020; Ordonanța militară nr. 2, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 232 din 21 martie 2020.

⁶ <https://stiri oficiale.ro/informatii/informatii-despre-coronavirusul-covid-19-situatia-din-romania>.

⁷ Guvernul României, Hotărâre privind declararea stării de alertă și măsurile care se aplică pe durata acesteia pentru prevenirea și combaterea efectelor pandemiei de COVID-19, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 410 din 18 mai 2020.

⁸ Guvernul României, Hotărârea nr. 16 din 08.03.2022, <https://www.mai.gov.ro/wp-content/uploads/2019/01/HCNSU-nr-16-din-08-03-2022.pdf>.

Astfel, în această perioadă, măsurile de limitare a circulației virusului (de la restricții de deplasare, la reguli privind purtarea măștii; de la reglementări privind desfășurarea educației și a altor activități culturale și sportive, la programul magazinelor) au variat în funcție de numărul de infectări declarat oficial. De asemenea, se trece de la restricții la nivel național la restricții locale, deși abordarea rămâne una în esență centralizată (deciziile fiind luate la nivel național). Descoperirea vaccinurilor anti-COVID-19 (primul vaccin împotriva COVID-19 a fost autorizat în UE pe 21 decembrie 2020⁹) și campania națională de vaccinare (demarată pe 27 decembrie 2020¹⁰) reprezintă de asemenea momente importante care au marcat această perioadă.

TEHNOLOGIA DIGITALĂ CA SOLUȚIE LA PROBLEMA DE SĂNĂTATE PUBLICĂ

În acest context, Guvernul României a încercat reglementarea desfășurării activităților din sistemul public, în funcție de diferite scenarii de risc, cu propunerea trecerii majorității acestora în online, cea mai mare parte a comunicării și interacțiunii publice urmând să fie mediată de computer, în regim „la distanță.” Cele mai multe astfel de reglementări au vizat educația (dintre ele amintim: Guvernul României, 2020a, 2020b, 2020c, Ministerul Educației și Cercetării, 2020), dar au fost și unele referitoare la telemuncă, la serviciile de sănătate, la interacțiunea cetățeanului sau a firmelor cu statul (printre altele – Guvernul României, 2020d, 2020e, Parlamentul României, 2020).

Astfel, pandemia COVID-19, cu *lockdown*-urile asociate, a impus sau accelerat procesul de digitalizare a unor întregi domenii ale societății, o bună parte din viața oamenilor trecând în lumea digitală (educație, sănătate, viață profesională, interacțiuni cu instituțiile statului, evenimente culturale, sportive, dar și private sau de familie etc.). De altfel, Giddens (2021) folosește termenul de „digidemics” pentru a arăta că revoluția digitală la care asistăm odată cu începutul acestui secol – înțeleasă, în sens larg, ca extindere a diferitelor servicii bazate pe platforme online (e.g. Amazon, Airbnb, Zoom) și, mai ales, ca dezvoltare a inteligenței artificiale/machine learning – a amprentat puternic perioada pandemică. Reciproca este de asemenea valabilă, poate chiar în mai mare măsură, această epidemie extinsă la nivel global influențând la rândul ei dezvoltarea economiei, mai ales a celei clădite pe folosirea în comun a resurselor (*sharing economy*; vezi Mokter, 2021). Influența tehnologiilor digitale trebuie înțeleasă atât la nivelul condițiilor care au făcut-o posibilă (e.g. globalizarea, cu o manifestare concretă în zona turismului), cât și la nivelul celor care au contribuit la abordarea preventivă odată

⁹ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/ro/ip_20_2466.

¹⁰ <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/sanatate/cea-mai-asteptata-zi-de-la-izbucnirea-pandemiei-incepe-vaccinarea-anti-covid-in-romania-1424357>.

cu izbucnirea pandemiei, prin mutarea activităților sociale și economice în online (Giddens, 2021) și, nu în ultimul rând, al celor care au făcut posibilă cercetarea deschisă și colaborativă care a dus la înțelegerea virusului și găsirea de soluții medicale în timp record (Lango, 2020).

Revenind însă la posibilitățile pe care tehnologia digitală le-a oferit pentru abordarea preventivă a crizei sanitare, trebuie spus că nu toate societățile, culturile sau grupurile de oameni erau la fel de pregătite pentru mutarea activităților în online, fiind necesare anumite condiții prealabile, ce pot fi grupate în: condiții de acces al populației și al instituțiilor la dispozitive digitale cu conectare la internet și răspândirea internetului de mare viteză; existența infrastructurii digitale (în termeni de platforme / aplicații și conținut) și a competențelor digitale pentru majoritatea populației, dar mai ales pentru diversele grupuri profesionale; și prezența unei legislații, a unor reglementări sau a unor protocoale care să permită mutarea activităților diferitelor instituții în online.

Raportul privind indicele economiei și societății digitale (DESI), publicat în 2021 (care se referă la datele din 2020; CE, 2021), a plasat România pe ultimul loc între cele 27 de state europene; un an mai târziu, în raportul publicat în 2022 (cu date pentru 2021; CE, 2022), România a rămas pe ultimul loc, dar scorul ei a scăzut de la 32,9 la 30,6, o tendință diferită de cea de la nivelul Uniunii Europene, unde în aceeași perioadă scorul mediu a crescut de la 50,7 la 52,3. O privire în detaliu la cei patru indicatori care compun indexul arată că singurul indicator la care România era aproape de media europeană este conectivitatea, unde în raportul din 2021 România ocupa locul 10, cu un scor peste media europeană, în timp în ce în raportul din 2022 România a coborât pe locul 15, cu un scor sub media europeană. Pentru ceilalți trei indicatori, România se situa pe ultimele locuri ale clasamentului. Astfel, în ceea ce privește capitalul uman, în 2021 România se afla pe locul 26 (în 2022 ajungea pe locul 27, ca urmare a scăderii scorului de la 33,1 la 30,9); referitor la integrarea tehnologiei digitale în economie, asistăm de asemenea la o scădere, atât a locului în clasament (de pe 25 pe 27), cât și a scorului (de la 23,8 la 15,2). În fine, în legătură cu serviciile publice digitale, situația României este stabilă în cele două rapoarte, deși departe de a fi una pozitivă (România ocupa ultimul loc, cu un scor asemănător pentru cei doi ani).

Așa cum reiese din scurta prezentare a evoluției pandemiei COVID-19, aceasta a dat naștere la o serie de modificări ale practicilor sociale (cea mai importantă fiind înlocuirea multora dintre activitățile care presupuneau interacțiune față în față cu relații mediate de internet, prin tehnologii digitale), cu implicații asupra mecanismelor, valorilor și / sau instituțiilor sociale. Prin acest număr tematic vrem să oferim o imagine detaliată a câtorva astfel de modificări ale socialului, ca urmare a practicilor digitale din perioada pandemiei COVID-19.

În continuare, vom face o trecere în revistă a tendințelor cercetării sociale la nivel internațional, discutând temele abordate și provocările metodologice și etice ale cercetării sociale în perioada pandemică.

CERCETAREA SOCIALĂ ÎN PERIOADA PANDEMIEI DE COVID-19

Odată cu începutul acestui secol, s-a impus ideea necesității unei mai strânse colaborări între cercetarea medicală și cea socială, atât în ceea ce privește înțelegerea unor probleme și constructe sociale (și) din perspectiva cercetării medicale, cât și referitor la înțelegerea rolului factorilor sociali în unele patologii și, mai departe, în serviciile medicale oferite, în metodele de tratament și de prevenție a unor boli (Bachrach și Abeles, 2004). În aceste condiții, deși discursul public și mediatic în perioada pandemiei (mai ales la început, când modul în care acționa virusul și descoperirea vaccinului erau prioritățile recunoscute) a fost centrat pe cercetarea medicală, au existat voci care au atras atenția asupra rolului pe care cercetarea socială îl poate avea în controlul răspândirii bolii. Chiar în aprilie 2020, revista *Nature* a publicat un articol scris de nu mai puțin de 42 de cercetători de top din științele sociale și comportamentale, în care aceștia arătau, pe baza analizei literaturii de specialitate, cum anume pot fi folosite rezultatele cercetării din acest domeniu pentru gestionarea pandemiei și stabileau o agendă emergentă a cercetării sociale, pentru o rapidă înțelegere a unor aspecte rămase neacoperite până la acel moment și care au un potențial impact în criza sanitară (Bavel *et al.*, 2020). Astfel, în articol sunt identificate șase arii tematice în care științele comportamentale și sociale pot aduce contribuții relevante, și anume: percepția asupra amenințării reprezentate de boală (cu discuții specifice asupra răspunsului emoțional la adresa riscurilor percepute, problema prejudecăților și a discriminării, și tema dezastrelor și a panicilor pe care acestea le provoacă în populație); *leadership*-ul în situații de criză (e.g. cheștiunea încrederii în cei care gestionează criza și ascultarea/urmarea regulilor impuse); balansarea intereselor individuale și colective în perioadă de criză (i.e. despre deciziile morale, cooperare); comunicarea științei în perioada de criză (e.g. pentru contracararea teoriilor conspirațiilor și a știrilor false); înțelegerea și luarea în considerare a contextului social (cu studierea specifică a normelor sociale, a inegalității sociale, a elementelor care țin de aspecte culturale și a fenomenului de radicalizare politică asociat perioadelor de criză) și, nu în ultimul rând, caracteristici legate de factorii de stres care apar în context pandemic și de modalitățile de gestionare a acestora (e.g. problema izolării sociale și a conexiunii umane, impactul pandemiei asupra relațiilor intime sau romantice și importanța unei stări mentale adecvate).

Astfel de apeluri de a folosi rezultatele din științele sociale în gestionarea pandemiei au apărut și mai târziu, odată cu înțelegerea faptului că doar cercetarea medicală nu este suficientă pentru implementarea rezultatelor acesteia la nivelul societății. De exemplu, odată ce devenea clar că succesul campaniilor de vaccinare anti-covid nu este garantat de descoperirea vaccinului, Dirks (2021) arată că, în loc să se pornească de la asumția iluministă că societatea modernă crede în știință și folosește rezultatele acesteia, ar fi fost utilă o privire în istorie, la pandemia de poliomielită, unde studii antropologice au arătat că încrederea în știință este

influențată de încrederea în guvernarea politică. Astfel, înțelegerea științei ca „fenomen social” (cum notează Dirks, citând-o pe Alondra Nelson), duce, pe de o parte, la o mai mare acuratețe a datelor „de intrare” pe care se bazează cercetarea științifică – prin conștientizarea diferitelor interese care pot influența culegerea datelor și prin recunoașterea faptului că ele sunt înrădăcinate social – și, drept urmare, la o mai mare acuratețe a rezultatelor acestora. Pe de altă parte, această înțelegere a științei ajută la „înțelegerea reacțiilor sociale față de cunoașterea științifică” (idem).

TEMATICA ABORDATĂ ÎN CERCETAREA SOCIALĂ

O cercetare scientometrică publicată în 2021, care analizează articolele din științele sociale care au legătură cu perioada pandemiei de COVID-19 (articole indexate în *Social Science Citation Index*, parte a *Web of Science*), arată că acestea pot fi grupate în șapte arii tematice (Liu *et al.*, 2021). Cea mai extinsă categorie (cu 110 ocurențe) este cea a articolelor care tratează probleme de sănătate publică (cuvintele-cheie predominante fiind: reziliență, distanțare socială, criză, epidemiologie, gen, politici de sănătate, etică etc.); a doua categorie (cu 53 de apariții) cuprinde studii despre educația pentru sănătate (printre cuvintele-cheie asociate: cunoaștere, percepția riscului, atitudine, învățarea la distanță, învățământ superior, învățământ online, asistență medicală, comportament). Următoarele patru categorii (fiecare cu aproximativ 30 de articole) sunt: telemedicina (cuvintele-cheie conținând termeni precum: telemedicină, izolare socială, mortalitate, singurătate, prevenție, bătrâni, factori de risc, îngrijire la domiciliu); sănătate mentală și probleme psihologice (sănătate mentală, anxietate, depresie, stres, personalul din sistemul de sănătate, frică, sprijin social, reziliență, stres post-traumatic); media sociale și dezinformarea/„infodemia” (media sociale, *twitter*, dezinformare, machine learning, comunicarea riscului, urmărirea contactelor, *big data*, încredere, infodemie); și activități fizice (*lockdown*, carantină, stare de bine, activități fizice, copii, adolescenți, emoții, somn, izolare). În sfârșit, un ultim grup (cu doar patru articole) și cu un profil clar separat, este cel al reformei sistemului penitenciar (cu cuvintele-cheie: alternative la încarcerare, mecanisme de eliberare anticipată, închisoare, reforma închisorilor). Termenii-cheie care se regăsesc în toate cele șapte grupuri tematice, deci cel mai frecvent întâlniți, sunt: sănătate mentală, anxietate, depresie, sănătate publică și stres (Liu, 2021).

Deși redactată în linii destul de generale, această prezentare cantitativă a cercetării sociale la nivel internațional în primul an de pandemie oferă o imagine destul de precisă asupra problemelor sociale din această perioadă. De asemenea, temele sociale „tradiționale”, precum sărăcia și inegalitățile sociale (cu toate repercusiunile în sfera accesului la educație, la serviciile de sănătate, a implicațiilor asupra sănătății mintale etc.) au fost abordate de cercetători din diferite spații

geografice ca urmare a acutizării acestora în perioada COVID-19 (Fallah-Aliabadi *et al.*, 2022; Wachtler *et al.*, 2020). În același timp, au apărut probleme emergente, cum ar fi discuția în jurul limitelor în cadrul cărora statul poate să controleze sau să supravegheze cetățenii cu ajutorul tehnologiilor de tip geolocație (Georgieva *et al.*, 2021; Volk, 2021) sau anularea granițelor dintre spațiul (și timpul) privat și cel public, ca urmare a telemuncii și a educației la distanță (Lunde *et al.*, 2022; Elbaz *et al.*, 2022).

PROVOCĂRI METODOLOGICE ȘI ETICE ASOCIATE CERCETĂRII SOCIALE ÎN PERIOADA COVID-19

Cele mai multe studii despre provocările pe care pandemia de COVID-19 le-a ridicat la adresa cercetării sociale au abordat problema limitării interacțiunii directe ca urmare a măsurilor de distanțare socială, restrângere care a impus o adaptare a metodelor de colectare a datelor. Astfel, comunicarea prin intermediul platformelor VoIP a fost rapid adoptată în majoritatea cercetărilor pentru a înlocui interacțiunea directă, deși folosirea acestor platforme trebuie însoțită de o considerare în profunzime a implicațiilor etice (Lobe *et al.*, 2020; Hall *et al.*, 2021). De exemplu, anumite subiecte sensibile nu trebuie abordate de cercetător în acest format – cel puțin atunci când este vorba despre participanți definiți ca vulnerabili (cum ar fi copiii) – pentru că acesta nu are controlul asupra asigurării intimității în timpul interviului (Lobe *et al.*, 2020); de asemenea trebuie avut în vedere accesul subiecților la tehnologie (atât în termeni de dispozitive/conexiune, cât și de competențe de a fi folosite de persoanele însele) (Hall *et al.*, 2021). Alte metode novatoare (sau de nișă până la acel moment) au fost adoptate pentru culegerea datelor – cum ar fi jurnalele digitale, metoda „photovoice”¹¹, *storytelling*-ul digital, cercetarea colaborativă în care se obțin informații de la mai multe persoane, mai ales prin internet (*crowd-sourced data*) –, generând de fiecare dată reflecții asupra oportunităților, dar și a provocărilor pe care le ridică acestea (Hall *et al.*, 2021). Nu în ultimul rând, anumite metode tradiționale (e.g., folosirea interviurilor telefonice, folosirea desenelor sau a interviurilor pe bază de text scris) au fost folosite pentru a răspunde atât la provocările legate de accesul la tehnologie, cât și pentru a evita sau a nu contribui mai mult la oboseala digitală care a apărut în această perioadă (Hall *et al.*, 2021).

Dincolo însă de provocările și modificările pe care cercetătorul le resimte în contextul pandemiei COVID-19, o idee recurentă în literatură este cea a schimbărilor care apar la nivelul participanților. Pilbeam și colegii săi (2022) arată cum, în această perioadă, în cazul în care cercetarea a fost făcută „în timp real”, concomitent cu desfășurarea evenimentelor, ar trebui să fie reconsiderate anumite

¹¹ Despre metodă: definiție, context de folosire, autori; vezi <https://globalhealth.duke.edu/news/what-photovoice>.

concepțe – precum cele de persoană vulnerabilă și de subiect sensibil – ca urmare a provocărilor metodologice și etice pe care le identifică ei. Astfel, reflectând asupra unei cercetări pe bază de interviu cu personalul medical, autorii concluzionează că participanții la studiu nu doar „raportează” experiența trăită, ci interviul devine un „spațiu de procesare a acesteia”, de interpretare și de înțelegere a situațiilor prin care trec și astfel se creează reziliență sau vulnerabilitate la nivel personal. Un rezultat similar este raportat și de Liegghio și Caragata (2020) care, cercetând, prin date colectate prin metoda „photovoice”, reziliența tinerilor dezavantajați în perioada pandemiei, au observat că însăși participarea tinerilor la cercetare, prin practicile asociate (*i.e.* documentarea prin poze a experiențelor avute), crește reziliența acestora și îi ajută să facă față situației. Implicațiile etice sunt importante, atât la nivelul relației dintre participant și cercetător (unde granițele se estompează), cât și la nivelul motivației de participare (Pilbeam *et al.*, 2022).

PREZENTAREA ARTICOLELOR DIN NUMĂRUL TEMATIC

Vom încheia acest articol introductiv prin prezentarea studiilor strânse în prezentul volum. Acestea abordează modificări apărute în sfera vieții private – cum ar fi (re)modelarea practicilor parentale în contextul digitalizării spațiului privat (Bărbuță *et al.*, 2022), sau regândirea relațiilor de cuplu (Păduraru *et al.*, 2022; Anghelescu și Rotaru, 2022); în domeniul cultural – unde granița dintre sfera privată și cea publică se estompează (Marinescu, 2022b; Silion, 2022); precum și în sectorul sănătății publice (Roman, 2022).

Pandemia COVID-19 a influențat viața privată a familiilor și în ceea ce privește relațiile părinți-copii, una dintre dimensiunile care a schimbat dinamica familiilor fiind necesitatea de a acorda copiilor acces la tehnologiile digitale pentru desfășurarea școlii la distanță, acest fapt intrând în conflict uneori cu regulile privind folosirea tehnologiei digitale de către copii deja prezente în familie sau reprezentând o provocare pentru familiile care nu dețineau dispozitivele necesare sau pentru părinții care nu aveau competențele digitale necesare supravegherii acestui proces. Articolul semnat de Alina Bărbuță, Maria Roth și Cosmin Ghețău (2022) – care se bazează pe date culese în cadrul cercetării internaționale DigiGen – abordează printr-o metodologie calitativă interacțiunile din cadrul familiei în ceea ce privește tehnologiile informatice și de comunicare. Mai exact, autorii prezintă implicațiile folosirii tehnologiilor digitale de către copii în vârstă de 5–6 și 8–10 ani în ceea ce privește educația, dar și percepția părinților lor în legătură cu aceste implicații, una dintre concluzii fiind că, deși părinții aplică (sau aspiră către) strategii de mediere pentru folosirea tehnologiilor digitale în siguranță de către copii, aceștia la rândul lor adoptă strategii de evitare sau de negociere a

regulilor stabilite de părinți, deși de multe ori sunt de acord, cel puțin la nivel discursiv, cu viziunea părinților asupra riscurilor online.

Studiul propus de Ruxandra Păduraru, Andreea-Valentina Moraru și Valentin Alexandru Barbu (2022) abordează modificările apărute în timpul pandemiei de COVID-19 în practicile digitale din jurul formării relațiilor romantice. Mai exact, autorii analizează – printr-o metodologie calitativă care a cuprins interviuri în profunzime, discuții informale, observație participativă pe aplicațiile de dating și analiză de conținut – schimbarea comportamentelor online ale utilizatorilor platformelor Tinder și Bumble, precum și impactul pe care tehnologiile digitale îl au asupra relațiilor sociale intime, dar și modificările în percepția riscului asociat acestora. Așa cum atrag atenția autorii, aceste aspecte ale vieții de cuplu pot fi și trebuie înțelese și ca modalități de „protezare” a lipsei interacțiunii directe și de gestionare a singurătății în perioada distanțării sociale și nu trebuie reduse la judecăți morale. O altă concluzie importantă este că aceste platforme digitale nu suplinesc în totalitate relațiile față în față, subiecții intervievați pledând pentru păstrarea unui echilibru între viața romantică *online* și cea *offline*.

Tot despre viața intimă este vorba și în eseul semnat de Manuela Oana Anghelescu și Ileana Rotaru (2022), abordarea fiind de această dată dintr-o perspectivă filosofică. Mai exact, cele două autoare propun o deconstrucție a Erosului în era consumului digital, arătând cum virtualizarea relațiilor, precum și cuantificarea și logica comercialului în care acestea par să fie prinse atunci când se manifestă pe platformele de media sociale cer o reajustare a reprezentării acestuia. Departate de înțelesul propus de Platon acum două milenii și jumătate, practicile, manifestările și înțelesurile Erosului în epoca platformelor și a algoritmilor invită finalmente la o regândire a umanului și a relațiilor dintre oameni.

Cercetarea Angelicăi Marinescu (2022) ne propune să aruncăm o privire asupra uneia dintre manifestările culturale care, în mod tradițional, implică prezență fizică (*i.e.* ideea de „încarnare”) și, prin urmare, a fost influențată profund de pandemia COVID-19, cu procesul asociat de virtualizare. Mai exact, autoarea ne arată cum au răspuns acestei provocări artiștii dansului clasic indian și cum anume aceștia (sau unii dintre ei) au integrat noile tehnologii în arta lor, acceptând virtualul ca mediu de manifestare. Acest proces, care a permis artistului să performeze și să își păstreze vizibilitatea în comunitatea artistică și față de audiență, a impus, pe lângă însușirea unor noi modalități de desfășurare a activității (dansul în spațiul domestic, în fața unui dispozitiv care reprezenta deschiderea către public), anumite competențe digitale de gestionare a prezenței în mediul online și de înțelegere a funcționării platformelor. În aceste condiții, nu doar că ierarhiile popularității artiștilor s-au schimbat parțial – cei tineri fiind propulsați de algoritmi în acest domeniu puternic codificat care pentru secole a funcționat în sistem cvasi-închis –, dar a apărut și inovarea la nivelul elementelor artistice. Metodologia studiului a presupus

netnografie și interviuri semi-direcționate cu artiști care practică dansul clasic indian, rezultatele arătând că, dincolo de limitările pe care le presupun, folosirea noilor tehnologii în perioada COVID-19 a fost receptată pozitiv și, probabil, și-a găsit un loc în această branșă.

Pe lângă modificările din sfera socială reglementate de autorități, pandemia COVID-19 a adus schimbări și în viața privată a gospodăriilor, mai ales că, în unele cazuri, aproape toate activitățile (școlare, profesionale, manifestările culturale sau de divertisment, chiar și practicarea sportului) s-au desfășurat acasă, ceea ce a presupus diversificarea dispozitivelor digitale necesare și, drept urmare, apariția unui nou tip de activitate domestică, munca digitală, născută din necesitatea de a gestiona aceste dispozitive. Alina Silion (2022) a analizat printr-o metodologie calitativă conținutul a 32 de materiale audio-video realizate de membri din patru gospodării digitalizate, propunându-și să identifice implicațiile individuale și sociale ale digitalizării gospodăriilor, așa cum reies din modul de efectuare a sarcinilor domestice digitale și din raportarea indivizilor la acest tip de muncă. Principalul rezultat al cercetării este crearea unei grile de lucru care încadrează sarcinile domestice digitale ce pot fi realizate pro-activ, activ sau reactiv, cunoașterea caracteristicilor acestora permițând analiza implicațiilor muncii domestice digitale asupra anumitor activități ale organizațiilor care produc sau vând dispozitive digitale, dar și asupra politicilor din domeniul muncii, prin intermediul modului în care activitățile profesionale realizate de acasă și mediate de dispozitivele digitale sunt percepute de către angajatori.

Studiul care încheie volumul aparține lui George Valentin Roman (2022) și abordează o temă din sfera de sănătate publică (vaccinarea), ridicând o problemă care exista și înainte de pandemia COVID-19, dar care a fost din nou în centrul agendei publice în contextul situației create de apariția și răspândirea acestui coronavirus: reticența părinților față de vaccinarea copiilor. Pe baza unei metodologii calitative ce a cuprins 12 interviuri semi-structurate și raportându-se la cele trei variabile (încredere, accesibilitate și conformare) care compun modelul explicativ al Grupului de lucru SAGE cu privire la ezitanța față de vaccin, autorul analizează percepția lucrătorilor socio-medicali implicați în programele destinate gravidelor și mamelor cu copii între 0 și 5 ani din comunități rurale dezavantajate din România (lucrătorii socio-medicali fiind cei care asigură legătura dintre instituțiile medicale de specialitate și comunitățile în care trăiesc beneficiarii lor), cu privire la factorii care conduc la fenomenul de reticență față de vaccinarea copiilor, atrăgând atenția că „rezultatele trebuie interpretate în contextul prezenței unor echipe care deserveșc un program specializat, menit să sprijine activitatea serviciilor sociale și medicale locale”. Totuși, cel puțin în ceea ce privește mediul rural, o concluzie se impune: interacțiunea directă a părinților cu medicul de familie și cu alți membri ai echipelor socio-medicale locale contribuie la stabilirea unor relații de încredere pe baza cărora se poate ajunge la obținerea unei rate ridicate de acceptare a vaccinării.

*

Din scurta prezentare a celor șase studii incluse în volum se poate observa că acestea se încadrează în tipologiile tematice descrise în secțiunea de analiză a literaturii de specialitate, deși le acoperă doar parțial domeniul vieții private (relațiile părinți-copii, cele de cuplu, activitățile domestice) și provocarea pe care o ridică anularea graniței dintre spațiul privat și cel public / profesional fiind problemele abordate cu predilecție. În plus, este lesne de sesizat o tendință clară spre folosirea metodologiilor calitative, preferință care poate fi justificată de provocările la nivel metodologic pe care le-am menționat în acest articol introductiv sau de natura exploratorie a unora dintre studii. Astfel, recunoscând că mai sunt multe teme de analizat în legătură cu subiectul propus, sperăm că acest volum reprezintă o deschidere spre înțelegerea transformărilor socialului ca urmare a folosirii tehnologiilor digitale în perioada COVID-19.

BIBLIOGRAFIE

1. Anghelescu, M.O. & Rotaru, I. (2022). Deconstrucția Erosului în era consumului digital. *Revista Română de Sociologie*, 3–4.
2. Bachrach, C.A., & Abeles, R.P. (2004). Social science and health research: growth at the National Institutes of Health. *American journal of public health*, 94(1), 22–28. <https://doi.org/10.2105/ajph.94.1.22>.
3. Bavel, J.J.V., Baicker, K., Boggio, P.S. *et al.* (2020). Using social and behavioural science to support COVID-19 pandemic response. *Nat Hum Behav* 4, 460–471. <https://doi.org/10.1038/s41562-020-0884-z>.
4. Bărbuță, A., Roth, M. & Ghețău, C. (2022). Family dynamics during the COVID-19 pandemic: mediating children's access to digital technologies. *Revista Română de Sociologie*, 3–4.
5. Comisia Europeană (CE). (2021). Indicele economiei și societății digitale (DESI) 2021. România. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi-romania>.
6. Comisia Europeană (CE). (2022). Digital Economy and Society Index (DESI) 2022. Romania. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi-romania>.
7. Dirks, N. (20 martie 2021). We Need Social Science, Not Just Medical Science, to Beat the Pandemic. *Scientific American*. <https://www.scientificamerican.com/article/we-need-social-science-not-just-medical-science-to-beat-the-pandemic/>.
8. Elbaz, S., Richards, J.B., & Provost Savard, Y. (2022). Teleworking and work–life balance during the COVID-19 pandemic: A scoping review. *Canadian Psychology / Psychologie canadienne*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1037/cap0000330>.
9. Fallah-Aliabadi, S., Fatemi, F., Heydari, A., Khajehaminian, M.R., Lotfi, M.H., Mirzaei, M., & Sarsangi, A. (2022). Social vulnerability indicators in pandemics focusing on COVID-19: A systematic literature review. *Public Health Nursing*. 1–14. doi: 10.1111/phn.13075.
10. Georgieva, I., Beaunoyer, E., & Guitton, M.J. (2021). Ensuring social acceptability of technological tracking in the COVID-19 context. *Computers in Human Behavior*, 116. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2020.106639>.
11. Giddens, A. (27 august 2021). Interviu în cadrul Oxford Union Web Series. https://www.youtube.com/watch?v=oJL9y-lpwKE&ab_channel=OxfordUnion.

12. Guvernul României (2020a). Ordonanța de urgență nr. 58 din 23 aprilie 2020 privind luarea unor măsuri pentru buna funcționare a sistemului de învățământ. *Monitorul Oficial al României*, 347, 29 aprilie 2020.
13. Guvernul României (2020b). Ordonanța de urgență nr. 70 / 2020 privind reglementarea unor măsuri, începând cu data de 15 mai 2020, în contextul situației epidemiologice determinate de răspândirea coronavirusului SARS-CoV-2, pentru prelungirea unor termene, pentru modificarea și completarea Legii nr. 227 / 2015 privind Codul fiscal, a Legii educației naționale nr. 1 / 2011, precum și a altor acte normative. *Monitorul Oficial al României*, 394, 14 mai 2020.
14. Guvernul României (2020c). Ordonanța de urgență nr. 141 din 19 august 2020 privind instituirea unor măsuri pentru buna funcționare a sistemului de învățământ și pentru modificarea și completarea Legii educației naționale nr. 1 / 2011. *Monitorul Oficial al României*, 767, 21 august 2020.
15. Guvernul României (2020d). Ordonanța de urgență nr. 192 din 5 noiembrie 2020 pentru modificarea și completarea Legii nr. 55 / 2020 privind unele măsuri pentru prevenirea și combaterea efectelor pandemiei de COVID-19, precum și pentru modificarea lit. a) a art. 7 din Legea nr. 81 / 2018 privind reglementarea activității de telemuncă. *Monitorul Oficial al României*, 1042, 6 noiembrie 2020.
16. Guvernul României (2020e). Ordonanța de urgență nr. 196 din 18 noiembrie 2020 pentru modificarea și completarea Legii nr. 95 / 2006 privind reforma în domeniul sănătății. *Monitorul Oficial al României*, 1108, 19 noiembrie 2020.
17. Lango M. N. (2020). How did we get here? Short history of COVID-19 and other coronavirus-related epidemics. *Head Neck*. Jul; 42(7):1535–1538. doi: 10.1002/hed.26275. Epub 2020 May 23. PMID: 32445249; PMCID: PMC7283747.
18. Liu, Y.-L., Yuan, W.-J. & Zhu, S.-H. (2022). The state of social science research on COVID-19. *Scientometrics*, 127(1), 369–383. <https://doi.org/10.1007/s11192-021-04206-4>.
19. Lobe, B., Morgan, D. & Hoffman, K. A. (2020). Qualitative Data Collection in an Era of Social Distancing. *International Journal of Qualitative Methods*, 19, 1609406920937875. <https://doi.org/10.1177/1609406920937875>.
20. Lunde, L.K., Fløvik, L., Christensen, J.O. et al. (2022). The relationship between telework from home and employee health: a systematic review. *BMC Public Health* 22, 47. <https://doi.org/10.1186/s12889-021-12481-2>.
21. Marinescu, A. (2022), Le monde de la danse classique indienne en proie aux nouvelles technologies: être artiste au temps de la pandémie. *Revista Română de Sociologie*, 3–4.
22. Ministerul Educației și Cercetării (2020). Ordinul Nr. 5545 / 2020 din 10 septembrie 2020 pentru aprobarea Metodologiei-cadru privind desfășurarea activităților didactice prin intermediul tehnologiei și al internetului, precum și pentru prelucrarea datelor cu caracter personal. *Monitorul Oficial al României*, 837, 11 septembrie 2020.
23. Mokter, H. (2021). The effect of the Covid-19 on sharing economy activities. *Journal of Cleaner Production*, Volume 280, Part 1, <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.124782>.
24. Parlamentul României (2020). Lege nr. 55 din 15 mai 2020. *Monitorul Oficial al României*, 396, 15 mai 2020.
25. Păduraru, V., Moraru, A.-V. & Barbu, V.-A. (2022). Online dating dynamics during COVID-19. *Revista Română de Sociologie*, 3–4.
26. Pilbeam, C., Anthierens, S., Vanderslott, S., Tonkin-Crine, S. & Wanat, M. (2022). Methodological and Ethical Considerations when Conducting Qualitative Interview Research with Healthcare Professionals: Reflections and Recommendations as a Result of a Pandemic. *International Journal of Qualitative Methods*, 21, 160940692210777. <https://doi.org/10.1177/16094069221077763>.
27. Piret J. și Boivin G. (2021). Pandemics Throughout History. *Front. Microbiol.* 11:631736. doi: 10.3389/fmicb.2020.631736.

28. Roman, G.V. (2022). Reticența părinților față de vaccinarea copiilor, în percepția lucrătorilor socio-medicali. *Revista Română de Sociologie*, 3–4.
29. Silion, A. (2022). Implicațiile digitalizării gospodăriilor: munca domestică digitală. *Revista Română de Sociologie*, 3–4.
30. Volk, S. (2021). Political Performances of Control During COVID-19: Controlling and Contesting Democracy in Germany. *Frontiers in Political Science*, 3, <https://doi.org/10.3389/fpos.2021.654069>.
31. Wachtler, B., Michalski, N., Nowossadeck, E., Diercke, M., Wahrendorf, M., Santos-Hövenner, C., Lampert, T., & Hoebel, J. (2020). Socioeconomic inequalities and COVID-19 – A review of the current international literature. *Journal of health monitoring*, 5(Suppl 7), 3–17. <https://doi.org/10.25646/7059>.

FAMILY DYNAMICS DURING THE COVID-19 PANDEMIC:
MEDIATING CHILDREN'S ACCESS TO DIGITAL TECHNOLOGIES

ALINA BĂRBUTĂ*,
MARIA ROTH**,
COSMIN GHEȚĂU***

ABSTRACT

**DINAMICA FAMILIALĂ ÎN PERIOADA PANDEMIEI COVID-19:
MEDIEREA ACCESULUI COPILOR LA TEHNOLOGIA DIGITALĂ**

This study is based on the European project “The Impact of Technological Transformations on the Digital Generation” – DigiGen (financed by the European Union’s Horizon 2020¹) and has the scope to present the implications of the accentuated usage of digital technologies (DT), by children aged 5–6 and 8–10, during the period COVID-19 pandemic, on parents’ and children’s perception of family dynamics. Based on the methodology of the DigiGen consortium, we analyse interviews conducted with twelve children and two family members for each child, with the purpose of understanding their family interactions related to DT. The findings of the Romanian part of the DigiGen report² indicate that both children and parents actively use mediation and negotiation strategies to be in control over their DT usage. Generally, both parents and their offspring acknowledge the role parents have in monitoring children’s digital activities and competence development, though parents often fail to impose rules and offer the necessary support.

* Doctoral Student, Babeș-Bolyai University, e-mail: alina.barbuta@ubbcluj.ro.

** Corresponding author, Emeritus Professor, Babeș-Bolyai University, e-mail: maria.roth@ubbcluj.ro.

*** Doctoral Student, Babeș-Bolyai University, e-mail: cosmin.ghetau@ubbcluj.ro.

¹ DigiGen – The Impact of Technological Transformations on the Digital Generation, project coordinated by OsloMet University, Financed by EU Horizon 2020, 870548. <https://www.oslomet.no/en/research/research-projects/digigen>. The research methodology has been elaborated within WP3 of this project by Olaf Kapella, Merike Sisask in collaboration with the team of WP3.

² Barbuta, A., Ghetau, C., Mitroi, C., Peter, E., Roth, M. (2022). Case study: Romania. In: Kapella, O., Sisask, M. (Eds.). Country Reports presenting the findings from the four case studies—Austria, Estonia, Norway, Romania. DigiGen Working paper No. 6: 117–147. <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.19070090>.

Keywords: Children; parental monitoring; digital technologies (DT); family dynamics; COVID-19.

INTRODUCTION

The health and economic crisis caused by the COVID-19 pandemic had a profound effect on families around the globe, including Romanian families (Androniceanu & Marton, 2021). Forced by the lockdown period to broaden their communication strategies and allow children's participation to online schooling, families have been compelled by the context to accelerate their own and their children's access to digitization (Nicolau, *et al.*, 2020; Berceanu, Nicolescu, & Dincă, 2020). Even disadvantaged and low-income families – where digitization was more difficult to penetrate family life due to the lack of access to technology (*e.g.*, inability to purchase the necessary devices or possession of obsolete devices) – have eventually become digitized, due to support by the government for children's online education).

However, it would be wrong to believe that all the current progress of the digitization processes is only due to the current COVID-19 pandemic context. The steps that were taken before the pandemic are obvious, so it can be said that the effect of the pandemic was only to accelerate an existing process and not to develop a completely new one.

Detailing the effects of the pandemic on the use of technology, the transition of the education system to the online environment seems to have directly influenced the perception of adults regarding the use of digital technology (DT) for daily family activities. It has moved from a mere alternative use of technologies in the family to a form of compulsory use, to ensure the children's participation in online classes. The use of DT in the family is related to two important aspects: (1) the family members are aware of the advantages and benefits of accessing technology and (2) the monitoring of children's access to DT and the ways rules are built in and respected in the family life. For children in the age range discussed in this article, parents are simultaneously mediators, facilitators, and models (Kapella, *et al.* 2022), as well as gatekeepers and scaffolders (Dias *et al.*, 2016) in what concerns the use of digital technology.

This analysis looks at parental roles and mediation modalities, as well as the children's views on the opportunities of the DT, in relation to education and family life, during the lockdown period of the pandemics (in Romania between March and May 2020, and December 2020–March 2021).

GLOBAL AND NATIONAL CONTEXT

The specific roles, responsibilities and day-by-day functioning of families in the professional, educational, and social spheres have changed during the COVID-19 period, in the context of concentrating all these functions into the family home. The activities usually taking place in specific social institutions suddenly fell back onto the family, creating important changes in their routines and social lives (Wang *et al.* 2021). These changes affected the entire family ecosystem, in particular the family relationships, and required new technology to mediate these challenges. With the inclusion and expansion of the diversity of digital devices used in the family, there are changes in what we can call “doing family” – understood as the way the daily activities of family members maintain the family climate via their social interactions (Kapella, *et al.*, 2022). Due to the interconnection of all family subsystems and the likelihood of transferring family practices, the pressure of the pandemic on some family subsystems has influenced the functioning of daily family life.

According to the analysis of Weeland *et al.* (2021), during the COVID-19 crisis, similar to other crisis periods, caregivers might manifest – at least temporarily – a more authoritarian parenting style and less support for autonomy. Parents might have become more knowledgeable of their children’s behaviours and everyday activities and mobilised their parenting skills to counteract the effects of the pandemics; on the other hand, families with preconditions as low socio-economic status and mental health issues have been disproportionately affected, due to limited material and relational resources (Bülow *et al.*, 2021).

To better understand how family dynamics have changed in the context of the pandemic in Romania, it is relevant to review the pre-pandemic situation of Romanian families and their interaction with Information and Communication Technology (ICT). The particularity of the Romanian digital context is the duality of lower competencies compared to the Western European countries but also an accelerated pace of digitalization (INS, 2020; Reuters Institute for the Study of Journalism, 2020; Velicu *et al.*, 2019), starting prior to the pandemics, but accentuated during the lockdown context, home office, and online schooling due to COVID-19. Internet platforms and social media became paramount sources of news, with more than two-thirds of the population using Facebook, YouTube, and other platforms to get informed or entertained (Holdis, 2019; Radu, 2018). Cartoon Network Romania’s YouTube channel became very popular among kids, having already reached a record number of subscribers in 2019, compared to the previous years (Holdis, 2019, p. 83). Romania seems to become one of the European countries with higher percentages of users paying for the digital content, data showing a variation between 15 % in Slovenia and 17 % in Norway, to 29 % in Romania and Germany, as reported by Vuorikari *et al.* (2020, p. 9).

One of the most recent studies conducted by the Romanian Institute for Evaluation and Strategy (IRES) takes a look into the first year of the pandemic glancing particularly over the online education aspects of the situation. Carried out in April 2020, during the state of emergency, it provides us with data on the parents' reaction within the COVID-19 context. According to IRES data, 93 % of the parents reported they have had internet access, 2 % that they did not have access, and 5 % did not answer the question. Asked if their children have had access to online courses, 9 % of the parents reported their children do not have access to DT (Romanian Institute for Evaluation and Strategy, 2020). The 2 % discrepancy may be due to either a weak connection or problematic devices (slow internet connection or other technical issues).

The device most of our respondents own and use is the smartphone, 77 % of kids owned it as a non-shared device, according to their parents. On the other hand, 7 % of the adult respondents said that only some of their children have had access to online classes, 13 % said that none of their children has access and 7 % did not answer. The second most popular device is the laptop, followed by the computer with 54 %, respectively 50 % of households owning such a device per family member, while 29 % of the respondents having reported that they do not have a laptop, respectively, 37 % not owning a personal computer (Romanian Institute for Evaluation and Strategy, 2020). These data confirm previous reports showing that smartphones are an accessible option (Institutul Național de Statistică, 2019; Radu, 2019) and seem to have been preferred by parents as a solution to the COVID-19 crisis (Santi, Gorghiu, & Pribeanu, 2020). The preference for smartphones is understandable, as it allows cheaper access, *via* subscription or pay-as-you-go internet, than cable service or an in-house Wi-Fi router.

The researchers found that children often do not have exclusive access to an internet-connected device of their own, sharing them with siblings or caregivers. Compared to the other percentages presented earlier, for 2020, the data of IRES indicated an alarming 32 % of school aged children enrolled in compulsory education not having an individual device with internet access (desktop, laptop, smartphone or a tablet), which resulted in forcedly staying apart, or in having a low presence/attendance in the online classes. This percentage was even higher for the families with several siblings, those living in poor Roma communities and in rural areas (IRES, 2020). The real lack of access to online schooling has been difficult to be revealed by data, especially for the primary school level, as those children from rural areas and poor communities, who did not have access to online schooling, would not be well represented in the sampling of quantitative studies conducted during the pandemics. For example, in a quantitative study on school climate during the online schooling period (David-Kacso, *et al.*, 2021), targeting schools with high social educational risk – as defined by Marin *et al.* (2020), the percentage of 85 % children from 3rd and 4th grade, who responded to be in possession of a personal device (computer, tablet or phone) that can be used for the remote

schooling, only refers to those responding to the online survey, which represented 58 % of the children enrolled in the classes involved in the study, leaving us to believe that the rest of 42 % have a much higher percentage of children not accessing DT. On the other hand, only 32.8 % of the responding school children indicated that a parent or someone else in the household regularly helps him or her with online schooling tasks, 40 % get occasional support, and 27.5 % indicate that they do not have any support (David-Kacso *et al.*, 2021). These data show the difficulties children face in managing online school tasks during the compulsory online schooling and raise questions about the dependence of children's school success on their parents' capacities to manage such challenges.

RESEARCH QUESTIONS

Parental mediation is seen as the use of interpersonal communication by parents with the purpose of mitigating the negative effects they believe different behaviours have on their children (Clark, 2011). In recent times, the concept mainly addresses the use of interpersonal communication by parents in various aspects related to the digital usage by children, as can be seen in the literature reviews (Nielsen *et al.*, 2019; Chen & Shi, 2019). Although much emphasis is put on this specific application of parental mediation, a recent literature review found that its influence is far less than originally thought on mitigating the negative effects of excessive technology usage. It seems that the parent's understanding of the digital world (Naab, 2018) and the way parental mediation is applied (Jiow, Lim & Lin, 2017; Chang *et al.*, 2019; Chen & Shi, 2019), could greatly contribute to the success in mitigating the negative effects of children and adolescent's digital usage, reduce screen time and increase the positive effects of technology usage. Including children in the discussion on the rules for using DT within the family has proven to be an approach that favours compliance with the rules. The perspective of including children in the collaborative negotiation of the rules is based on looking at them as active and competent actors, both for the advantage of their own development and for modelling their family and peer interactions (Honig, 2017).

With these observations as a starting point, the paper will look at how qualitative research can contribute to enhancing our knowledge on the family context of using DT in the pandemic period by children of ages 5 to 6 and 8 to 10. The analysis will present interview data grouped around the following research questions: how pervasive DT became for children this age in the investigated families? How do parents and children see the usefulness of DT to family life and education? Do parents and children perceive conflicts related to DT? And finally, what means do parents have to monitor children's use of DT?

METHODOLOGY

The research methodology followed the precise guidelines developed through the DigiGen project consortium, which collected qualitative data from children aged 5 to 6 and 8 to 10 and their adult family members or caregivers, to understand the place and functions of digital technologies in the economy of the family lives and the ways parents and children in this age range negotiate their access to devices. To interview children, a set of 20 show-cards and methodological, as well as ethical guidelines were developed by researchers collaborating in this study³.

RESEARCH METHOD AND INSTRUMENTS

The study used *Photo-elicitation*, a method of interview used in visual sociology but also in other fields of social research and characterized by using visual images to elicit comments on specific topics (Harper, 2002; Epstein, Stevens, McKeever, & Baruchel, 2006). The benefits of using images in increasing involvement by elicitation have been proven useful in the past (Harper, 2002; Clark-Ibáñez, 2004; Epstein, Stevens, McKeever, & Baruchel, 2006), and served us well in the present research, in terms of its capacity to raise and maintain children's interest and attention along an extensive interview (Ghețău & Roth, 2021).

Following the research questions, for this paper, the objectives are: **1.** To understand how frequently children in the age range of research use DT in family context; **2.** To reveal the perspective of both adults and children on the benefits and dangers of DT in the period of COVID-19, for family life and education; **3.** To learn what are the most common issues that cause conflicts in family life related to the use of digital technology; **4.** To understand how parents managed to monitor children's DT use in the period of COVID-19 pandemic.

DATA COLLECTION PROCEDURE AND SAMPLING CHARACTERISTIC

The Show Cards intend to mirror real-life aspects from children's digital worlds, grouped in two categories: **1.** drawings representing commonly used devices and/or digital applications, meant to explore children's knowledge and ownership of such devices; **2.** drawings representing family situations involving the use of DT by children and / or adults. The second series of cards has been designed in such a way that it allowed children to formulate their answers according to their understanding of the situation, as freely as possible and at the same time to keep them involved with the topic of the research (Ghețău & Roth, 2021; Barbuta *et al.*, 2022).

³ For more information on the research methodology consult Kapella, Schmidt, & Vogl, S. (2022).

Individual interviews were conducted with 12 children (six of them aged 5 to 6 years of age, and the other six, aged 8 to 10) and 22 of their adult family members. The 11 families whose accounts we analysed in this article were recruited with the snowball procedure, starting with four families known to the interviewers, living in Cluj County, North West region of Romania, having different social statuses: one living in the impoverished Pata Rat Roma community, another one in a medium income family of Romanian ethnicity, one single parent low-income family, and one, a family with an IT professional parent. In each family, interviews were performed with children in the targeted age range (marked with 1 in our records), and with two adults in the family, mostly parents or another close relative (marked with 2 and 3 in our records). Families were recruited to cover a wide range of social contexts: nuclear families with both parents living in the household, single parenting households, multi-generational households, and divorced parents; diverse educational profiles of parents, from professional IT parents to those with any more than elementary education; high and also very low-income families; ethnically diverse families: Romanian, Hungarian, multi-ethnic and Roma families (*see Table 1*). There were no children with disabilities in our sample. All adults gave their written consent for taking part in the research, to be recorded and for allowing children to be interviewed. All children consented to the interviewing, acknowledged that they are not obliged to respond to the questions and can stop responding at any point, and agreed to be recorded.

Table 1

Socio-demographic data of the family members

Child			Interview partner					Educational background of parents	Area			Family form/ living arrangement
Age	♀	♂	mother	Father	Sibling (age)	Grand parent	Aunt/uncle		Urban	Suburban	Rural	
5		✓	✓			✓		H	✓			Multigenerational household – grandparents in the same house
5	✓		✓					H	✓			Divorced parent, child lives with mother

Table 1 (continued)

6	✓		✓					H		✓	Two parents with children
6		✓	✓	✓				H	✓		Two parents with children
6	✓		✓	✓				H	✓		Two parents with children
6	✓		✓		✓ (9)			M		✓	Two parents with children
9	✓		✓					L		✓	Divorced parents, the living conditions are poor, below a normal and a decent living.
9		✓	✓					L		✓	Divorced parents, the child lives with his stepmother. The living conditions are poor, below a normal and a decent living.
10	✓		✓					L	✓		Two parents with children
8		✓	✓	✓				H	✓		Two parents with children
9	✓		✓		✓ (6)			M		✓	Two parents with children
8		✓	✓					H	✓		Two parents with children

Source: generated by the authors.

*Note. Parents' educational level: H = University / Tertiary education; M = secondary education; L = below secondary education.

DATA ANALYSIS

A preliminary analysis of the qualitative interviews of families, illustrated by quotations, has been presented in the research report. Interviews were audio recorded and transcripts were submitted for a thematic analysis performed in

NVivo 10. A more detailed presentation of the qualitative data is presented in the Digi Gen Romanian Country Report (Barbuta *et al.*, 2022). Some of the aspects of the family dynamics and the examples presented in this analysis are also discussed in the synthetic report of the DigiGen project by Kapella *et al.* (2022) from the perspective of four different European countries (Austria, Norway, Estonia and Romania).

Results:

1. The presence of ICT in the family life, during the lockdown

The researchers in this qualitative study invited parents and children to reflect on their use of DT and their interactions in this topic. In our sample, we had parents with different levels of education and competences, technology-wide, who offered us explanations on certain technologies, operations, applications, and devices, according to their knowledge and experience with the devices and apps we were talking about. Depending on their understanding of the opportunities offered by DT, parents also varied in their attitude on controlling or encouraging access for their children.

The aspect we analyzed first was the expanse of time kids are allowed to use DT in their daily activities, respectively how digitally competent do parents perceive their kids to be.

Families with low usage of technology. Family members have a few devices and applications, the most used ones being the smartphones – though the phone might not always have access to the internet – and the television sets. Their main purpose in using these devices is to keep in touch with each other and for entertainment, and collaterally accepting that sometimes these are useful devices for accessing information. (RO_F1; RO_F2; RO_F3; RO_F5).

In our sample, this category overlapped with the most disadvantaged Roma families, who have had few experiences with gadgets other than mobile phones, tablets and TV sets. Devices owned by families were used in common between children and parents, brothers / sisters in the form of intergenerational sharing of the insufficient devices that thus turn into vehicles of family solidarity. For example, in one of the families, a tablet is used alternatively by two sisters for schooling; in another family, one telephone was used by a boy, aged 9, for school and for entertaining his little brother aged 3, and also by his stepmother, to communicate with other family members and friends. In such families, the negotiation of usage time for educational purposes and of an adequate space for home-schooling is not easy, as well as caring for the device and charging it in a community deprived of electricity. The children and parents we have interviewed also talked about the dilemmas they have – either keeping the device or trading it for other necessities that remain uncovered in situations such of increased hardship, for example, during the COVID-19 quarantine period. Some parents – usually from

well off families – refuse to allow their children the access to DT under a certain age, usually 10, but in our small sample we did not encounter such families.

Families where children use DT with a moderate frequency. The variety of digital devices in this category is broader, children and their parents using computers or laptops in addition to the phones, tablets and TV sets. On average, in the homes of these families there are between two and five digital devices, but they still need to share some of them, especially the laptops. (RO_F4; RO_F6; RO_F9; RO_F10).

For example, a mother living with her husband and with two children in a two-room apartment, mentioned the challenges of sharing the two laptops of the family between the two adults and two children enrolled in the primary school (RO_F10).

Families where children use DT often (with high frequency). These families own various devices, and are competent in using various applications. On average, these families own three to eight digital devices (RO_F7; RO_F8, RO_F11). According to one father, their problem comes from “*having too many devices*” (RO_F11_3), but his children still fight for the preferred device, because both siblings prefer the smartphone, with the most functions.

In family RO_F7, the mother works on the laptop for her job, uses YouTube for listening to music, has a social network account on Facebook and uses WhatsApp: the family has a smart TV for entertainment, for watching music channels and for accessing Netflix. The father uses YouTube for music, WhatsApp and Facebook for communication, the smart TV to watch movies, TV series and documentaries and the app Waze, for driving. Parents use their devices also for online shopping. The older sister of the child we interviewed said she was using almost all the apps mentioned above. The devices owned, but that are not used by this family are the robots and the PlayStation.

Parents with a high educational level often encourage their children to develop skills and invest in gadgets and in learning IT skills. They are often less marked by concerns related to going online, the parents with advanced knowledge of the DT mentioned a conscious approach not to limit their child’s use of technology, but to encourage the development of digital skills.

“We do not want to make this (use of digital technology) a problem, because we have seen many parents punish their children by depriving them of devices and children becoming problematic.” (RO_F8_2)

2. Children’s and parents’ views on benefits and risks of DT in times of COVID-19

To understand the relevance of the digital for young people we asked the question “*How would the world be/look like without digital devices?*” Except for one girl, who said the world would be “less complicated, and clearer”, with more

face-to-face communication and playing together, the majority responded with negative feelings: “boring”, “monotonous”, “sad”, “without anything to do”. The most common reaction of the children revolved around disliking such a world that lacked electronic devices.

When the online education period was (intermittently) over, Romanian educational institutions introduced restrictions for children to phones and tablets on school premises, and did not encourage pupils to seek information online any more. Children explained that they had to leave “tech-enabled lives” behind them as soon as school resumed offline, but only apparently, as their discussions during breaks, their social status among peers and even their school success continued to be strongly influenced by their access to DT.

During the pandemics, parents were concerned with the effects of DT on their children and family life. Thus, in the interviews, they revealed its advantages they see for family communication, and from an educational point of view, as well as the dangers they are foreseeing.

Some of them emphasized on the negative influences of DT for family relationships, the main risk coming from the time both children and adults spent with their digital devices, that could be better invested in the growth and development of family relationships:

“I think we spend more time on devices than with family members. We need a good set of rules so that we can spend more time physically interacting with each other.” (RO_F7_2)

Other parents see the benefits of DT also in the facilitation of communication and common activities of family members via social media, such as using some applications and digital contents together. For example, selecting enjoyable series / movies together within the family, regularly, which *“would become quality time with the family, the other types of online activities being just a waste of time”* (RO_F7_3).

One of the responding fathers acknowledged the generational gaps in using DT, and mentioned his way of reducing it, by joining his son in his gaming activities or by using different apps that could help him bridge the intergenerational gap. He was saying: *“I feel like we speak the same language”* (RO_F8_3).

Also from an intergenerational perspective, but from the point of view of a Roma child living in an impoverished family (RO_F2_2), having digital devices and competencies represent not only a possibility to communicate with his father working abroad, but also an asset he could trade for food, and also a means to gain a higher position in the family and neighbourhood, as a digitally competent person.

Caregivers in all three mentioned groups were able to understand the opportunities DT offers for educational success and described them as indispensable tools for acquiring new knowledge and social skills:

RO_F4_2: *"He learns a lot, even from cartoons... It is like an encyclopaedia. A lot is learned from cartoons, it is a good opportunity to develop one's vocabulary, to access accurate information about the world."*

One parent told us that even non-educational digital content might have some educational value.

RO_F4_2: *"They develop different skills from school context, such as independence, problem-solving, collaboration skills or hand-eye coordination."*

One parent (with university studies) also mentioned that the benefits can be interpreted also in a political and philosophical dimension, as by using DT, children can enjoy the freedom of accessing information and the right to self-expression, apart from the official transmission of information via the mainstream educational channel:

RO_F7_2: *"An example of an advantage may be the fact that it allows all of us, including children, to have free access to information, we can find whatever we want, apart from what school offers."*

Parents also saw the negative effects of too much DT during the pandemics and worried about them and about the inappropriate contents children could access:

RO_F7_2: *"Inappropriate images can cause all kinds of emotions such as fear, anxiety."*

RO_F4_2: *"...There is also the risk that the child will end up with films that are not suitable for him. For the kids, the visual impact is very high."*

The transfer from face-to-face schooling, to online schooling was in itself a great source of anxiety for several parents. Their approach depended on their evaluation of the quality of this transfer, many parents considering it inconsistent and of "poor quality".

RO_F2_2: *"I don't think this online school is Ok..."*

Interviewer: *"What makes you believe that?"*

RO_F2_2: *"They do classes only 2, 3 hours a day, don't do all the classes. Sometimes the teacher doesn't even log in to the meeting. When he went to school physically, it was better."*

Some parents reported that they felt compelled by the inconsistencies of the online schooling to find alternative educational activities to make up for the time that in the past was spent by the children in the afterschool programs which remained "unoccupied" during the restriction period.

CONFLICTS AND NEGOTIATIONS IN FAMILIES DEALING WITH DT

Technology presents more and more challenges to parents who try to control their children's digital activities and this control acts against their tendencies of becoming autonomous technology users. Family conflicts and negotiations

between parents and their children were reported on two dimensions: a vertical one, between children and parents / adult caregivers, and horizontally, between siblings.

When asked about conflicts, the main aspects considered by children in relation to the use of DT in the family are:

- Sharing devices with the others in the household, often with their siblings.

In our sample, several children have had only one digital device that had to be shared with the other siblings, and conflicts arise when parents offer more support or prioritize one sibling, usually the smaller one. (RO_F1; RO_F2; RO_F3; RO_F11)

Interviewer: *“How do you get along with your sisters when using the smart TV, do you argue over it?”*

RO_F3_1: *“We sometimes argue, because everyone wants to watch different things, but the smaller ones win because if they don’t get to watch what they want, they start crying.”*

Some of the siblings might form an alliance like in RO_F11 family, where the two sisters often agree to watch together a popular blog, but their younger brother prefers cartoons, and when he cannot have it, “he starts crying, screaming, and hitting”, which results in the mother’s interference in his favour, and everybody expecting that the older girls would understand and comply.

- Spending too much time using digital devices.

Too much screen time is rated by adults as affecting children’s health. During the lockdown, parents’ worries were redoubled, as on-screen schooling time added to the free time spent using gadgets. Another source of conflicts between parents and their kids was the children’s access to age-inappropriate contents. During the interviews, mentions were often made of family conflicts, due to children not responding to parental rules and ignoring their concerns and worries. When asked about such conflicts, the RO-F1-1 boy admits to them, some of these being related to the lack of resources and poverty, as for charging the phone: *“A bit, when I watch TikTok too much and deplete the batteries.”* (RO_F1_1) [F1 family had to recharge the phone batteries in the community-centre, as they were not connected to the grid, where they live].

RO_F8_1: *“Mother argues with me because I’m watching things for older people. And sometimes when I sit too close to the TV while playing on the PlayStation. If I stay too close, I will have to wear glasses, she says, and I don’t like it.”*

- Parents not allowing children’s involvement in common gaming activities online.

An important source of conflicts is around gaming, as parents try to limit it even if it involves creativity, socializing and some learning.

RO_F7_2: *“Sometimes he looks at something useful from which he has something to learn, other times he looks at the Minecraft tutorial from which he learns nothing.”*

Mostly, parents complain about the time children spend using devices:

Interviewer: *“Do you ever have quarrels or disagreements about using the internet or devices?”*

RO_F4_2: *“Yes, when it seems to me that he is watching too much TV... it ends with fights. Even after he already is allowed to watch TV for an hour or a maximum of 2 hours, I find it difficult to detach him from the remote control. He doesn't accept to end the game or watch cartoons; he rebels, which seems natural to me. I would rebel, too... because the cartoons are nice.”*

3. PARENTAL MONITORING STYLES IN THE PERIOD OF COVID-19

Responding to the challenges to mitigate family conflicts, parents respond the best they can to the disruptions that occur in the periods of crises (Walsh, 2015). The effects of the pandemic can be felt in all family subsystems (parent-child relationships, marital conflict, and sibling relationships). Pandemic-related stressors negatively influenced the marital relationships and the parenting behaviour, causing spill-over effects in the family system and its subsystems. The resilience mechanisms are also activated in situations of social pressure, such as pandemics (Prime *et al.* 2020), by building up and maintaining those family relationships that reduce the distressing situation and by providing a consistent framework for understanding and managing the events related to the crisis caused by COVID-19. In the interviews, we saw parents' effort to maintain the rules and maintain control over their children's use of DT, while granting them more or less autonomy in using digital devices.

The qualitative analysis on managing family conflicts caused by children's digital activities revealed the existence of *three types of families*: families that establish and follow rules; families that create rules but do not enforce them; and families that do not impose restrictions on the use of technology. This is likely to be related to the pre-pandemic parenting styles of the interviewed parents, but without a longitudinal perspective we did not ask such a research question and did not follow up this issue, which might be one of the limitations of this study and a topic for future research.

– ***Families with rules, managing to live by them*** (especially related to the time allocated to the use of DT) (RO_F3, RO_F6, RO_F9).

For this type of families, rules are established by parents, according to their views on the usefulness of DT, clearly specifying the actions the adults would take when the rules are not followed through. One important issue regulated by parents is the time allowed for gaming or other ways of accessing DT.

RO_F6_2: *“She (daughter) is not allowed more than one hour on the tablet and this is only allowed after doing the homework. Sometimes, after sitting on the tablet for one hour, she goes and turns on the TV. If I notice her doing so, I go and turn it off.”*

Rules are often acknowledged and accepted by children, especially girls. One of them told us that *“...rules are imposed for our own good, so it is a normal thing that children should be limited from devices when they behave badly.”* (RO_F6_1)

Besides the negative consequences for disobeying the rules, these families also reward compliance

RO_F9_1: *“I am allowed for two hours a day, or if I abstain from Monday to Thursday then I get Friday, Saturday and Sunday unlimited.”*

– **Families having rules, without enforcing them** (RO_F1, RO_F4, RO_F5, RO_F7, RO_F10)

This group was identified following the interviews with the children, who explained to the researchers that there are family rules for using DT, but they are not followed through in the family.

RO_F7_1: *“When they allow me to use the smartphone, they say ‘10 minutes. But I use the smartphone for much more than 10 minutes...”*

To explain why children do not obey the rules, parents often blame the circumstances that are caused by exceptional situations linked to the COVID-19, which do not allow them to impose the rules.

RO_F7_3: *“Yes, we established some rules, we tried to follow them, but we didn't manage to stick to them. We make many exceptions that eventually lead to a total removal of the rules.”*

In such families, children know there are rules, but do not hesitate to break them.

RO_F5_1: *“I secretly disobey them (the rules) sometimes.”*

Some children tend to underestimate the harmful effects of technology resulting in an evasion of the rules imposed by adults. The differences between the way parents and children perceive the parental mediation strategies were also observed by Lwin *et al.* (2021). While parents might feel that they have explained the rules for using DT and their reasons, their children often felt the instructions they received were one-way directives.

– **Families without restrictions on the use of technology** (RO_F2, RO_F8, RO_F11)

As noted by Helsper and al. (2013) in the *EU Kids Online* research, we could also notice that there are families with a more passive approach toward the digital world, these families either underestimating the risks or ignoring them altogether. In our sample this passivity is true for some cases, but is not necessarily linked to a lack of digital knowledge or education. Some families with considerable digital skills also showed a passive approach. This can have significant harmful effects when the risk assessment approach to DT is missing. The apparently passive approach to DT sometimes hides a monitoring style which is more confident in the

child's digital competence and self-regulation skills, without underestimating the harm the DT could cause. These families correctly assess the risks and discuss them with their children, reducing the possible harmful effects.

In those families without any such rules, or with less effective ones, children opt for having rules that they can relate to; they would prefer that rules would be there for the adults, too. Such is the case of the RO_F11 family, where the daughter said that some rules would be very useful. If she could establish the rules, she would set them for all family members:

RO_F11_1: *"I would forbid the use of the phone in the morning and in the evening and would allow the use of the devices only a maximum of two hours/day. The rest of it must be family time. Parents should play with the children, talk to them and cook together."*

In another case, in the absence of rules, the child told us that he sets his own rules, as in his family there are no clear limits concerning DT. Even in the absence of the family rules, caregivers expect children to avoid contents not appropriate for their age, without providing them with clear guidance. Adults' behaviour in such situations is viewed as inconsistent and unforeseeable by children:

RO_F11_1: *"Mom doesn't let me watch YouTube videos... I mean... she allows me, but sometimes when she is upset, she does not allow me, and then she yells at me if she sees me, but I like to watch funny videos. Sometimes grandma comes and asks me why am I looking at this stupid video, and right then she's shutting down the computer. I tell her it's interesting for me, but she won't let me and if I talk a lot, she punishes me, taking away my phone for the whole day."*

In one of the families, with a more liberal and participatory approach, the father explains the family's preference not to impose rules but to give the child the opportunity to make his own decisions about using technology.

RO_F8_3: *"When rules are established, it is done together with the children. Their opinions matter and we take them into account. We noticed that if you value their opinion, it is very easy for them to respect certain rules. This way there are no conflicts."*

In one family, the parents participated in parenting classes which helped them learn the digital competences they needed and develop rules to regulate their children's digital behaviour.

Interviewer: *"So, you made up the rules, following some parenting programs... How strict are these rules? Are there any exceptions?"*

RO_F5_2: *"Sort of... since M. was a baby. Yes, there are some exceptions..."*

In the majority of families, forbidding the use of the preferred gadgets as punishment causes conflicts between children and controlling parents.

RO_F5_2: *"Use of gadgets depending on the activities she has done... if she accomplished them or not... as a reward or as a punishment. If something bad has happened, it's over, I forbid it... If I want to reward her, I let her watch another episode on TV... of those shorter shows."*

In this sense, our analysis shows that parents have adjusted their parenting style in an attempt to adapt to the “new normal”. In some cases, the rules have been adapted according to the needs of children of different ages. For example, in the case of RO_F3, in the first part of the day the devices were used by children who had classes and after lunch by the smaller children. The mother insists on rules, to build a consistent and organized family climate, she doesn’t “give in” when children disobey; there are no exceptions to the rules. In another family, children also take turns in using the phone, all of them being granted the same time of using it. Regarding how strict these rules are, the mother claims:

RO_F1_2: *“I still allow some exceptions occasionally, especially now when all children are home, because I feel sorry for them in this crisis period.”*

Some of the parents from our sample mentioned a period of “adjustment” to the new situation and a change of their parenting rules. These are related to the perceived reasons for using DT. As parents are always in the proximity of their children during the pandemic times, they have been able to notice in more detail the purpose for which certain devices and apps are used by their children and thus developed rules to monitor children’s access according to the distinction between the use of DT for schooling and for entertainment. For example, the mother from family 5 changed some of her rules, to allow the child to use technology for entertainment.

RO_F5_2: *“Now, during the pandemic, I used technology as a reward. Using technology for school is one thing and using it to watch what you like is something else. She (the child) needs time for playing.”*

Looking at the gender distribution of parents involved in the decisional process of establishing rules for using DT, in most of the families we interviewed the rules have been established by the mothers, and only seldom by the fathers. Parents mentioned different rules for the older children than for the smaller ones. When asked who set up the rules, most of the children named the mother. Fathers are rarely involved in establishing and negotiating rules. Participation of children in establishing the rules has not been reported in our interviews.

At the same time, we registered one more democratic opinion, the RO_F4 parents, who consider that the rules should not be very strict, while the children need autonomy and should have the right to choose what they want to see on the TV set. In this family, there are no strict rules imposed by the mother, only the father imposes a time limit. Before the pandemic, this child wasn’t allowed to play on the phone, but this rule was “cancelled” during the pandemic period.

In spite of the assumption that the lack of rules is linked with a low educational level of parents, this is not necessarily true for all cases. Thus, a single Roma mother living in a poor community proudly reported that she managed to impose rules for their children’s use of the mobile device:

RO_F1_2: *“The children were arguing with each other. I made the rule – to enter (use it, our note) one by one... There are children here (in the community)*

who stay for hours on the phone, until late at night. If I left them, mine would do the same. And having the socket, she would stay with it, she wouldn't even leave it to be charged... (here the mother refers to having access to electricity, unlike other families in the community, who don't, researcher's note)."

In some cases, especially in disadvantaged families, the rules are set by older children. In the case of RO_F2, the child establishes the rules for all family members. The child says that there are no arguments between his family members about ICT use. The other two children are too small to bother him and the mother supports his decision.

Apart from the situation when parents manage and mediate children's use of DT, an important aspect revealed by the current research is the reverse mediation, from children to adults. There are families (RO_F1; RO_F2; R_F6; RO_F11) where the rules established in the family are governed by the older child, who is in charge of providing technical support for the younger children, but also for the parents. Thus, lacking the knowledge that would enable them to use the technology, parents turn to children to be guided by them on their path to the digital world. As a result, we can expect that in families where adults appeal to children's digital knowledge, their views on technology will be influenced by what children explain to them, and this includes the rules established in the family regarding the use of technology. This phenomenon of "reverse mediation" has been described earlier as a consequence of the digital gap between generations and is more frequent in families where parents are materially deprived and/or have a lower educational level and refers to situations where children's competencies are more advanced than those of adults, and therefore parents depend on what children can digitally do with different applications (Nikken & Oprea, 2018; Benedetto & Ingrassia, 2020).

CONCLUSIONS

The COVID-19 pandemic, which hit the whole world in 2020-2021, when data were collected for this research, besides shaking the health system and the economic welfare, also struck the sense of stability of the families, and forced them to change their views on the role of digital technologies in the family dynamics. The ability of families to incorporate the new technologies and strategize to use them for the benefit of its members is an important aspect for family resilience (Black & Lobo, 2008). Being responsible for the family functioning, parents were compelled to generate novel solutions in providing for their children's education and emotional security, as well as in negotiating new family rules and routines around DT during lockdown. In analysing the interviews with children and their parents, we have noticed a variety of modalities of parental practices, negotiations, and adaptation processes, reflecting the diverse needs of the children, and their

parents. The respondents (parents and children aged 5–6 and 8–10) have demonstrated efforts to adapt to the sudden increase in online demands and opportunities. Families with limited resources have adapted to the situation by sharing devices between family members, and allowing more digital time for their preschool and primary school children. In our sample, we had parents with low education levels who acquired digital competencies alongside their children; parents with no digital competencies and no means to access devices, who recognized their children's need to master the only device they had and gave them the freedom to manage themselves during the online schooling; parents with high competencies in the digital area, who co-created digital play with their offspring; parents who worried more, and those who worried less about the increased screen-time of their children. Children, themselves, were just so diverse in their strategies of respecting and internalizing the rules, bypassing them, negotiating and eventually changing them. We also learned that some children from disadvantaged families took the lead in their families, by mastering the digital devices easier than the adult(s) of the family. This phenomenon is indicative of a reverse learning process, which we have noticed in children barely 9–10 years old, who are able to instruct their parents how to manage the digital devices, and to find the content that their parents were looking for. The interviews revealed the agency of children from disadvantaged backgrounds who, becoming knowledgeable of the digital world, exceeding the competences of their parents in this area, become the key family members to manage the technology and mediate digital issues for the benefit of the family.

COVID-19 massively impacted children and determined changes in parenting styles and strategies, but it also potentiated digital inequalities (Beaunoyer, 2020). In our sample, we could see that in the relatively privileged families, children have had access to alternative educational platforms, and parents were able to organize common activities with children with or without the help of technologies. But parents in underprivileged families created fewer alternatives for children, who were left to manage by themselves the challenges of their new tasks.

Although we recognize the limits of our qualitative research, knowing that we cannot generalize the results, one surprising finding was that we could not identify very polarized attitudes that would deify or demonize technology – as described by Shuck (2004, p. 112). Though, we identified some anxieties and uncertainties among parents, who felt rightfully disconcerted about what would be the best use for their children's DT in a world where, because of COVID, online communication and education became paramount.

Parent's willingness to establish and enforce rules for their children's use of digital devices shows their wish to master the risks of the digital world. The same lack of polarization was true for children, whose accounts showed awareness of the risks and benefits of accessing DT. The major difference between adults and their offspring seems to be that parents have experienced their own childhood partly free

of gadgets, and imagine it in a similar way for their children, while the young ones cannot imagine a world without DT. Though children demonstrated, during the interviews, that they appreciate talking face-to-face, playing with cards, and would like to play traditional games, outdoors or indoors, they also wish to be included in their peers' online games and have their parents join in or become partners within their online educational activities.

The methodology adopted did not allow us either to evaluate their digital competencies, nor to assess their actual digital behaviour. Nevertheless, we could identify the desire to master DT in children of both genders. We saw some differences in the contents accessed by boys and girls, though there were no explicit gender differences in frequency of using DT or in negotiating access with parents. Although literature (UNICEF, 2020; The Web Foundation, 2020) warns of gender differences in using technology, in our small sample we could not measure competencies, but we have seen no indications of such differences in DT agency.

Data of the family interviews were collected during the online schooling due to the pandemic. They confirm the findings of other studies (for example, Florian & Toc, 2020) that the majority of the families struggle with children's access to DT and, consecutively, with access to education. What this research added to the existing data is that, beyond the discussion on the access to devices, electricity, internet, and specialized platforms, the integration of DT into the family lives is an ongoing process. Monitoring access, while encouraging children's agency to become competent, can lead children to successfully master DT. Our interviews have shown the mobilization of personal resources of parents, respectively the changes in parenting attitudes and the negotiations between children and parents to better respond to children's needs during the pandemics. We could also notice the awareness of children aged 5–6 and 8–10 of the opportunities for acquiring information and of the dangers of digital life for their health and security. This does not imply that parents and their children could navigate the lockdown period and easily immerse themselves in online learning just by themselves. Relating to the research of Tabone and Messina (2010), who found one decade ago that children don't perceive parental presence in their online practices, our data show that in the pandemic period, in Romania, parents wanted to be present in their children's digital life, but not always knew how to do it. Tabone and Messina's findings also emphasize that often the children share or are influenced by parents' fears, and our interviews confirmed this. The interview fragments we recorded about the interest of the children in this age-group to acquire information via DT and to counteract the dangers of DT show their need to get support from adults in the development of their competencies.

One possible direction for further research could be to collect data on whether the general parenting styles overlap with the digital monitoring styles.

Further research should be also directed to quantitatively test the effects of parental support in acquiring competencies and the effects of parental control in avoiding the risks of the digital world.

Both children and parents acknowledge parents' role in monitoring children's digital activities and competence development, though parents often fail to impose rules and offer the necessary support. Parent's fears that their children can face many pitfalls while using DT and their limited knowledge to teach them how to avoid the risks are indicators of the need for guidelines and other forms of support, that would reduce concerns of risks, and strengthen trust in their capabilities to master DT together with their children.

Acknowledgements: *The article is based on data collected in the DigiGen – The Impact of Technological Transformations on the Digital Generation project, which has received funding from the European Union's Horizon 2020 research and innovation program under the grants agreement No. 870548. Neither the European Union nor any person acting on behalf of the Commission is responsible for how the following information is used. The views expressed in this publication are the sole responsibility of the authors and do not necessarily reflect the views of the European Commission.*

REFERENCES

1. Androniceanu, A., & Marton, D.-M. (2021). The Psychosocial Impact of the Romanian Government Measures on the Population During the COVID-19 Pandemic. *Central European Public Administration Review*, 19(1).
2. Barbuta, A., Ghetau, C., Mitroi, C., Peter, E., Roth, M. (2022). Case study: Romania. In: Kapella, O., Sisask, M. (Eds.). Country Reports presenting the findings from the four case studies – Austria, Estonia, Norway, Romania. DigiGen Working paper No. 6: 117–147. <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.19070090>.
3. Beaunoyer E, Dupéré S, Guitton MJ. (2020). COVID-19 and digital inequalities: Reciprocal impacts and mitigation strategies. *Comput Human Behav*. doi: 10.1016/j.chb.2020.106424.
4. Benedetto, L., & Ingrassia, M. (2020). Digital Parenting: Raising and Protecting Children in *Media World*. In L. Benedetto, & M. Ingrassia (Eds.), Parenting – Studies by an Ecocultural and Transactional Perspective. IntechOpen. <https://doi.org/10.5772/intechopen.92579>.
5. Berceanu, I.-B., Nicolescu, E.C., & Dincă, D. (2020). Adapting the Education System to the COVID-19 Crisis. Overview on the Romanian Case. *IAI Academic Conference Proceedings*.
6. Black, K., & Lobo, M. (2008). Family resilience factors. *Journal of Family Nursing*, 14(1), 33.

7. Bülow, A., Keijsers, L., Boele, S., van Roekel, E., & Denissen, J.J. (2021). Parenting adolescents in times of a pandemic. *Developmental Psychology*, 57(10), 1 582–1 596. <https://doi.org/10.1037/dev0001208>.
8. Chang, F.C., Chiu, C.H., Chen, P.H., Chiang, J.T., Miao, N.F., Chuang, H.Y., & Liu, S. (2019). Children's use of mobile devices, smartphone addiction and parental mediation in Taiwan. *Computers in Human Behaviour*, 93, 25–32.
9. Chen, L., & Shi, J. (2019). Reducing harm from media: A meta-analysis of parental mediation. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 96(1), 173–193.
10. Clark-Ibáñez, M. (2004). Framing the social world with photo-elicitation interviews. *American behavioural scientist*, 47(12), 1 507–1 527. doi:10.1177/0002764204266236.
11. David-Kacso Agnes, Orzea Ioana, Raiu Sergiu, Maria Roth (coord. Maria Roth) School Climate Assessment. Research Report. (2021), Cluj. Risoprint.
12. Dias P, Brito R, Ribbens W, *et al.* (2016). The role of parents in the engagement of young children with digital technologies: Exploring tensions between rights of access and protection, from “Gatekeepers” to “Scaffolders.” *Global Studies of Childhood*. 6(4): 414–427. doi:10.1177/2043610616676024.
13. Epstein, I., Stevens, B., McKeever, P., & Baruchel, S. (2006). Photo elicitation interview (PEI): Using photos to elicit children's perspectives. *International journal of qualitative methods*, 5(3), 1–11.
14. Florian, B., & Țoc, S. (2020). Policy note: Educația în timpul pandemiei. Răspunsuri la criza nesfârșită a sistemului educațional românesc [Policy note: Education during pandemic times. Answers to the endless crisis of the Romanian national educational system]. <https://bibliotecadesociologie.ro/en/download/florian-bogdan-toc-sebastian-2020-policy-note-educatia-in-timpul-pandemiei-raspunsuri-la-criza-nesfarsita-a-sistemului-educational-romanescl/>.
15. Ghețău, C., & Roth, M. (2021). Children as Valuable Partners in Research Projects into New Technologies Show Cards Approach in Children Research. *Revista de Asistență Socială*. [Social Work Review]. Vol. 22/3, 53–59
16. Grădinaru, C., & Stoica, T. (2015). *Studiu privind utilizarea Internetului de către copii*. Save the Children Romania.
17. Harper, D. (2002). Talking about pictures: A case for photo elicitation. *Visual studies*, 17(1), 13–26.
18. Helsper, E.J., Kalmus, V., Hasebrink, U., Sagvari, B. & de Haan, J. (2013). *Country classification: opportunities, risks, harm and parental mediation*. EU Kids Online, The London School of Economics and Political Science, London.
19. Holdis, D. (2019). *Media Influence Matrix: Romania*. Budapest: CEU Center for Media, Data and Society (CMDs). http://eprints.lse.ac.uk/52023/1/Helsper_Country_classification_opportunities_2013.pdf.
20. Honig, M.-S. (2017). Review: Children and their parents in childhood studies. In T. Betz, M.-S. Honig & I. Ostner (eds.). Parents in the Spotlight: Parenting Practice and Support from a Comparative Perspective. Special Issue / Sonderheft, Journal of Family Research / Zeitschrift für Familienforschung 11. Opladen: Barbara Budrich, 57–79. <http://dx.doi.org/10.1037/amp0000660>.
21. Institutul Național de Statistică. (2018). *Accesul Populației la Tehnologia Informațiilor și comunicațiilor Anul 2018* Institutul Național de Statistică. Bucharest: NSI România.
22. Institutul National de Statistica. (2019). *Accesul populației la tehnologia informațiilor și comunicațiilor, în anul 2019*. Bucharest: Institutul National de Statistica (INS).
23. Jiow, H.J., Lim, S.S., & Lin, J. (2017). Level up! Refreshing parental mediation theory for our digital media landscape. *Communication Theory*, 27(3), 309–328.

24. Kapella, O., Schmidt, E.M. & Vogl, S. (2022). *Integration of digital technologies in families with children aged 5-10 years: A synthesis report of four European country case studies*. (DigiGen-working paper series No 8). 10.5281/zenodo.6411126.
25. Marin, L.G, Bușega, I., Iosifescu, Ș., Postoiu, C. (2020). Indicele de Risc Socio-Educațional – fundament pentru politici responsabile bazate pe date. Analiză 2015–2019, București: Asociația pentru Educație și Justiție Socială Human Catalyst.
<https://hartairse.humancatalyst.ro/storage/app/public/docs/ierarhia.pdf>.
26. Lwin, M.O., Panchapakesan, C., Teresa, J., Cayabyab, Y.M, & Shin, W. (2021). Are Parents Doing It Right? Parent and Child Perspectives on Parental Mediation in Singapore, *Journal of Family Communication*, 21:4, 306–321. doi: 10.1080/15267431.2021.1979555.
27. Naab, T. (2018). From media trusteeship to parental mediation: The parental development of parental mediation.
28. Nicolau, C., Henter, R., Roman, N., Neculau, A., & Miclaus, R. (2020). Tele-Education under the COVID-19 Crisis: Asymmetries in Romanian Education. *Symmetry*, 12(9), 1502. DOI:10.3390/sym12091502.
29. Nikken P., & Oprea S.J. (2018). Guiding young children's digital media use: SES-differences in mediation concerns and competence. *Journal of Child and Family Studies*, 27: 1 844–1 857.
30. Noja, G., & Pânzaru, C. (2021). Five Possible impacts of Digitalisation in Romania. *European Review Of Applied Sociology*, 14(22), 1–10. doi:10.1515/eras-2021-0001.
31. Prime, H., Wade, M., & Browne, D.T. (2020). Risk and Resilience in Family Well-Being During the COVID-19 Pandemic. *American Psychologist*. Advance online publication.
32. Radu, R. (2018). Romania. In N. Newman, R. Fletcher, A. Kalogero, D.A. Levy, & R. K. Nielsen, *Reuters Institute Digital News Report 2018* (pp. 97–98). Reuters Institute for the Study of Journalism. Retrieved from.
<http://media.digitalnewsreport.org/wp-content/uploads/2018/06/digital-news-report-2018.pdf>.
33. Radu, R. (2019). Romania. In N. Newman, F. Richard, A. Kalogero, & R.K. Nielsen, *Reuters Institute Digital News Report 2019* (pp. 104–105). Reuters Institute for the Study of Journalism.
34. Romanian Institute for Evaluation and Strategy. (2020). *Școala în Stare de Urgență Accesul Copiilor Școlari din România la Educație Online, Studiu național*. IRES – Romanian Institute for Evaluation and Strategy.
35. Santi, E., Gorghiu, G., & Pribeanu, C. (2020). Teachers' Perceived Self-Efficacy for Mobile Teaching and Learning. *Romanian Journal for Multidimensional Education/Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 12. doi:10.18662/rrem/12.1sup2/259.
36. Shuck G.W. (2004). *Marks of the Beast*, New York University Press,
<https://doi.org/10.18574/nyu/9780814783559-007>.
37. Spagnola, M., & Fiese, B. H. (2007). Family routines and rituals: A context for development in the lives of young children. *Infants & Young Children*, 20, 284–299.
<https://doi.org/10.1097/01.IYC.0000290352.32170.5a>
38. Tabone, S., Messina, L. (2010). Personal uses of Internet and perceptions of parental mediation: A research with children 10 and 11 years old. *Procedia: Social & Behavioural Sciences*, 2(2), 2 077–2 082 <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2010.03.284>.
39. The Web Foundation. (2020). The online crisis facing women and girls threatens global progress on gender equality. Available at <https://webfoundation.org/2020/03/the-onlinecrisis-facing-women-and-girlsthreatens-global-progress-ongender-equality/>
40. UNICEF (2020). Gender and Innovation Evidence briefs – Insights into the gender digital divide for girls. UNICEF Gender and Innovation.
[https://www.unicef.org/eap/media/8311/file/What %20we %20know %20about %20the %20gender %20digital %20divide %20for %20girls: %20A %20literature %20review.pdf](https://www.unicef.org/eap/media/8311/file/What%20we%20know%20about%20the%20gender%20digital%20divide%20for%20girls:%20A%20literature%20review.pdf).
41. UNICEF. (2020). *How many children and young people have internet access at home? estimating digital connectivity during the COVID-19 pandemic*. UNICEF.

42. Velicu, A., Balea, B., & Barbovschi, M. (2019). Acces, utilizări, riscuri și oportunități ale internetului pentru copiii din România. Rezultatele EU Kids Online 2018. EU Kids Online și DigiLiv-REI.
43. Wang MT, Henry DA, Del Toro J, Scanlon CL, Schall JD. (2021) COVID-19 Employment Status, Dyadic Family Relationships, and Child Psychological Well-Being. *Journal of Adolescence Health*. Nov;69(5): 705–712. DOI: 10.1016/j.jadohealth.2021.07.016.
44. Weeland, J., Keijsers, .L, & Branje, S. (2021). Introduction to the special issue: Parenting and family dynamics in times of the COVID-19 pandemic. *Developmental Psychology*. Oct; 57(10): 1 559–1 562. doi: 10.1037/dev0001252. PMID: 34807680.

ONLINE DATING DYNAMICS DURING COVID-19

RUXANDRA PĂDURARU*,
ANDREEA-VALENTINA MORARU**,
VALENTIN-ALEXANDRU BARBU***

ABSTRACT

DINAMICA ÎNTÂLNIRILOR ROMANTICE ONLINE ÎN TIMPURILE COVID-19

The online dating environment and apps are an always-available method for quickly “finding someone” thus perceived by the media and some users as promoting and accentuating a certain hook-up culture (Garcia *et al.*, 2012). Relying on this argument alone is not enough to apprehend the social universe of online dating – especially during the pandemic of COVID-19. The aims of this study are to explore the romantic narratives and modified online behaviours that have risen during (and maybe even because of) the physical and social distancing restrictions and the impact these rapidly evolving technologies have on intimate social connections and risk perception. Therefore, some questions inevitably arise: how is the push towards the digital and online world affecting the dating scene? how have users adapted? and how contrasting worldviews about romantic and sexual life are reenacted on dating apps in times of COVID-19? This exploratory study consists of descriptive qualitative research conducted on dating applications (primarily Tinder and Bumble) in Bucharest, Romania, between January and March 2022. The research uses in-depth interviews, informal discussions, first-hand exploratory experience of using dating apps and content analysis. Although respondents have not adopted a completely digital lifestyle (implying a no face-to-face interactions dating strategy), online dating technology is a “prosthesis” in facilitating social interactions and reducing loneliness. The findings depict online dating narratives – how one perceives the practice of online dating and online courtship before and through pandemic; self-presentation on dating apps – how one's identity is

* PhD Student, University of Bucharest, Faculty of Sociology and Social Work, Bucharest, Romania, e-mail: ruxandra.paduraru@s.unibuc.ro

** Research Assistant, FABIZ Bucharest University of Economic Studies, Bucharest, Romania, MSc Sociology, Lund University, e-mail: maruandreeavalentina@gmail.com

*** Independent Sociologist, MSc Sociology, University of Bucharest, Faculty of Sociology and Social Work, Bucharest, Romania, email: alexbarbu.research@gmail.com

„Revista română de sociologie”, serie nouă, anul XXXIII, nr. 3–4, p. 205–223, București, 2022

Creative Commons License
Attribution-NoDerivs CC BY-ND

permanently reconstructed; risk management – how risk awareness is highly gendered and how people navigate the situations created by COVID-19 restrictions and disease contraction; other findings would be a resistance to full online dating migration and that the experiences and uses of the dating apps are gendered.

Keywords: risk management, digital dating, romantic narratives, COVID-19, digital transition.

INTRODUCTION

Although more than two years have passed since the beginning of the pandemic, its repercussions are vividly remembered, from the panic and restrictions to the emotional toll of doom scrolling and isolation. World Health Organization has continuously recommended limiting interactions outside one's household and avoiding physical gatherings when possible (WHO, 2020). For those seeking new romantic or sexual relationships, these restrictions meant a push to reevaluate and reconstruct the dating world. All of a sudden, the rules and norms around safety and social distancing were competing with the desire to connect. Individuals were heavily encouraged to move the dating scene online, as “dating does not comply with recommendations for social distancing” (Farid, 2020). Social restrictions and fear of infection have trickled down changes in online interactions of all kinds, even more so in those that seek physical and emotional closeness. But what changed in the dating experience during these past two years?

Despite not being a novelty, online dating apps have taken advantage of the situation and as a result, spectacularly grew in popularity – according to Iqbal (2022), Tinder had 7 million subscribers in 2019, 8.2 million in 2020 and 9.6 million in 2021; also, “Tinder users made 3 billion swipes worldwide on Sunday 29 March [2020], the most the app has ever recorded in a single day” (Shaw, 2020). Online dating developers have used the opportunity created by a boom in users to work on user experience and adjacent features.

Individuals are using these apps as tools for various reasons, ranging from socializing to alleviating loneliness, exploring a sexualized self, or searching for a romantic interest. Ontological insecurities of the modern world were heavily accentuated during the pandemic by a collapse of order; which is why this paper lays a focus especially on authors that discuss ideas of modernity and the ecology of intimate relationships – Durkheim (1987), Bauman (2000; 2003), and Illouz (2015; 2019).

The paper's main aim is to explore the romantic narratives and modified online behaviours that arose during (and maybe even because of) the pandemic through qualitative interviews and digital ethnography, as well as the role of technology as a mediator for the dating experience and its perceived risks. The article also explores possible mechanisms and changes in dating behaviour by reviewing studies of online dating during the pandemic. Our findings draw from

research conducted between January and March 2022 in Bucharest, Romania and includes 11 cisgender single middle-class individuals (6 females and 5 males) aged 20 to 36 who have used Tinder or/and Bumble both before and through COVID-19. Moreover, it is a substantial contribution to scientific literature, since there are few studies of online dating behavior that focus on the Romanian experience, let alone focusing on the effects of COVID-19 and the integration of online tools in mediating romantic interactions. Thus, this study represents an exploratory approach that further research can build on. It also represents a good opportunity for researching how contrasting gendered worldviews about romantic and sexual life are reenacted on dating apps in times of COVID-19. There is no denying that there are strong gendered elements embedded in dating apps that are inherently a reflection of how norms have been embodied and appropriated differently by males and females – findings which will also be reflected in our analysis, but this will not be handled as the main scope of the article.

As will be discussed in the next chapters, online dating apps are a certain social ecosystem with specific rules and behaviours that connect very much to offline perceptions and experiences. Which underlines a need for understanding the impact these quickly evolving technologies has on our intimate social connections during the pandemic and to what extent they can mitigate COVID-19 associated risks, especially the medical ones.

THEORETICAL BACKGROUND

Rapid social changes have forced significant alterations to the emotional, normative, and institutional order – a phenomenon Durkheim would conceptualize as *anomy*. Individuals “aspire to everything and are satisfied with nothing”, this “morbid desire for the infinite” leaving “a trail of weariness and disillusionment behind them” (Durkheim, 1997). This world of ostensibly infinite ends is also critically tackled by Beck who underlines the individual’s needs for affection when “stripped of social institutions” (Beck, 1995), and by Bauman’s concept of *liquid modernity*, through which personal connections and group agency fade away to reveal an ever more commodified version of human partnership (Bauman, 2000). This commodification of social relations extends to romantic connections and aspirations, as Bauman (2003) notes, a ritual of consumption, especially in an online space – what he describes as „shopping for partners on the Internet” (Bauman 2003, *apud*. Portolan & McAlister, 2022). And just as online shopping is based on the choice of an item for mainly visual considerations, so too the body in dating apps becomes perceived through its materiality (or in its “visible” ideality) as an object of narcissistic cult or as an element of tactics and social ritual (Baudrillard, 2008).

Illouz (2019) continues the comment on the era of consumerist relations to describe a change in the ecology of intimacy through a vast number of experiences of rejection, hurt, disappointment – the process of “unloving” – recycled through the vast economic and cultural machine of psychotherapy in all its forms. These realities are also reflected in online dating applications, “products of neoliberal Western society” (*ibid.*, 2019), where one can purchase a better starting point and possibly one’s success. A standard dating app functions by presenting one user with a line of profiles of other users, “matches”, giving users the choice of swiping right (intention to connect), or left (no intention to connect). If both users swipe right when viewing their other’s profile, a match occurs and the two are connected. Tinder and Bumble, among other online dating platforms, have evolved to sell paid subscriptions that offer the possibility to see the positive swipes one has received before swiping oneself, to offer those users a more noticeable profile and other tools that could increase their chance of matching. As a response to the “dating market”, the individual in search of partners is simultaneously a consumer and the commodity that is up for consumption (Duguay, Dietzel and Myles, 2022; Gibson, 2021). These applications, through their design and built-in user experience (*e.g.*, swiping), reinforce this status of the user. The app’s usage of algorithms to pair profiles on the basis of a quantified perception of compatibility institutionalizes the commodification of relationships and accentuates its evolution in the age of neoliberalism (Williams, 2017). Online dating apps, especially Tinder and Bumble, rely on “binary visual evaluation – choice or non-choice, swiping right or left (...) and enable the quick «unfriending» as a technical feature of a software” (Illouz, 2019, p. 139). Moreover, popular culture has defined these apps as a perpetuator and possible main cause for hook-up culture, especially in the younger demographic – this is to describe “brief uncommitted sexual encounters among individuals who are not romantic partners or dating each other (Garcia *et al.*, 2012, p.161). Love in the digital age, as Illouz comments on, incorporates “rational and strategic interests, merging the economic and emotional dispositions of actors into one single cultural matrix” (Illouz, 2015, p. 10). At the same time, online dating apps reproduce gendered patterns of relationships and gender inequalities, such as expectations about initiating contact, body stereotypes, differential exposure to verbal aggression and danger etc. (Fullick, 2013).

Currently the world is facing a period of intense digitalization accelerated by the pandemic, which means individuals are forced to rely even more on these different technologies in order to satisfy some of their social needs. But this increased dependence on technology in all important aspects of life due to the emergence of the pandemic also involves several challenges. Research conducted in different cultural contexts point to a decline in sexual acts altogether, be they solo or with a partner – finding that has been directly linked to lockdowns and the

overwhelming negative emotions and uncertainty (Klein, 2021), especially depression symptoms such as stress or loneliness (Balzarini et. al., 2021). The pandemic has also affected already formed relationships, studies reporting reduced libido and quality of life in some demographic groups, e.g., younger women who live with their sexual partner (Schiavi *et al.*, 2020). And while some studies found individuals are still intimately active despite restrictions, negative feelings of guilt and anxiety were persistent (Winking, 2021). It is believed that daters are more likely to engage in “risky” behaviors if they perceive the potential benefits to be valuable to their social and romantic lives in the immediate and long term. They are faced with choosing whether the risk of contracting COVID-19 is worth taking a chance in order to diminish those risks associated with a temporary break in dating life: loneliness, isolation, and lack of affection, among others. *COVID compatibility* is actually a decoding of social signifiers about which behaviors are acceptable during the pandemic and could even provide a hint at prospective partners’ broader belief and value systems (Williams Miller and Marquez-Velarde, 2021).

Thus, existing literature hints towards multiple scenarios of adaptation to dating in times of COVID and towards a certain negotiation between minimizing risk and subscribing to a narrative of collective safety against satisfying personal/social needs.

METHODOLOGY AND DATA COLLECTION

This paper depicts an exploratory and descriptive qualitative study on dating applications and user behaviour (primarily on Tinder and Bumble) conducted between January and March 2022 in Bucharest, Romania. The research method focuses on in-depth interviews (with duration of approximately one hour), informal discussions, first-hand exploratory experience of using dating apps and content analysis. As for the secondary research, we have analyzed official COVID-19 measures, the marketing politics of Tinder and Bumble, and articles from other countries that studied online dating during the pandemic.

The study includes 11 cisgender single middle-class individuals (6 females and 5 males, all white, Romanian, heterosexual and living in Bucharest) with ages between 20 and 36 who used Tinder or / and Bumble both before and through COVID-19. All but one respondent are vaccinated. A short description of each respondent is shown in the table below (*Table 1*). The table also presents the intentions and needs our respondents identify from their app usage. It is worth noticing that most if not all respondents aspire to “serious relationships, perceived through heteronormative, monogamous lenses”. Serious relationships are hence defined by respondents as being long-term, stable, and faithful.

Table 1
Respondents' profiles

Code	GENDER	AGE	Needs from apps and relationships
M1	M	30	Looking for a serious relationship; he would like to have children with the next potential mate, but he doesn't say no to "fun", just hook-ups.
M2	M	30	Looking for a serious relationship, but regards any experience as useful, even a social one.
F1	F	28	Looking for a serious relationship; her most important need is to receive attention, to have someone by her side.
F2	F	21	Looking for a connection, in terms of interests. Lots of dating (dozens) that only met once. She is interested in growing old with another person. Had one long-term relationship through Tinder.
M3	M	26	Single, looking for a relationship, but not using Tinder solely for this.
M4	M	24	Not currently looking for a serious relationship; rather interested in experiences, but not just one-night stands.
M5	M	20	Looking for long-term relations, does not accept the idea of hook-ups; doesn't say no to social experiences.
F3	F	24	Looking for a serious relationship, but since the pandemic, she wants to meet new people, get involved in things, discover other places / activities.
F4	F	36	Looking for a serious relationship, she wants children; regards herself as romantic, but has conservative values.
F5	F	23	Uses Tinder because she was curious to see what was there, mainly with the desire to socialize.
F6	F	33	Looking for someone to spend the rest of her life with. Never considered engaging in hookup culture or spending time on the app just for experiences.

The interviews mainly cover dimensions such as, but not limited to, the respondent's romantic profile, the impact of the pandemic on dating habits, the perspective on real-life versus online dating, their online dating history, and their behavior on these applications, how they managed online pandemic dating, perceived risk and the entanglements of uncertainty, credibility, and authenticity.

The results of the interviews were also doubled by the researchers' direct experience. For a better understanding of the phenomenon, we set up accounts on these applications and used them for at least two months, while one of the researchers maintained an active account on Tinder and Bumble since before the

pandemic for personal use. Thus, we went through the processes of building profiles and got first-hand experience of the functionalities of these apps in order to observe how users present themselves. Regarding the ethical implications of this method of research, as we did not ask permission from the users we have been observing, we refrained from interacting with them and didn't use or disclose any of the personal information available in their profiles (names, age, location etc.), although they become publicly accessible data when one agrees to create a profile on these apps.

Some of the interviewees' motives for justifying certain outcomes are made up *ex post facto*; a common fact in the practice of interviews, but some justifications may be distorted by the need of the respondents for social validation and for reducing cognitive dissonance in case of "failure". Thus, the respondents' assertions were analyzed as "rhetoric of motives" (Burke, 1950) which gives meaning and order to seemingly chaotic circumstances (Hopper, 1993). This way the study could highlight how social life is perpetually negotiated.

It is important to mention that this research does not have a general character and cannot be extrapolated to the situation of the whole online dating scene of Romania, respondents being found and contacted through a snow-ball effect sampling. Moreover, one of the limits of this study is the homogeneous sample – there are no discussions on other relevant socio-demographics such as lower income groups, on the queer community, different ethnicities, and rural-urban divides or on individuals with special needs. The authors are aware of the larger spectrum of sexualities and gender identities and therefore view this as a considerable limitation. Also, all the respondents live in Bucharest, where the offline dating scene might be in many aspects different from other cities in Romania.

EMPIRICAL FINDINGS AND ANALYSIS

The analysis covers COVID-19 and pandemic online dating behaviors – how restrictions have brought new challenges to the dating scene and how applications have tried to cope with (and often profit from) these changes. Most respondents reject a complete paradigm shift, in which all interactions would take place exclusively in the online environment, dating applications being used as just another tool in finding the right people and in initiating conversations that would continue further, offline. Thus, the use of these digital environments in facilitating interactions is explained not only by the conditions of distancing and isolation imposed by the pandemic, but also by other factors such as fear of being rejected face to face, the shame of initiating discussions in a physical context, the possibility to display a better image of one's self, virtually unlimited choices always at hand, comfort, boredom, social pressure to always find the best option etc.

The findings will be structured on three main dimensions: online dating narratives – how one perceives the practice of online dating and online courtship before and through pandemic; self-presentation on dating apps – how one's identity is permanently reconstructed; risk management – how risk awareness is highly gendered and how COVID-19 associated risks shaped the interactions.

1. ONLINE DATING NARRATIVES. BETWIXT AND BETWEEN SHORT-TERM INTERACTIONS AND LONG-TERM RELATIONSHIPS

The online dating environment and apps are perceived by the media and some users as promoting and accentuating a certain hook-up ethos and culture. But some research show that they could also be used for “Love, Casual Sex, Ease of Communication, Self-Worth Validation, Thrill of Excitement, and Trendiness” (Sumter, Vandenbosch and Ligtenberg, 2017). Individuals interviewed for this research were generally looking for intimacy and deep connection, but the apps' architecture, fast swiping, ghosting (abruptly ending contact with someone without offering any warnings or explanations), commodified love, fake personas, has made it increasingly difficult to find them.

Generally, interviewees of both genders observed that most matches do not lead to conversations and most conversations do not turn into real dates. The logic of dating apps usage in our target is similar with what Portolan and McAlister (2022) observed in their study, individuals becoming trapped in the “loop” of fast swiping, matching, having multiple simultaneous short conversations with some of the matches, experiencing negative feelings, taking a break from the app and then repeating the process. These are the regular steps most individuals take in the online dating world, even before the pandemic – confirmed by all our respondents. Most interactions through these apps are viewed as superficial, almost robotic – they follow a pattern.

„Participants' perceptions of mobile dating, gender roles, and scripts were strongly shaped by broader social norms” (Sobieraj and Humphreys, 2021). Men usually engage first (and are expected to do so), applying “strategies” like starting with a joke or breaking the ice with something more out of the box, to stand out from the “competition”. This reflects the idea that “to perform gender identity and gender struggles is to perform the institutional and cultural core dilemmas and ambivalence of modernity, dilemmas that are organized around the key cultural and institutional motives of authenticity, autonomy, equality, freedom, commitment, and self-realization” (Illouz, 2015, p. 9). This is also indicative of certain traditional gender roles still being present in Romanian culture, as males are the ones to initiate an interaction and females tend to

assume a more passive role. In the present research, this effect seems to decrease with age, with women in their 30's being bolder to take the first step, as explained by some of our respondents.

Other research papers show a gendered experience of the app as well, where women seek the app for social and self-validating reasons, while men prefer using it for purely sexual reasons, traveling, or a materializable relationship (Ranzini and Lutz, 2017). As for our interviewees, we have seen little evidence to support that claim – as seen in *Table 1*, both male and female respondents stressed the element of a serious relationship or a strong emotional connection, even when saying they are only looking for experiences. Hook-ups were generally frowned upon by both genders, as no one declared this is what they were searching for. They view hook-ups as being superficial or even detrimental to one's emotional health and needs, as M1 observed: *hook-up is not a good idea, it has no value, it doesn't add anything for either one of us, it is just a night of sex. It is a detour from what is important*. However, how individuals perceive their potential partners is a different story, as emphasized by F2: *most [guys] you find on the app want hook-ups, they don't consider something serious. It gave me the sense that men are superficial, they are looking to have sex and that's it. They're not interested in you as a person, [they want] only to catch something*. Yet, the men who are less successful in the online dating arena find this alleged hook-up culture and attitude projected onto them to be unfair and unrepresentative for them, their social circle, or, in general, the dating scene in Romania. *I'm still searching for that hook-up culture, where is it?*, wonders M1. He also noted that there are large gender differences between how male and female users interact with these apps: *women's and men's experiences are radically different. A chick swipes and 9 out of 10 she gets a match, although she is average [looking]. Women have where to choose from, any woman has an average of 200 matches*.

For the interviewed males closer to the age of 30, the experience with online dating was and remains unsatisfying. Online chatting and the prospect of online dating is not very appealing for them. They see the purpose of dating apps just as a means to find people they know are interested in them, in order to move the conversation and relation in real life, as fast as possible and find someone suitable for a long-term relationship. Talking for a couple of weeks was perceived by most males we interviewed as already too much time spent. They do not want to waste time just on socializing if they cannot build a real relationship. Most said they are not interested in hook-ups, but in a real long-term monogamous relationship. Still, as this goal was never achieved by most of them, although some used these apps since 2015, they were content also with hook-ups, if nothing more could happen. Same was true for females, who were not searching for hook-ups, but often accidentally ended up in such a situation. After the first couple of dates or sexual contact, the relationship ended.

In this context it seems as if this online environment encourages fleeting relationships, or better called – interactions. Yet, there are cases when individuals succeed in their goal of creating long-term relationships, as was the case of F2 who managed to transform a Tinder date into a real boyfriend, while all interviewees said they personally knew couples that met through dating apps. This possibility keeps the users hopeful and still engaged – information known to the developers of this kind of technology, who are thus aware of users' needs and push the narrative that they are not there just for casual relations, but for creating the environment to find real love. They are using corporate messages, publishing romantic success stories, and even examples of users who met on these apps and got married (Duguay, Dietzel and Myles, 2022).

2. COVID-19 – A NEED FOR A DEEPER CONNECTION

Some governments recommended “communicating with our partner(s) virtually (known as cybersex or sexting)” as a „great alternative for when our partner(s) live in a different household and are following the social distancing recommendation” (Santa Clara County Public Health Department, 2021). Because of the restrictions on movement and meeting in person, some state policies (like in Canada, United States or United Kingdom) and dating apps presented this period as an opportunity to find love through the promotion of virtual dating (Duguay, Dietzel and Myles, 2022). According to a recent Tinder survey, those who used video chatting or went on a virtual date see it as a low-pressure way to get to know someone. In fact, “40 % of Gen Z Tinder members say they will continue to go on digital dates, even as date spots re-open” (Wiederhold, 2021). In our research, we found limited evidence of a preference for online dating behavior (Zoom meetings, FaceTime etc.). Although online video calls with friends took place before and in the beginning of the pandemic, the practice of virtual dating rarely happened for our respondents, even in the first total lockdown months and even less of it persisted after this period. Some have tried having a date through video calls, but since most declared they strive towards face-to-face interaction, this option is thought of as a backup plan, maybe even a last resort. As Gibson (2021) observed, this is indicative of how adaptable individuals are in the pursuit of maintaining their emotional and sexual needs, using digital tools, when other avenues are not available.

The pandemic had a role in accentuating certain needs for human connection, desire and lust, as F1 mentioned: *during the pandemic I was constantly online to find someone. I had weeks where I would be on the app everyday [...] wanted to see what's new, meet someone.* Some expressed their accentuated need to touch and be touched themselves during this period, even if that meant just a pat on the arm. The pandemic played a crucial role in

amplifying the perception of these small gestures as somewhat unwelcomed while at the same time forcing the physical distance that created a stronger yearning for them in many individuals.

We observed a common thread among respondents; because more users joined dating apps, as other chances of meeting people offline were slim (curfew, limited program for venues, no parties or clubs open), matching on apps was more frequent, and there was a certain availability to talk and connect deeper. This is in line with what other studies have noted (Vinopal, 2020; Gibson, 2021). Still, some individuals used the app primarily as an entertainment source, while in lockdown: *oftentimes I would use the app during the pandemic, in the evenings when laying in bed, just for fun. To entertain myself, have who to talk to* (F4).

The flexibility of technology-mediated social interactions responded to this increasing need to be in touch and connect with others. On the one hand, the social and geographical barriers are challenged – online apps having the capacity to bring people from different paths of life together that would probably have not interacted otherwise. At the beginning of the pandemic, Tinder offered paid features for free for its users – expanding the partner search area. One respondent (M4) stated that because of boredom and the need to talk to someone else, he matched with a girl from Nepal with whom he talked for days, *to hear what problems others have. I didn't even know where Nepal was on the map before*, and also with women from Iceland. He did not want a relationship with any of them but fueled the discussions out of weariness. He is not the only one who had interactions on dating apps only for the sake of interacting. Another respondent expressed the same feelings: *I talked to women just to talk, even though I wasn't necessarily interested. There was one who was in the same high school as me and I talked to find out some current gossip about teachers, stuff like that* (M5). This finding aligns with Goldstein and Flicker (2020) insight that the inability to find and meet potential partners in real life has transformed online flirting into a game-like activity, where the player can just have some fun without expecting any long-term or serious commitment to result from these flirtatious acts.

On the other hand, this flexibility of dating is accentuated by time and context conventions which are challenged, as the interaction often is not simultaneous. The two people who matched may be in very different contexts at the time of the discussion, and the time of day they interact (very specific to each individual) greatly influences the outcome – which does not happen in everyday life, when the interaction takes place live with both persons present in the same context. For example, one respondent says that he realizes that when he tries to flirt through texting with a girl, *maybe she's on the toilet and all my romance falls at the wrong time. And the reverse is also true, when you're at home and you've had a match, maybe you don't feel like talking or answering* (M3).

The COVID-19 pandemic also represented a good excuse to subvert current dating norms, not to kiss or hug someone on the first date if that person was not

willing to. Social norms became more fluid in these times. Nonetheless, F4 stresses that the pandemic and its restrictions (e.g., bars and shops closing at 10 p.m.) allowed individuals to be more direct with their intentions and move faster into trying to have physical contact: *And they were saying, why meet so early and we both leave at 6, when we can come from the beginning at mine and have some wine. [...] you can see their neediness; they were so upset! I wouldn't cry them a river. If you ask me, men have become lazy. And they started taking advantage of the app and the restrictions – using it as bait to call a girl straight to their place –* a sentiment that was also echoed by other female respondents.

3. SELF-CONSTRUCTION IN ONLINE WORLD

How one constructs their self in the online sexual field decides the chances of being chosen. In a sexual field, as Illouz notices (2015), individuals evaluate others and feel they are in a competition for winning their desired partner(s). Consequently, there is a certain need to perform, to be their best selves in order to “win” while also displaying their pick-up mastery or sexual attractiveness. Self-management is, therefore, essential – you will not be given a second chance if you are “swiped left” and our interviewees stressed that first impressions are vital.

Oftentimes, Tinder dwellers “binge swipe” (especially male respondents), swiping many profiles in just a few seconds, basing their decision on a visual and instinctual cue: *Over 60 % of the swipes I make, regardless of whether they're left or right, are done unconsciously, I don't even think there are 2 seconds in which I analyze the profile (M3); I swipe super-fast, I don't stay to watch much... After all, it's an application where you look at pictures. I'm not reading complicated descriptions (M4).* Matching experience can therefore be seen as commodified, users need to sell themselves and construct a visually appealing pitch, as they compete with many other individuals.

This perceived competitive environment can foster anxiety or low self-esteem for some individuals, if they are not getting enough matches or having any meaningful conversations, as M2 observed: *I quit Tinder many times because I had no success. I started to feel discouraged and stopped trying even in real life to search for women; I was thinking something is wrong with me.* Others receive an ego boost when having more matches, as one feels desired, even if those “matches” die out or do not transform into conversations.

As mentioned before, starting March 2020, dating apps users have continuously increased: *now in the pandemic I think there is a niche for every taste, there is a person for everyone (M3).* This increase means more available options – which might be translated into a stronger need to create a more desirable profile to stand out. Apps have introduced or expanded during the pandemic on multiple features to address the customization and appeal of a personal profile e.g., photos,

short descriptions, interests, zodiac signs, music (favorite song and top Spotify artists). Still, this tendency was observed even before the pandemic, as noted in the theoretical description of the evolution of dating apps.

The interviewees depicted several ways in which they used these features to construct their profile in dating apps. They tend to use various symbols through pictures and selfies in order to signal their social status, values, cultural affinities, lifestyle, hobbies, free time activities or even sexual preferences. In turn, when browsing, they also use their personal interpretation of these indicators to judge others and place them in an appealing or unappealing “cultural box”. For example, M1 mentioned that he chooses some pictures in which he smokes, as he is an avid smoker, M2 picked a more artsy picture of himself to signal coolness. According to most male respondents, profiles cannot just be unlikeable, but downright unappealing: *There are certain cringe postures, like holding your hand on your hips, or a picture with yourself at the Christmas market, or next to a monument, this all mean that the girl is boring. Or from a different social bubble. I can tell this through the habits she shows in pictures* (M1).

Usually, male respondents were less invested in building their profile. They chose very few photos and wrote a short description: *the only thing I put there is that I graduated from the Polytechnic and the age and the name and that's it and I have two photos* (M3); most male respondents considered that, even if they do get a match, being in a high competition with other males, their self-presentation does not guarantee a discussion with that match; what can matter more is how one starts the conversation. Some female users even mentioned this in their description, as noticed through our direct experience with dating apps: male users have to impress from the start of the conversation, maybe with a witty joke or pick-up line, in order to receive a response and continue the chat. This falls in line with the fact that men and women “create profiles that adhere to heterosexist gender norms” (Humphreys, 2006).

Throughout our journey on these online dating apps, together with the insights from interviews, we have noticed that female respondents tend to be more attentive and spend more time choosing pictures that send the “right” message, adding more information like zodiac signs, hobbies, linking their Instagram profile and updating their profile more often. F3 declared that she even spent time deciding in which order her photographs should be displayed. Male respondents tend to assume female users present their best selves, while putting more thought into their presentation: *I believe that women show their best pictures and if she is not looking really good in them, it means something* (M1). This reflects the fact that “the female role as the object of desire reinforces an emphasis on physical appearance among women. Men are more concerned about a potential partner’s appearance than are women” (Davis, 1990, apud. Rose and Frieze, 1993). This gendered approach in building a profile represents a strong reflection of the embodiment of gendered expectations on the dating scene.

There is a certain tension, as other research has shown, between the pressure to construct a desirable self and the need to present oneself in an authentic manner, especially when searching for significant relationships (Ellison, Heino and Gibbs, 2006 apud. Greene, Derlega and Mathews, 2006). Similar to how one presents themselves in real life, individuals strive towards presenting an idealized version of themselves online, in order to maximize their chances of success. So much so, some declared, that if they choose to show their real selves, they might not get matches. *If I chose the photos I like of myself, I would match less. I like more silly or strange photos* (M2). However, being aware of this perceived exaggeration of some traits or even faking them for the sake of matching, authenticity is highly valued and sought after. A few mentioned trying to present themselves as honest as they can (e.g., without editing or adding filters) – even updating their profile every time their physical appearance changes, to maintain that sense of authenticity.

Trust in strangers is also a big topic and a research theme for dating app users, since there is a lingering fear of being catfished. In the online space, one can build a false persona, so there is always the risk of being misled. Some dating apps (Tinder and Bumble, respectively) responded with built-in features meant to discourage fake profiles, such as the *verified profile* option (one must take a photo and send it to the app to prove that they are the same person as their profile). Still, users sense a certain climate of uncertainty and perceived fakeness that transcends into the offline world: *I think Tinder is having a negative impact in my life; you start to lose trust also in people in real life, people that surround you. You notice that people are not how they seem, not just online. Even if you talk a lot with them, in reality they are very different* (F2). The possibility of catfishing is also a reason why individuals tend to ask their matches details about their other social media accounts (Instagram or Facebook), when they want to move towards the next step of virtual courtship. Although not a guarantee of authenticity, there is more information about a person on display, maybe even mutual friends, to consolidate trust and see if they have compatible values and lifestyle.

4. RISK MANAGEMENT AND RISK NEGOTIATING

Interacting and meeting with strangers can pose certain risks (Williams, Miller and Marquez-Velarde, 2021) and other studies have shown that this topic is one of interest for users (Noland, 2021). Regarding risk management, we found that female respondents are more aware of a potential risk. Our male respondents, on the other hand, understand risk rather as “wasting time” with dates that do not materialize and/or as contracting sexually transmitted diseases. Women, in turn, need more time to feel safe as to proceed with meeting in person. They usually apply several tactics like double-checking the person on other social media profiles or looking up their LinkedIn account, searching for common friends, spending

more time chatting, choosing a known place for their date, telling friends they are going on a date and sending information about the date (e.g., her live location). This finding is supported by multiple studies, suggesting that women are more wary of agreeing to meet with strangers met online and are, in general, more skeptical of the safety of the internet (Steeves, 2014; Goldstein and Flicker, 2020).

As mentioned before, moving the conversation on other social media platforms is a common step used by both males and females, in order to verify the authenticity of that potential mate and learn more about them – to see if it is a good match with one's lifestyle and values. Thus, some tend to use this strategy to minimize “wasting time” and the risk of being ghosted.

Prolonged online chatting after matching on dating apps helps women feel more secure before going out and consolidates trust. Yet this also rings true for some male users, who declared they wouldn't go out with someone without at least checking them out on video call or talking a little bit on other social media platforms: *Catfishing is prevented because based on the sharp focus of the pictures I can guess if the person is a catfish or not. Regarding safety, I move the discussion on Instagram where we can talk and exchange live pictures to see who you talk to.* (M5). One of the males was also actively avoiding saying yes to a date if that person seemed drunk, in order to not be accused of rape.

Some of the male interviewees noticed that the pandemic also made women more aware of risks and consequently more anxious: *I feel like women on Tinder are more vulnerable these days, more anxious and fragile. They became more suspicious; you can feel a certain lack of trust they have* (M2).

As for navigating the context created by COVID restrictions and disease contraction, even though official recommendations suggested limiting one's interactions outside the household only to trusted individuals, very few respondents reported fears of getting infected with COVID-19. Still, when the vaccine became available, some expressed concerns about dating someone who is not vaccinated – but more in terms of personal values than in terms of health issues. Yet, for many of our respondents, not being vaccinated did not stop them from giving a potential partner a chance (especially the males we interviewed were more flexible on this issue). Those that stressed that they only date vaccinated people expressed concerns related to civic and moral responsibilities. In turn, during our digital ethnography, through non-participatory observation, we have noticed some users whose self-descriptions included statements such as: *I only date vaccinated guys* and also users for whom the vaccination status was not important.

Some dating apps (Bumble) reacted in order to satisfy the need for certainty and the vaccination status of potential matches, by introducing a check option for vaccinated people. Still, there was no proof asked for the user who claimed to be vaccinated, so it was easy to “fool” as some interviewees observed – it served more as a signal that can make oneself more desired by others and indicate one's values and moral stance. The apps themselves have been noticed to take risk into

consideration, both Tinder and Bumble developing resources and guidelines on their apps, ranging from how to stay safe when on a date or related to COVID-19 to advise on how to tackle mental fatigue caused by the pandemic or by rejection and ghosting. Bumble asked users to update their preferences that will be shown on their profile regarding face-to-face dating, if one wants to only meet online or also in real life, in what context (uncrowded or more crowded places), having a mask or being comfortable without one.

Overall, the conversations about COVID-19 vaccine, safety and general health were not very popular with our respondents. Female users were more often the ones thinking about the vaccination status of their “match”, while the male users rarely initiated a discussion about these topics. This comes in opposition with other studies that have found that COVID-19 forced open communication about health on Tinder (Noland, 2021), regardless of gender.

CONCLUSIONS AND FURTHER DISCUSSION

In the first three months of the pandemic in Romania, where there was a total curfew and one could get out of their home just for the “essential” needs and activities, dating or meeting with others was almost impossible. This created a surge in online dating via the use of technologies such as dating apps. The usage of dating apps and the general romantic perception in the pandemic are heavily influenced by the negative emotions and ontological uncertainty of such times. In the current context, there is a certain change in users’ behaviour on these apps, as some reactivated their accounts after many months, while others created their account for the first time. Some users became “heavy” scrollers during this period, engaging with the app more than they used to before. All our respondents noticed there was a certain hunger for human connection, interaction, even if it only meant chatting. The usual reasons why one uses these apps have changed, individuals were also looking for chatting, socializing, experimenting with online dating through video calls, or just wasting time to kill boredom, as there was not any other offline socializing option. Tinder also used this period to offer unlimited matching, which gave users the option to match with people from around the globe (as usually one can match only in his region or country).

Pandemic restrictions have shaped the ways in which people go out and start new relationships as well as the architecture of choice. Sexual capital being used to “signal and build social worth” (Illouz, 2015, p. 243), leads us to question what happens when restriction on social interaction and curfews on going outside limits one’s agency to exhibit this capital? How is it materialized in the online arena? This study aimed to analyze the impact of the pandemic on relationships mediated by online dating applications and “how real-life social dynamics permeate online spaces” (Baym, 2015).

The methodology was based on qualitative exploratory research – we have interviewed 11 cisgender Romanian individuals based in Bucharest who have used dating apps, mainly Tinder and Bumble, both before and during COVID-19. We have also had first-hand experience of using dating apps.

We found a certain trend of resisting the digitalization of the dating life, users rejecting the idea of using online dating as a long-term practice and being focused on transforming the online interaction into a real face-to-face one. Although open to digital methods of courtship and meeting people, our respondents suggest that they used these rather as tools to satisfy those needs that sometime cannot be satisfied through traditional means. Despite the need of relying more on digital means in order to interact in times of the pandemic, we have observed a rejection of technology from the part of some respondents. Still, individuals see some positive aspects of using these apps, as they offer them the opportunity to find and interact, even if shortly, with a more diverse group of individuals – one can escape their “social bubble”.

As for dating apps in general, as Illouz (2015, 2019) and others point out, we have noticed a very tight connection between the neoliberal culture and the commodification of relations. Dating apps profit off the fantasy created by neoliberal culture, where the „grinding” mentality has justified a romanticization of hardship to reach the desired outcome, somehow excusing past negative experiences and feeding a hope of finding “the one”. As detailed in the results section, most of our respondents have had negative experiences which they pushed through, have had a period of fatigue where they had gone silent on the app, followed by a comeback. Moreover, individuals (especially female users) continue using the app although perceiving it as risky, while taking some steps to minimize risks.

This paper represents a starting point for researching the online dating landscape in Romania, as it seeks to answer broad questions about the perception of the online dating environment, practices of courtship in the digital realm, and about the changes brought on by the pandemic. Subsequent studies will need to consider in depth these issues and to include a larger range of respondents for a more comprehensive picture.

REFERENCES

1. Balzarini, R.N., Muise, A., Zoppolat, G., Gesselman, A.N., Lehmiller, J.J., Garcia, J.R., Slatcher, R.B., and Mark, K. (2021). “Sexual Desire in the Time of COVID-19: How COVID-Related Stressors are Associated with Sexual Desire in Romantic Relationships”, *doi:10.31234/osf.io/nxkqp*.
2. Baudrillard, J. (2008). „Societatea de consum”. București: comunicare.ro.
3. Bauman, Z. (2000). “Liquid Modernity”. Cambridge: Polity Press.
4. Bauman, Z. (2003). “Liquid love: on the frailty of human bonds”. Cambridge: Polity Press.
5. Baym, N.K. (2015). “Personal Connections in the Digital Age”. 2nd ed. Cambridge: Polity Press.

6. Beck, U. (1995). "Ecological Enlightenment: Essays on the Politics of the Risk Society", trans. Mark A. Ritter, New Jersey: Humanity Press.
7. Burke, K. (1950). "A Rhetoric of motives". Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
8. Davis, S. (1990). Men as success objects and women as sex objects: A study of personal advertisements. *Sex Roles*, 23, 43–50.
9. Duguay, S., Dietzel, C. and Myles, D. (2022). "The year of the 'virtual date': Reimagining dating app affordances during the COVID-19 pandemic", *New Media & Society*. *Doi: 10.1177/14614448211072257*.
10. Durkheim, E., (1897). "Suicide: A Study of Sociology". trans. John A. Spaulding and George Simpson. New York: Simon & Schuster.
11. Ellison, N., Heino, R. and Gibbs, J. (2006). "Managing Impressions Online: Self-Presentation Processes". In the Online Dating Environment, *Journal of Computer-Mediated Communication*, Volume 11, Issue 2, 1 January, Pages 415–441, <https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2006.00020.x>.
12. Farid, H. (2020). "Intimacy, sex, and COVID-19". [Online] <https://www.health.harvard.edu/blog/intimacy-sex-and-covid-19-2020041519550>. [Accessed on 27 February 2022]
13. Fullick, M. (2013). "Gendering" the Self in Online Dating Discourse. *Canadian Journal of Communication*. 38. *10.22230/cjc.2013v38n4a2647*.
14. Garcia, J.R., Reiber, C., Massey, S.G., & Merriwether, A.M. (2012). Sexual Hookup Culture: A Review. *Review of General Psychology*, 16(2), 161–176. <https://doi.org/10.1037/a0027911>.
15. Green, S.K., Buchanan, D.R., & Heuer, S.K. (1984). Winners, losers, and choosers: A field investigation of dating initiation. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 10, 502–511.
16. Gibson, A.F. (2021). "Exploring the impact of COVID-19 on mobile dating: Critical avenues for research". In *Social and Personality Psychology Compass*, 15(11). <https://doi.org/10.1111/spc3.12643>.
17. Goldstein, A. and Flicker, S. (2020). "Some Things Just Won't Go Back". In *Girlhood Studies* 13, 3, 64–78. [Online] <https://doi.org/10.3167/ghs.2020.130306>. [Accessed 21 March 2022].
18. Greene, K., Derlega, V.J. and Mathews, A. (2006). "Self-disclosure in personal relationships". In *The Cambridge handbook of personal relationships*, 409, 427.
19. Hopper, J. (1993). "The Rhetoric of Motives in Divorce". In *Journal of Marriage and Family*, 55(4), 801–813. <https://doi.org/10.2307/352763>.
20. Humphreys, L. (2006). Images and online romance. In Messaris, P., Humphreys, L. (Eds.), *Digital media: Transformations in human communication* (pp. 39–49). Peter Lang.
21. Illouz, E. (2015). "Why love hurts: a sociological explanation". Cambridge, Polity.
22. Illouz, E. (2019). "The End of Love: Sociology of Negative Relations". Oxford, Oxford University Press USA – OSO.
23. Iqbal, M. (2022). "Tinder Revenue and User Statistics (2022)". [Online] <https://www.businessofapps.com/data/tinder-statistics/> [Retrieved on 15 March 2022].
24. Klein, J. (2021). "The pandemic has taken a major toll on our sex lives. Why are our intimate relationships flagging – and could the damage be long lasting?" [Online] <https://www.bbc.com/worklife/article/20210419-how-the-pandemic-has-changed-our-sex-lives> [Retrieved on 10 March 2022].
25. Noland, C., (2021). "Negotiating Desire and Uncertainty on Tinder During the COVID-19 Pandemic: Implications for the Transformation of Sexual Health Communication". In *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 24(7), pp. 488–492.
26. Portolan, L. and McAlister, J. (2022). "Jagged Love: Narratives of Romance on Dating Apps during COVID-19". In *Sexuality & Culture* 26, 354–372 <https://doi.org/10.1007/s12119-021-09896-9>.
27. Ranzini, G. and Lutz, C. (2017). "Love at first swipe? Explaining Tinder self-presentation and motives". In *Mobile Media & Communication*, 5(1), pp. 80–101. *doi: 10.1177/2050157916664559*.

28. Rose, S., & Frieze, I. H. (1993). Young singles' contemporary dating scripts. *Sex Roles*, 28(9–10), 499–509. doi:10.1007/bf00289677.
29. Santa Clara County Public Health Department. (2021). "Safer Sex and COVID-19". [Online] <https://publichealthproviders.sccgov.org/sites/g/files/exjcpb951/files/Safer-Sex-and-COVID-19.pdf>. [Accessed on 27 February 2022].
30. Schiavi, M., Spina, V., Zullo, M., Colagiovanni, V., Luffarelli, P., Rago, R. and Palazzetti, P., (2020). "Love in the Time of COVID-19: Sexual Function and Quality of Life Analysis During the Social Distancing Measures in a Group of Italian Reproductive-Age Women". In *The Journal of Sexual Medicine*, 17(8), pp. 1 407–1 413.
31. Shaw, D. (2020). "Coronavirus: Tinder boss says 'dramatic' changes to dating". [Online] <https://www.bbc.com/news/business-52743454> [Retrieved on 10 February 2022].
32. Sobieraj, S. and Humphreys, L. (2021) 'Forced Empowerment and the Paradox of Mobile Dating Apps', *Social Media + Society*. doi: 10.1177/20563051211068130.
33. Steeves, V. (2014). "Young Canadians in a Wired World", Phase III: Life Online. Ottawa: MediaSmarts.
34. Sumter, S., Vandenbosch, L. and Ligtenberg, L. (2017). "Love me Tinder: Untangling emerging adults' motivations for using the dating application Tinder". In *Telematics and Informatics*, 34(1), pp. 67–78.
35. World Health Organization. COVID-19 Strategy Update (Interim Guidance) (<https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/strategies-plans-and-operations>, accessed 14 April 2022)
36. Wiederhold, B. (2021). "How COVID Has Changed Online Dating – And What Lies Ahead". In *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 24(7), pp. 435–436.
37. Williams, A.A., Miller, G.H. and Marquez-Velarde, G. (2021). "COVID Compatibility and Risk Negotiation in Online Dating during the COVID-19 Pandemic". In *American Behavioral Scientist*, 65(14), pp. 1 951–1 971. doi: 10.1177/00027642211050902.
38. Williams, R. (2017). "How Tinder Ranks Its Users with a Secret 'Desirability Score,'"". In *Telegraph (UK)* [Online] [users-with-a-secret-desirability-score.html](https://www.telegraph.co.uk/technology/2017/03/02/how-tinder-ranks-its-users-with-a-secret-desirability-score/), [Retrieved on 2 March 2022].
39. Winking, A. R. (2021). „Online Dating Habits amid COVID-19,” *Anthós*: Vol. 10: Iss. 1, Article 12. <https://doi.org/10.15760/anthos.2021.10.1.12>.

DECONSTRUCȚIA EROSULUI ÎN ERA CONSUMULUI DIGITAL

MANUELA OANA ANGHELESCU*,
ILEANA ROTARU**,

ABSTRACT

DECONSTRUCTING EROS IN THE AGE OF DIGITAL CONSUMPTION

Positioning ourselves at the intersection between the materialization of the idea of love, proposed by the new materialism and transhumanism, and the changes in the manifestations of love, induced / brought forward by social media platforms, this essay analyzes the hypostases of contemporary love, at the same time carrying out a deconstruction (in the sense proposed by Jacques Derrida) of the traditional concept of Eros. The essay aims to address a fundamental question related to a possible future of the notion of eros in a digitized space, where the rules of the game are changing: where does Eros remain in the digital age, caught between the contemporary materialism and the algorithms of social platforms? Is this the beginning of the end of a myth of eternal love, or is it just the end of a simulation that can easily cross from erotic to digital?

Keywords: digital, eros, deconstruction, materialism, love.

DE LA BINAR LA NON-BINAR ȘI DE CE PREFERĂM NOTIFICAREA SONORĂ DE MESAJ ÎN LOCUL ATINGERII

Într-un articol din *The Washington Post* din 2019¹, este prevăzut un sondaj din 2010, conform căruia era aproape de două ori mai probabil ca persoanele cu vârste cuprinse între 18 și 30 de ani din Statele Unite să nu fi desfășurat relații sexuale în ultimul an, față de persoanele de 50 de ani. În

* Research Assistant, Phd student, Faculty of Political Sciences, Philosophy and Communication Sciences, West University, Timișoara, e-mail: manuela.babescu82@e-uvr.ro.

** Assoc. Prof. PhD. Habil., Faculty of Political Sciences, Philosophy and Communication Sciences, West University, Timișoara, e-mail: ileana.rotaru@e-uvr.ro.

¹ <https://www.washingtonpost.com/business/2019/03/29/share-americans-not-having-sex-has-reached-record-high/>

același articol, un grafic arăta că ponderea bărbaților sub 30 de ani care au admis că nu au avut relații sexuale cu un partener de sex opus în ultimul an aproape că s-a triplat între 2008 și 2019, ajungând la 28 %. În cazul femeilor, procentul a crescut de la 8 % la 18 %. În timp ce o creștere a acceptării altor orientări sexuale ar putea explica parțial această schimbare, cu siguranță nu reprezintă o justificare pentru cele 28 de procente. Așadar, Christopher Ingraham, autorul articolului, autor al Newsletter-ului Why Axis (*De ce Axis*), un buletin informativ despre datele care ne modelează și ne informează viața, se întreba ce se întâmplase între 2008 și 2019 și de ce scăzuse dorința sexuală în rândul tinerilor? Posibile explicații avansate de autor ar fi stresul provocat de criza financiară la nivel mondial de la acea vreme, dar și aflulul de noi servicii și tehnologii ale comunicării care ar fi afectat/transformat dorința sexuală și raportarea la aceasta în rândurile tinerilor.

Apariția Facebook (în 2004 doar ca platformă închisă, deschisă către publicul larg în 2006) și succesul acestei platforme, apariția primului iPhone (2007), popularitatea aplicației mobile Instagram, apărută în octombrie 2010, apariția aplicației Tinder în septembrie 2012 par să fi dat startul unei noi ere pentru sfera intimității.

În trecerea la medierea digitală a vieții private, vechile practici din sfera socială și din cea intimă au fost înlocuite de un flux neîncetat de ping-uri și notificări. În încercarea de a înțelege aceste transformări, Christopher Ingraham speculează că oamenii par să fie încurajați să renunțe la plăcerea biologică, în favoarea unor plăceri noi, virtuale, bazate pe narcisismul și individualismul pe care societatea capitalistă de consum le încurajează la rândul ei, dar mai ales bazate pe gratificarea instantanee promisă și permisă de aceste noi platforme, gratificare care chiar dacă are efecte la nivel fiziologic (*i.e.* eliberare de dopamină) se bazează pe plăceri la nivel cognitiv, non-carnale.

În contextul acestei discuții, prin studiul de față ne propunem să realizăm o deconstrucție, în sensul propus de Jacques Derrida (2016), a noțiunii de eros și a mitului androginului, așa cum au fost ele descrise de Platon, în *Banchetul* (Ursa, 2009), ceea ce ne va permite să analizăm transformările actuale a erosului de la biologic la digital și de la uman la transuman.

O CULTURĂ A CONECTIVITĂȚII VIRTUALE

De la sfârșitul anilor '90 încoace, platforme de tipul Blogger (1999), Wikipedia (2001), Myspace (2003), Facebook (2004), Flickr (2004), YouTube (2005), Twitter (2006) au început să ofere instrumente web care au dat naștere unor noi practici de comunicare online. Noutatea produselor oferite și strategiile de branding folosite au condus – alături de unicitatea produselor și utilizarea lor *in extenso* – la situația în care numele lor de marcă devin sinonime

cu activitatea performată prin intermediul platformei respective. Mărci precum Twitter, YouTube, MSN și Skype au devenit sinonime cu *microblogging*, *video sharing*, *chat* și videoconferințe, interacțiuni comunicative noi pe care fie că aceste platforme le-au co-dezvoltat, fie au contribuit la re proiectarea lor (Van Dijck, 2013), la fel cum procesul de căutare online este deseori desemnat cu numele unuia dintre motoarele de căutare – „googling” (Edwards *et al.*, 2011). Promisiunea lui Mark Zuckerberg, fondatorul Facebook, devenită mai recent Meta, de a „face web-ul mai social”, este inextricabil legată de dorința sa declarată de a „face lumea mai transparentă”. Esențială pentru discursul conform căruia Web-ul social ar face o lume transparentă a fost presupunerea implicită că, dacă utilizatorii își oferă adevărata identitate atunci când împărtășesc date personale, platformele, la rândul lor, vor integra și ele o etică a deschiderii și a împărtășirii.

În faza inițială, majoritatea acestor platforme se prezentau utilizatorilor ca un spațiu de exprimare liberă, în care aceștia puteau comunica fără constrângeri guvernamentale (în numele libertății cuvântului) și fără ca utilizatorii să fie considerați o „marfă”. Atunci când corporațiile au preluat aceste platforme online sau când start-up-urile care le-au construit s-au transformat în corporații, sociabilitatea pe aceste platforme s-a transformat la rândul său, spațiul public devenind un spațiu privat al deținătorului platformei, guvernat de principii comerciale. Pe de altă parte, platformele au adoptat o retorică specifică unui serviciu public, asumându-și valori atribuite mai degrabă sectorului public (reglementând în același timp conținutul platformelor din perspectiva interesului comun), prezentându-se dintr-o perspectivă a unui efort comun public-privat, nu lipsit de ambiguități (van Dijck, 2013; Tuten, 2014).

DESPRE IMATERIALUL DEVENIT MATERIAL

Bazându-se pe dihotomia material / imaterial pe care o comportă digitalul, Anna Malinowska și Michael Gratzke (2017) explorează, în colecția de articole apărute în *Materialitatea iubirii: Eseuri despre afecțiune și practică culturală* (2018), dimensiunea materială a iubirii. Autorii analizează modul în care dragostea se materializează prin obiecte (*i.e.* practici, discursuri, gesturi) în aceste vremuri despre care se crede că vor duce la o „lichefiere” tot mai mare a sentimentelor (Bauman, 2003). Din perspectiva noului materialism – dezvoltat în cadrul realismului speculativ, al ontologiei orientată pe obiect și al postumanismului –, autorii sunt interesați de manifestările materiale ale iubirii în contemporaneitate, manifestări care au ajuns să transforme atât formele de iubire private, cât și pe cele exprimate public.

Astfel, odată cu noile definiții ale materiei, aceasta nu mai este declinată în categorii binare (și reciproc exclusive) ca mecanic versus organic, tehnologic

versus natural, animat (vital) *versus* non-animat (mort), ci se revendică dintr-o perspectivă post-newtoniană și post-carteziană (depășind dualismul suflet-corp), în care „materia nu mai este imaginată ca o plenitudine masivă, opacă, ci este recunoscută în schimb ca nedeterminată, formându-se constant în moduri neașteptate, „materia devenind”, mai degrabă decât „materia este” (Coole și Frost, 2010). Aplicate iubirii, aceste noțiuni legate de „materialitate” permit înțelegerea faptului că o emoție și un lucru nu sunt întotdeauna antitetice, ci se unesc sub forme noi, „sentiment al lucrurilor” (Perniola, 2004).

Mai ales în noul context mondial influențat de digitalizarea accelerată, forțată de pandemia de SARS-COV2, munca, afacerile, comunicarea, atingerea și chiar relațiile intime sunt mediate digital, experiențele apărând dintr-o interacțiune mediată tehnologic, de obicei de către un dispozitiv pe bază de ecran. Adaptarea la această dimensiune a vieții-fără-contact-direct poate fi o cale de dezvoltare prin care emoțiile și dorințele omului se reconfigurează modificând în final însuși conceptul de „iubire”. În acest context, „noua tangibilitate” (Malinowska și Gratzkede, 2017) redă dispersia iubirii ca urmare a modalităților de manifestare recente precum: hiper-conectivitatea, hiper-mediarea și hiper-sexualizarea, pe care Eva Illouz (2007) le numește „intimități reci” – ce înlocuiesc structura tangibilă, lentă și directă. Aceste intimități reci reprezintă forme de unire mediate / indirecte, cu o prezență mai degrabă virtuală, lipsită de materialitate și totuși reală în aparența sa.

Cu alte cuvinte, dragostea erotică se îndreaptă înspre o reconfigurare a iubirii, în care dimensiunea materială manifestată prin „obiecte” digitale devine o extensie și o proiecție a sentimentelor, emoțiilor și senzațiilor așteptate. În acest sens se modifică practicile tradiționale ale întâlnirii / curtării, de la întâlniri într-un spațiu fizic, la interacțiuni prin diferite forme de mesagerie instantanee care preced sau chiar înlocuiesc total întâlnirile reale (Badiou, 2013). Proclamând apariția unei noi tangibilități, Malinowska și Gratzkede (2017), în volumul *The Materiality of Love: Essays on Affection and Cultural Practice*, în articolul *Love Matters*, extinde credința în construcția modului de viață uman printr-un *techne* inerent majorității activităților umane, inclusiv la practicile din jurul iubirii. Modalitățile prin care obiectele devin o extensie a ființei iubite sau o întruchipează pe aceasta (Barthes, 1968, pp. 229–234), inclusiv modurile în care oamenii se folosesc de „lucruri” („of Things”), într-o formă de fetișism afectiv pentru a se atașa de subiecții iubiți, aduc în discuție modul în care iubirea este semnificată cultural prin simboluri și semnificații colective care ajută oamenii să dea sens experiențelor lor romantice. Odată cu digitalizarea vieții sociale, sfera afectivității și practicile fetișizante asociate sunt afectate la rândul lor, ajungându-se la o „tehnologie de a fi împreună” (Pettman, 2006) care funcționează prin intermediul noilor media și tehnologiilor digitale. Apar astfel practici afective noi care împletesc reprezentările comune descrise de diferitele forme ale culturii populare cu experiențele și practicile personale asociate relației romantice, precum scrierea sau colecționarea mesajelor

mediate de diferite platforme și „afișarea relației” ca act performativ de instituire a acesteia. În acest sens, conceptul de „capitalism emoțional” descrie efectele capitalismului și ale culturii consumeriste asupra iubirii și romantismului, care, așa cum arată Illouz (2021) nu au colonizat romantismul, ci l-au produs (Illouz, 2012). Mai mult, Hulya Yağcıoğlu discută, în lucrarea „*The Innocence of Objects: Commodification, Collecting and Fetishism in The Age of Innocence and The Museum of Innocence*” (2017), despre contradicția inerentă din orice încercare de a ocoli consumismul prin colectarea de obiecte folosite de persoana iubită sau contaminate magic prin atingerea sau relația cu aceasta și propune sintagma de reificare a inocenței.

COMUNICAREA EXPLICITĂ

Apare astfel tentația de a percepe cognitiv dragostea în epoca tehnologiilor care mediază sentimentele în termeni de ocazii de întâlniri *online*, care ulterior se transformă – sau nu – în întâlniri *offline*. Întorcându-ne la una dintre primele reflecții ale gândirii occidentale asupra iubirii – din *Simpozionul* lui Platon (Sheffield, 2008), observăm că sunt necesare tot felul de „instrumente” pentru a crea contopirea cu cealaltă jumătate. Astfel, în paralel cu forma ideală de iubire fondată pe mitul androginului, în praxis, iubirea se manifestă prin „technicalități” precum îmbrăcămintea, cosmetica, gătitul, limbajul nonverbal și așa mai departe, dragostea fiind, în această viziune, o chestiune de mijloace de comunicare, fie acestea poezie, text, fotografie sau mesagerie instantanee.

Astfel, *ping-ul* sonor al notificării de mesaj nou primit poate înlocui vocea persoanei iubite, declanșând o serie de emoții și chiar stări fiziologice. În același timp, există o tensiune între comunicarea explicită, specifică noilor tehnologii și rețelelor de socializare și acea viziune despre iubire care se bazează pe eliptic, pe implicit, pe manipularea subtilă a semnelor. Rețelele de socializare îl încurajează pe utilizator să facă trecerea de la a trăi experiența lui „a fi împreună” (*togetherness*) la a o împărtăși/nara (transforma în conținuturi) de consumat de către ceilalți.

Un efect secundar al interpușerii noilor tehnologii în procesul relaționării cu celălalt este acela că telefonul însuși poate deveni un obiect erotizat sau substitut al subiectului erotic, care prin materialitatea sa poate înlocui ceea ce lipsește, substitutul devenind astfel, prin transgresie, obiectul dorinței. Mai mult, acest contact mediat face reprezentarea celuilalt mai accesibilă decât într-o relație directă, fiind doar la un „click” distanță. Această accesibilitate mediată dă o remanentă relațiilor virtualizate: relațiile care s-ar fi evaporat în secolele anterioare ne bântuie acum, datorită persistenței rețelelor și a posibilității de reacesare și reactualizare (în sens ontologic, aristotelic, de trecere de la potență la actual).

ÎNTÂLNIREA ROMANTICĂ ÎN EPOCA BAUDRILLARD

Mai mulți gânditori postmoderni, critici ai sistemului consumerist, denunță simulacrul, iluzia sau copia care se impune în această epocă în locul originalului. Astfel, suntem obligați să ne mulțumim cu meniul și niciodată cu masa în sine, ne aduc aminte Adorno, dar și Horkheimer (2002), sau după cum spune Slavoj Žižek referindu-se la domeniul intimității, suntem prinși într-un sistem în care partenerul romantic este furnizat de un algoritm, mai degrabă decât de evenimente precum cele descrise în filmele romantice (Žižek, 2011). În același sens, noile tehnologii la care avem azi acces – în special aplicațiile de *dating* – par să ofere iluzia unor infinite posibilități, pe care limitele vieții „reale” nu ni le pot oferi. Există voci care susțin că „ruptura” de lumea reală nu este una definitivă, că apare întâlnirea cu persoana reală pe care mașina ți-a „servit-o” și, în consecință, există încă loc pentru ca „magia” iubirii descrisă de la Platon la filmele hollywoodiene să se producă în cadrul întâlnirii. Sau cum susținea Badiou (2012), dragostea înseamnă să transformi contingentul într-un destin pentru doi, posibilitatea trăirii în lumea „reală” a unei relații începută „în online” fiind de netăgăduit.

Totuși, un produs secundar nedorit al tuturor acestor aspecte ale virtualizării vieții afective poate fi că ni se reamintește faptul că suntem niște „profile”, descriptibili de niște variabile măsurabile, și astfel, departe de a fi unici, precum în mitul androgenului a lui Platon, perfect înlocuibili de profile asemănătoare. Dacă omul este doar o întruchipare, posibilă, între altele, a unui profil descris de algoritm, pornografia, un produs mediatic care alterează la rândul său reprezentarea asupra vieții intime, vine, așa cum observă Baudrillard (1990), cu o promisiune a unei vieți intime ideale, căreia ea îi este doar o copie palidă: „Pornography says: there must be good sex somewhere, for I am its caricature” („Pornografia ne transmite că trebuie să existe ideea de sex de calitate, pentru că ea însăși este caricatura acestuia”, trad.n.) (Baudrillard, 1990, p. 35).

Dar, cu cât ne bazăm mai mult pe caricatură pentru a ne oferi o imagine a unei realități spre care tindem, cu atât o înțelegem mai puțin. În acest sens, *selfie*-urile sunt moneda seducătoare a unei forme de narcisism, sau chiar auto-erotism (McCain et al, 2016), care are deja o influență decisivă asupra ritualurilor contemporane de curtare. Astfel, intimitatea pare să intre în acea stare de accesibilitate continuă, deoarece va exista întotdeauna o confirmare a faptului că ești văzut / ă prin intermediul unei reacții de tip *emoji* atunci când apare dorința de „a fi văzut”.

Reversul medaliei este că, în comunicarea virtuală, uneori a trimite o reacție de tip emoticon poate să reprezinte limita maximă a asumării în comunicare. Suntem întotdeauna disponibili, cu excepția cazului în care devenim în mod deliberat indisponibili din punct de vedere emoțional, așa cum se întâmplă în fenomenul numit *ghosting* (Freedman et al., 2019) și care se referă la „încheierea unei relații romantice prin întreruperea oricărui contact și prin ignorarea

încercărilor fostului partener de a intra în contact cu el” (Safronova, 2015). Astfel se pune problema dacă dragostea mediată de tehnologie poate fi noul mod de a practica și astfel institui afecțiunea.

„Dacă dragostea este oarbă, atunci sexul este Braille” spunea Dominic Pettman în *„Love and Other Technologies: Retrofitting Eros for the Information Age”* (2006). Astfel, în mod tradițional, dragostea a fost întotdeauna o chestiune de negociere a interfetei: a limbajului, a semnelor, a corpurilor și așa mai departe, pentru că adesea partenerii trebuie să-și „simtă” calea spre „celălalt”.

VIITORUL IUBIRII ÎN RAPORT CU EVOLUȚIA TEHNOLOGICĂ ȘI CU TRANSFORMAREA IDEII DE SUBIECTIVITATE

De la „materialitatea” iubirii (e.g. prin transferul dorinței de la subiectul iubit la dispozitivul prin care accesăm persoana iubită și care ne oferă reprezentarea ei la cerere) la dragostea expusă și declarată (e.g. prin afișarea explicită a stării de a fi într-o relație) pe rețelele sociale, viețile romantice devin din ce în ce mai exhibiționiste, în timp ce aventurile amoroase vor deveni probabil din ce în ce mai curatoriate, cu scopul de a impresiona „prieteni” sau „urmăritorii”, indiferent de eventualul interes al acestora (sau lipsa lui). Se prefigurează, astfel, un solipsism performativ (Livingstone, 1992), în care intimitatea este întoarsă pe dos și expusă public, pentru a fi validată de „urmăritorii” sau de către „terți”. În acest sens, mediile digitale nu fac decât să dezvăluie structura triumfiulară imanentă a iubirii. Având în vedere ascensiunea „sinelui cuantificat” (Lupton, 2016) și toate instrumentele pe care le avem acum la dispoziție pentru a ne monitoriza corpurile și comportamentele în timp real, putem presupune că dragostea ar putea deveni, și ea, din ce în ce mai competitivă. La fel cum brățările de *self-tracking* încurajează oamenii să-și măsoare pașii zilnici și să raporteze ulterior valorile obținute la performanțele celorlalți, nu este de neconceput că alte dispozitive vor permite crearea a tot felul de statistici și infografice despre nivelul hormonilor secretați ca urmare a activităților romantice. Iubirea ar putea chiar să fie promovată în paradigma gamificării, moment în care gesturile amoroase, dacă sunt gestionate și promovate corect, vor fi recompensate prin produse sponsorizate și, astfel, înrolate într-un proces asemănător celor din marketing și branding.

În paralel cu procesul descris mai sus, de „normalizare” și normativizare a performării iubirii pe platformele de media sociale, asistăm, așa cum am mai amintit, la o înlocuire a persoanei iubite de către dispozitivul care ne-o face accesibilă, cu transferul afectiv adiacent. Telefonul poate deveni astfel un obiect erotic care suportă mângâieri senzoriale menite inițial celuiilalt, dar care în timp pot să își găsească împlinirea în contact cu materialitatea sa haptică.

În fine, un ultim aspect pe care îl putem discuta în raport cu reconfigurarea iubirii în epoca platformelor online este legat de preservarea acesteia sub formă textuală, implicând astfel o redimensionare a timpului. Timpul, în concepția lui Ricoeur (2012), este „ordonat” cu ajutorul obiectelor cu existență fizică, acest lucru însemnând că înțelegerea asupra timpului personal este legată de obiectele întâlnite în viața de zi cu zi și că acestea ne ajută să ne situăm în timp (Wood, 2002). Astfel, timpul narativ personal depășește înțelegerea acestuia ca dimensiune universală, obiectivă și liniară – concepții de sorginte newtoniană sau kantiană oferind o experiență subiectivă, mai profundă a timpului, în sensul că timpul devine uman în măsura în care este articulat de o manieră narativă.

A ne povesti viețile într-o formă materială, tangibilă, înseamnă a le păstra, a le crea, a ne imagina viitorul și a ne aminti trecutul. În acest sens, asamblarea vieților sub forma unei cărți sau a unei conversații pe *WhatsApp* devine un mod de arhivare. De altfel, și pentru Derrida (2001), arhiva era poziționată ca fiind un spațiu al trecutului, derivând din nevoia oamenilor de a-și arhiva nostalgiile ca dovadă a apartenenței la o anumită origine. Din această perspectivă, arhivarea discuțiilor avute pe platformele online cu persoana iubită poate fi văzută ca un mod de a marca relația printr-un obiect fizic, de a îi conferi o nouă materialitate (chiar dacă aceasta are o formă digitală). Această nostalgie face parte dintr-o nevoie mai largă a omului de a se agăța de trecut, de a-și înscrie propria prezență într-o istorie mai largă (Derrida, 1998). În acest sens, aspectul arhivistic al acestor trăiri narate sau narațiuni trăite face trecutul vizibil: „arhiva produce în aceeași măsură în care înregistrează” (Derrida, video, 1998²).

MATEMATICA ESTE LIMBAJUL NATURII³

Deconstructivismul derridian își are originea în teoria lui Norbert Wiener, matematician american, considerat părintele ciberneticii. Folosind acest termen inventat de el pentru a defini un nou domeniu al științei, Wiener explică în articolul „*Cybernetics*”, apărut în revista *Scientific American* în noiembrie 1948, că acel lucru la care ne referim de obicei când spunem gândire, în inginerie este definit în termeni de control și comunicare, cu alte cuvinte, „cibernetica încearcă să găsească elementele comune în funcționarea mașinărilor automate și a sistemului nervos uman și să dezvolte o teorie care să acopere întregul domeniu al controlului și al comunicării între sisteme și organisme vii” (Wiener, 1948). În acest sens,

² Discursul lui Derrida, *Archive Fever in South Africa*, August 1998, începe la min. 33.00 și se găsește la adresa: <https://www.youtube.com/watch?v=c4ewDoorXTM>.

³ Stone, P. (2007). Pi and the movie mind. *Philosophy Now*, 64, p. 44–46.

„virtualitatea nu înseamnă a trăi într-o imaterialitate a informației, ci desemnează percepția culturală cum că obiectele materiale sunt traversate de pattern-uri informaționale” (Hayles, 1999, 204 *apud* Rotaru).

Metafora omului mașină și încercarea de găsimă a unui punct comun între om și mașină duce de asemenea la o favorizare a imaginilor, a vizualului, în locul textului scris și, mai departe, către societatea imaginii și a spectacolului (Baudrillard, 2022). De altfel și în interpretarea lui Freud (1955) dorința este împlinită ca proces primar mai degrabă prin imagine decât prin cuvânt, nivelul discursiv fiind doar procesul secundar prin care ego-ul operează conform principiului realității, în timp ce figurativul (*i.e.* imaginea), prin contrast, este procesul primar al inconștientului, care operează în conformitate cu principiul plăcerii. Preluând ideea simulării propusă de Baudrillard (2022), care afirmă că „ieșim din istorie pentru a intra în simulare”, pare că și în ceea ce privește intimitatea, societate se îndreaptă către forme de manifestare tot mai aproape de simulacru, prin care lumea virtuală devine locul privilegiat de manifestare. În acest sens, „virtualitatea precum și comunicarea în spațiul virtual conțin cele mai multe din trăsăturile enumerate de Ihab Hassan ca aparținând postmodernismului (...), toate acestea reprezintă puncte pe harta virtualității” (Rotaru, 2010).

De altfel, Zygmunt Bauman (2013) afirma că, într-o economie orientată spre consum, ceea ce este necunoscut este întotdeauna atrăgător. În același sens, rețelele devin „instrumente la îndemâna economiei capitaliste bazate pe inovație, globalizare și descentralizare, și parte a unei culturi aflate într-un permanent proces de construcție și deconstrucție” (Castells, 2010).

Descriind această cultură, Castells arată că este „o cultură a efemerului, o cultură de juxtapunere a deciziilor strategice, un agregat de experiențe și de interese, și nu un simplu cod de drepturi și obligații. Este o cultură virtuală cu multiple fațete corespunzătoare experiențelor vizuale pe care calculatorul le creează în cyberlume, reorganizând realitatea” (Rotaru, 2010). Alți autori au mers și mai departe, arătând că nu este vorba despre o simulare, ci despre o substituție, ruperea în două a realității devenind un eveniment care merge dincolo de simulare (Virilio, 1997, *apud* Rotaru, 2010). Astfel, „în timp ce pentru Baudrillard realitatea se pierde în hiper-realitate, pentru Virilio noile tehnologii furnizează o realitate înlocuitoare, o realitate virtuală ce devine din ce în ce mai puternică și mai seducătoare decât realitatea obișnuită” (Rotaru, 2010).

În articolul *Overcoming absence: From love letters to skype*, Camilla Skovbjerg Paldam (din *The Materiality of Love: Essays on Affection and Cultural Practice*. Malinowska, Gratzke, 2017) prezintă modul în care o anumită reprezentare a iubirii, impusă de piață, a ajuns să fie atât de larg împărtășită de populație, încât s-a transformat într-o obsesie. Astfel, autoarea prezintă cum se reflectă principiile pieței de consum capitaliste în domeniul amorului, descriind lupta dintre sentimente și interesele socio-economice ale claselor, punând în același timp la îndoială statutul intim al iubirii romantice și posibilitatea unei afecțiuni

erotice trăite departe de normele sociale și culturale, dragostea fiind modelată de practici de consum și afișare pe rețelele sociale. Aceeași abordare o regăsim și la Hulya Yagcioglu (2017, p. 118–130) în explorarea critică a presupusei „inocențe a iubirii”, arătând rolul pe care îl au obiectele materiale și semiotica socială a lucrurilor care modelează relațiile romantice.

ÎN LOC DE CONCLUZII

Acest eseu nu își dorește să ofere răspunsuri ultime, ci să provoace gândirea. Astfel, în loc de concluzii, revenim la întrebarea: asistăm la o reconfigurare a erosului prin tehnologie sau toate aceste procese descrise mai sus (*e.g.* de virtualizare, cuantificare) reprezintă doar o transgresie instrumentară la nivelul formelor de manifestare ale sale? Dominic Pettman (2006) este înclinat spre prima variantă, dar nu înainte de a accepta că tehnologia reprezintă la rândul ei o provocare la adresa redefinirii umanului în era informației. Astfel, arată Pettman (2006), expresiile extrem de ritualizate ale dorinței dezvăluie întotdeauna atitudinea unei epoci față de ceea ce înseamnă să exiști ca sine printre alții. De la mesajele text schimbate prin intermediul social media până la interpretarea emoji-urilor, toată comunicarea și interacțiunea dintre parteneri se împletește pentru a răspunde problematicii identității fiecăruia în sensul dezvoltării unui proces care devine din ce în ce mai complex pe măsură ce formele de comunicare digitale evoluează tot mai accelerat. Nu putem decât să îi dăm dreptate lui Pettman că noile tehnologii care înlesnesc amorul în epoca actuală se înscriu într-un lung șir de instrumente, dispozitive, proteze și mijloace de comunicare care dintotdeauna au participat la „frământările sufletului”.

Așadar, ce mai este Erosul în epoca digitală, captiv între materialismul contemporan și algoritmi platformelor sociale? Să fie oare mai aproape de preschimbarea magică a lui Apuleius din *Metamorfoze*? Sau poate că videochatul, hipertextualitatea și defragmentarea cotidianului reprezintă noile forme de comunicare a autenticității trăirilor lui Psyche?

BIBLIOGRAFIE

1. Adorno, T.W., & Horkheimer, M. (2002). *The culture industry, Enlightenment as Mass Deception*. Stanford: Stanford University Press.
2. Badiou, Alain (2012). *Polemics*. London: Verso Books.
3. Barthes, Roland (1968). *The reality effect. The Novel: An Anthology of Criticism and Theory*. California: Berkeley.
4. Bauman, Zygmund (2013). *Liquid modernity*. John Wiley & Sons.
5. Baudrillard, Jean (2022). *Jean Baudrillard: Selected Writings*. Stanford California: Stanford University Press.

6. Coole, D., & Frost, S. (2010). Introducing the new materialisms. In *New materialisms*, London: Duke University Press.
7. McCain, J.L., Borg, Z.G., Rothenberg, A.H., Churillo, K.M., Weiler, P., & Campbell, W.K. (2016). *Personality and selfies: Narcissism and the Dark Triad. Computers in Human Behavior*, University of Georgia, 2016.
8. Dean, Jodi. (2010). *Affective networks*. MediaTropes, eJournal, Vol II, No 2 (2010), p. 19–44.
9. Derrida, Jaques (2016). *Of grammatology*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
10. Derrida, Jaques, & Ferraris, M. (2001). *A Taste for the Secret*. Cambridge: Polity.
11. Edwards, P.N., Gitelman, L., Hecht, G., Johns, A., Larkin, B., & Safier, N. (2011). AHR conversation: Historical perspectives on the circulation of information. *The American Historical Review*. Accesat online la: <https://academic.oup.com/ahr/article/116/5/1393/10978>.
12. Freedman, G., Powell, D.N., Le, B., & Williams, K.D. (2019). Ghosting and destiny: Implicit theories of relationships predict beliefs about ghosting. *Journal of Social and Personal Relationships*. Accesat online la: <http://gilifreedman.com/Ghosting.pdf>.
13. Freud, Sigmund (1955). Beyond the pleasure principle. In *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud*, Volume XVIII (1920–1922): *Beyond the pleasure principle, group psychology and other works*, London: Hogarth Press.
14. Illouz, Eva (2007). *Cold intimacies: The making of emotional capitalism*. Polity Press.
15. Jing Zhai, B.A. *History, M.A. history*, Nankai University, Tianjin, China, October 7, 2015, accesat online la: <https://notevenpast.org/jacques-derrida-and-deconstruction/>
16. Livingston, P.N. (1992). *Models of desire: René Girard and the psychology of mimesis*. Baltimore: John Hopkins University Press.
17. Lupton, Deborah (2016). *The quantified self*. John Wiley & Sons, Cambridge.
18. Livingstone, David, N. (2019). The Geographical Tradition and the challenges of geography geographised. *Transactions of the Institute of British Geographers*, accesat la: <https://rgs-ibg.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/tran.12299>.
19. Malinowska, A., & Gratzke, M. (Eds.). (2018). *The Materiality of Love: Essays on Affection and Cultural Practice*. Routledge, London and New York.
20. McCain, J.L., Borg, Z.G., Rothenberg, A.H., Churillo, K.M., Weiler, P., & Campbell, W.K. (2016). *Personality and selfies: Narcissism and the Dark Triad. Computers in Human Behavior*, accesat online la: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0747563216304782?via%3Dihub>.
21. Pettman, Dominic (2006). *Love and Other Technologies: Retrofitting Eros for the information age*. New York: Fordham Univ Press.
22. Perniola, Mario (2004). *The sex appeal of the inorganic: philosophies of desire in the modern world*. New York: Bloomsbury.
23. Ricoeur, Paul (2012). 3. *Time and Narrative: Threefold Mimesis*. In *Time and Narrative*. Volume 1. Chicago: University of Chicago Press.
24. Rotaru, Ileana (2010). *Comunicare Virtuală. Impactul noilor tehnologii informaționale și Comunicăționale în spațiul educational*. București: Tritonic. Online la adresa: <http://elibrary.snsa.ro/wp-content/uploads/2020/04/Comunicare-virtuala.pdf>.
25. Stone, Peter (2007). *Pi and the movie mind*. *Philosophy Now*, accesat online: https://philosophynow.org/issues/64/Pi_and_the_Movie_Mind.
26. Siegert, B. (2015). *Cultural techniques*. New York: Fordham University Press.
27. Ursa, Mihaela (2009). *When Plato Laughs*. *Caietele Echinox*, accesat online: https://www.academia.edu/4809557/When_Plato_Laughs.
28. Van Dijck, J. (2013). *The culture of connectivity: A critical history of social media*. Oxford: Oxford University Press.
29. Yağcıoğlu, H. (2015). *The Innocence of Objects: Commodification, Collecting and Fetishism in The Age of Innocence and The Museum of Innocence*. Boğaziçi University, Unpublished Ph. D. Dissertation.

-
30. Yagcioglu, H. (2017). Reifying Innocence: Material Contexts of Love in The Age of Innocence and The Museum of Innocence. In *The Materiality of Love* (pp. 118–130). Routledge.
 31. Virilio, Paul (1997). *Open sky* (Vol. 35). London: Verso Books.
 32. Wood, Ellen Meiksins (2002). *The origin of capitalism: A longer view*. London: Verso Books.
 33. Žižek, Slavoj (2011). *Living in the end times*. London: Verso Books.

*TRANSFORMĂRILE SPAȚIULUI DOMESTIC –
CASA, DE LA SPAȚIU PRIVAT LA SPAȚIU PUBLIC*

IMPLICAȚIILE DIGITALIZĂRII GOSPODĂRIILOR:
MUNCA DOMESTICĂ DIGITALĂ

ALINA SILION*

ABSTRACT

IMPLICATIONS OF DIGITAL HOUSEHOLDS: DIGITAL DOMESTIC WORK

The changes brought about by the pandemic affect the most private and personal place in society: the home. One's residence is currently the environment in which one can perform various professional activities with the help of technology. The digitalization of households brings with it a new responsibility, which involves the realization of a new activity that was not so much studied by sociology: digital domestic work. This article answers three research questions: What are the main digital household tasks performed by members of digitized households? How is digital domestic work organized in a digitized household? and How do members of digitized households relate to digital domestic work? In this qualitative research, I used the method of thematic analysis of social documents. Thus, I analyzed the content of 32 audio-video materials documenting the life of four digitized households. The main results of the study capture the pro-active, active and reactive ways of performing digital domestic tasks. The members of the digitized households that were analyzed, represented by content creators (YouTubers), assume the responsibility of carrying out the digital domestic tasks, which, however, they consider to be optional. The emergence of digital domestic work directly affect the quality of personal and professional activities carried out within the household, and indirectly the technology industry and labor policies.

Keywords: digital domestic work, digital household, pandemic, digital tasks, digital devices.

INTRODUCERE

Acest articol tratează o temă de interes pentru sociologie în contextul transformărilor digitale specifice perioadei pandemice: munca domestică digitală ca implicație directă a digitalizării gospodăriilor. În prezent, locuințele oamenilor conțin diverse dispozitive digitale. În perioada pandemică, în special în momentul

* PhD researcher, in sociology, University of Bucharest, e-mail: alina.silion@s.unibuc.ro.

izolării la domiciliu, acestea au fost esențiale pentru continuarea vieții într-un regim de „normalitate”. Astfel, oamenii s-au adaptat la noile modalități de realizare a diverselor activități precum interacțiunea socială virtuală, cumpărăturile online etc., prin digitalizarea propriilor gospodării. Pentru aceasta au învățat noi moduri de a realiza același activități, dar cu ajutorul tehnologiei. De asemenea, având în vedere că specificul digitalizării este incertitudinea – dată de schimbările continue și deciziile rapide pe care le implică – (Tabrizi, 2019), odată cu introducerea diverselor dispozitive digitale în locuințe, membrii acestora s-au confruntat cu diverse noi sarcini. Activitățile pe care oamenii le desfășoară în cadrul propriilor gospodării încep să se transforme. Cu alte cuvinte, modul în care oamenii trăiesc acum, în cadrul locuințelor digitalizate, nu mai corespunde cu modul în care obișnuiau să trăiască în urmă cu 10 ani.

Studierea muncii domestice digitale presupune necesitatea înțelegerii modului în care indivizii trăiesc și muncesc în secolul 21 în cadrul celui mai privat ecosistem al societății: casa, gospodăria. Această temă se află la intersecția dintre două domenii de studiu: sociologia muncii și sociologia tehnologiilor. În ce privește sociologia muncii, cercetări relevante ating subiectul echilibrului dintre viața profesională și cea personală, dintre muncă și timp liber (Cunningham, 2001, Emslie și Hunt, 2009, Nelson și Lyubomirsky, 2015, Kurowska, 2020). Cu toate acestea, munca domestică digitală nu este încadrată în nici una dintre cele două categorii. În acest context, concepte din sociologia tehnologiilor, precum internetul lucrurilor și casele inteligente, ne ajută să creionăm cadrul teoretic al prezentului studiu. Aceste fenomene sunt prezente și influențează modul în care oamenii trăiesc și își desfășoară activitățile atât în propria gospodărie, cât și în afara acesteia. Acest articol aduce în atenție o temă de nișă, puțin studiată în sociologie. Studiarea muncii domestice digitale este relevantă pentru sociologie prin faptul că poate contribui la înțelegerea caracteristicilor indivizilor și societăților prezentului și poate dezvălui anumite transformări ce au loc la nivel individual sau social.

Principalul scop al articolului de față este identificarea implicațiilor individuale și sociale ale digitalizării gospodăriilor. Acestea reies din modul de realizare a sarcinilor domestice digitale și raportarea indivizilor față de munca domestică digitală. Pentru aceasta, obiectivele acestui studiu sunt de natură empirică, orientate spre observarea muncii domestice digitale realizate în cadrul gospodăriilor digitalizate, în perioada pandemiei. Astfel, întrebările de cercetare la care răspunde acest studiu sunt: *Care sunt principalele sarcini domestice digitale realizate de membrii gospodăriilor digitalizate? Cum este organizată munca domestică digitală într-o gospodărie digitalizată? și Cum se raportează membrii gospodăriilor digitalizate la munca domestică digitală?* Prin acestea se urmărește lărgirea orizontului de cunoaștere în ceea ce privește munca domestică digitală realizată în prezent în cadrul societății digitale.

În acest articol sunt prezentate concepte relevante privind munca din cadrul gospodăriilor și digitalizarea acestora. Pornind de la literatura de specialitate, este utilizată o metodologie calitativă care analizează tematic conținutul documentelor sociale accesate prin intermediul netnografiei – materiale audio-video, postate pe Youtube, ce conțin documentarea vieții în cadrul gospodăriilor digitalizate – pentru a răspunde la întrebările de cercetare menționate. Astfel, sunt descrise sarcinile domestice realizate în gospodăriile digitalizate, percepția creatorilor de conținut, care sunt membri ai acestor gospodării, asupra muncii domestice digitale și organizarea efectivă a acestei munci în interiorul gospodăriei. De asemenea, sunt identificate implicațiile muncii domestice digitale atât la nivel individual, cât și social.

CADRUL TEORETIC – MUNCĂ ȘI DIGITALIZARE

Conceptele și teoriile sociologie utilizate în cadrul acestui articol pornesc de la o perspectivă clasică, ce explică fenomene de bază și se îndreaptă către o abordare contemporană ce descrie procese complexe, prezente în societate. Astfel, în cele ce urmează sunt prezentate și explicate, dintr-o perspectivă sociologică, concepte precum: munca, munca domestică și munca domestică digitală. De asemenea, în strânsă legătură cu munca domestică digitală se află procesul de digitalizare a gospodăriilor. În cadrul acestui articol, munca domestică digitală este considerată o implicație a digitalizării gospodăriilor. Cu alte cuvinte, prin introducerea dispozitivelor digitale în gospodărie și utilizarea acestora atât în scopuri personale, cât și pentru realizarea unor sarcini de serviciu, apare atât oportunitatea de extindere a timpului de lucru, de folosire a tehnologiilor pentru munca transferată de la birou, cât și o nouă muncă necesară pentru utilizarea eficientă a acestora: munca domestică digitală. Această prezumție se bazează pe deducția logică a cauzalității: digitalizarea gospodăriilor determină întreținerea unei astfel de gospodării, iar această întreținere se realizează prin munca domestică digitală. Astfel, digitalizarea gospodăriilor va fi explicată în paragrafele următoare printr-o serie de concepte relevante precum internetul lucrurilor (IoT) și casele inteligente (*smart homes*).

În sociologie, munca este considerată un construct social (Grint, 2005). Principalul motiv al acestei perspective asupra muncii constă în fluiditatea înțelesului pe care munca l-a avut de-a lungul timpului. Cu alte cuvinte, deși oamenii muncesc dintotdeauna, ceea ce este considerat muncă a diferit de la o perioadă la alta, de la o societate la alta, de la o cultură la alta și așa mai departe, astfel încât munca poate fi conceptualizată în mai multe moduri. De exemplu: angajarea reprezintă o conceptualizare recentă, specializată și limitată a muncii (Edgell și Granter 2020). Pornind de la aceasta se poate înțelege că, pe lângă latura socială, ce oferă identitate și oportunitate de interacțiune, munca presupune și o

natură economică, de câștigare a existenței (Watson și Watson 2008). Astfel, aceeași activitate poate fi desfășurată atât ca hobby, cât și ca muncă în funcție de context, cel mai comun exemplu fiind cel al sportivilor care se antrenează și practică un sport ca profesie, în timp ce majoritatea oamenilor pot practica același sport ca modalitate de recreere sau petrecere a timpului liber. Așadar, definirea muncii reprezintă o sarcină dificilă. Cu toate acestea, munca reprezintă o activitate transformativă și o instituție socială centrală (Grint, 2005) atât în viețile indivizilor, cât și în cadrul societății.

Perspectivile sociologice clasice asupra muncii surprind natura muncii atât la nivel macro, cât și la nivel micro, prin observarea caracteristicilor acesteia în cadrul sistemelor industriale (studiate de Emile Durkheim) și al celor capitaliste (analizate de Karl Marx și Max Weber). Sociologii clasici menționați au teoretizat munca din perspectiva organizării muncii plătite, a locului de muncă și a diviziunii muncii, fiecare dintre ei ocupându-se de aspecte diferite. În primul rând, E. Durkheim a adus în atenție importanța relațiilor umane în cadrul muncii, subliniind importanța solidarității organice, a comunității în timpul schimbărilor sociale și nu numai (Durkheim, 1984). În al doilea rând, K. Marx considera că munca este mijlocul prin care oamenii pot să își împlinească potențialul, să se dezvolte, să se auto-realizeze, să își atingă scopul ultim, iar ceea ce îi împiedică pe indivizi să ajungă la rezultatul dorit este societatea capitalistă, prin caracteristicile sale: sistemul de clasă, diviziunea muncii, mecanicizarea și rutinizarea muncii, dezumanizarea, exploatarea și alienarea muncitorului (Marx, 2016). În ultimul rând, dintre autorii citați mai sus, M. Weber identifică motivația „protestantă” a muncii – chemarea de a îndeplini obligațiile și responsabilitățile lumești – și propune raționalizarea și birocratizarea muncii ca soluții la disfuncționalitățile existente (Weber, 2013).

O altă formă de muncă studiată de sociologi, pe lângă cea plătită, este munca domestică. Există cel puțin două perspective recente ce descriu munca domestică. Perspectiva feministă analizează și studiază munca domestică axându-se pe inegalitatea de gen, pe nerecunoașterea meritelor femeilor și pe lupta pentru resurse din patriarhat. Ca reprezentantă a acestei perspective, Ann Oakley (2018) este prima femeie sociolog care, în anul 1974, a abordat tema muncii domestice într-o cercetare ce prezenta atât date relevante privind distribuția timpului de muncă, distribuția muncii pe sexe, tipul de sarcini domestice, cât și percepția asupra acestui tip de muncă. Astfel, principalele sarcini din care este formată munca domestică sunt: călcarea hainelor, spălarea hainelor, făcutul curățeniei în gospodărie, realizarea cumpărăturilor și gătitul. Munca domestică este percepută ca o muncă fizică, plictisitoare, repetitivă și monotună în ceea ce privește structura și conținutul pe care îl are (Oakley, 2018). Aceasta reprezintă o problemă privată și o experiență zilnică pentru femeile casnice (Oakley, 2018) ce creează așa-numitul *double burden* (sarcină dublă) (Hochschild și Machung, 2012). Pe de altă parte, perspectiva funcționalistă consideră că munca domestică reprezintă o afacere de familie în cadrul căreia femeile casnice beneficiază de autonomie și de flexibilitate, proximitatea spațială față de casă reprezintă un avantaj, iar timpul petrecut

realizând muncă domestică depinde de mărimea și de structura gospodăriei (Silver, 1993). Sarcinile domestice luate în considerare în cadrul acestei perspective sunt: gătitul, spălatul, reparatul, cumpărăturile, munca din curte, ținerea evidenței banilor și a facturilor (Silver, 1993). Indiferent de abordare, munca domestică desfășurată în propria gospodărie nu este remunerată. Diversitatea de perspective privind abordarea conceptului arată că munca domestică este un concept fluid și dinamic (Lan, 2003).

Însă odată cu dezvoltarea tehnologiilor și avansarea științei apare un nou concept: munca domestică digitală. Reprezentative pentru înțelegerea acestuia sunt definițiile, caracteristicile și operaționalizările care i-au fost atribuite de diverși sociologi. În primul rând, conceptul de muncă domestică digitală a pornit de la termenul „digital housekeeping” (Tolmie *et al.*, 2007) – menaj digital – care reprezenta managementul rețelei digitale, tehnologice din casă. Pe lângă acest sens, odată cu flexibilizarea din punct de vedere spațial a muncii plătite și posibilitatea de realizare a acesteia din cadrul locuinței, termenul „digi-housekeeping” (Whiting și Symon, 2020) – digi-menaj – își extinde înțelesul la un set de activități de întreținere a uneltelor digitale ce facilitează munca flexibilă. Astfel, conceptul de *muncă domestică digitală poate fi definit ca un set de sarcini ce implică tehnologia și sunt necesare desfășurării activității într-o societate digitală*. Principalele caracteristici ale muncii domestice digitale sunt: faptul că este considerată o „mașinărie socială” (Tolmie *et al.*, 2007), neremunerată, ciclică, voluntară, imaterială (Kennedy *et al.*, 2015), banală, invizibilă, necesară (Whiting și Symon, 2020). În plus, conform operaționalizărilor existente, munca domestică digitală poate consta în instalarea și configurarea dispozitivelor digitale și în întreținerea continuă a acestora (Tolmie *et al.*, 2007), în managementul conținutului digital, al informației comunicate prin media (imaginii, documente, video, audio etc.) și în managementul dispozitivelor materiale și al interacțiunii dintre acestea (Kennedy *et al.*, 2015) și în cinci sarcini de bază: curățarea, sortarea, pregătirea, furnizarea și depanarea dispozitivelor digitale (Whiting și Symon, 2020). De exemplu, în timpul pandemiei și al școlii online s-au utilizat diverse dispozitive digitale ce au necesitat curățare fizică și digitală constantă: dezinfectarea tabletei, ștergerea imaginilor și a documentelor nefolositoare pentru eliberarea spațiului de stocare etc.

Munca domestică digitală apare și are sens doar în cadrul unei gospodării digitale și al unei societăți digitale, care dețin dispozitive tehnologice și funcționează eficient cu ajutorul acestora. Locuința, locul de muncă, serviciile, societatea se transformă de-a lungul timpului printr-un proces disruptiv de digitalizare (Larsson, 2020). În ceea ce privește transformarea digitală a muncii plătite, există atât riscuri, precum pierderea locului de muncă plătit sau necesitatea recalificării, cât și oportunități – precum crearea unor noi locuri de muncă și a unei piețe globale de forță de muncă (Larsson, 2020). Putem explica dorința de automatizare și tehnologizare a gospodăriilor luând în discuție perspectiva casnicilor asupra muncii domestice, prezentată de A. Oakley, și natura rutinieră a acestei munci. Persoanele care realizează sarcini domestice lucrează împreună cu dispozitivele digitale pentru îndeplinirea acestora. O sarcină domestică

poate fi automatizată și digitalizată total sau parțial în funcție de specificul și de complexitatea sa. Astfel, munca domestică se transformă digital, iar ca urmare a acestui proces apare un nou tip de muncă, o nouă oportunitate în termenii muncii plătite. De aceea, în cadrul gospodăriei, realizarea muncii domestice digitale poate fi considerată o oportunitate (prin accesul la tehnologie), dar și o alegere (Kennedy *et al.* 2015). Pe lângă implicarea în munca domestică digitală, membrii gospodăriei pot alege și să utilizeze tehnologii *prosumer* (Parag și Sovacool, 2016) devenind producători de conținut digital.

Digitalizarea gospodăriilor constă în introducerea în gospodărie a unor tehnologii care dețin o componentă socială, mobilă, analitică, digitală și relațională (Vial, 2019) în scopul transformării și automatizării acesteia. Pentru aceasta, se creează o infrastructură de rețea, numită internetul lucrurilor, în cadrul căreia obiectele digitale sunt controlate de la distanță (Schwertner, 2017) pentru beneficii precum eficiența și acuratețea. O formă completă de digitalizare a gospodăriei este reprezentată de casele inteligente. Acestea sunt definite ca locuințe în care tehnologia informatică este gestionată de așa natură încât să anticipeze și să răspundă la nevoile membrilor gospodăriei, pentru asigurarea confortului, siguranței și divertismentului acestora (Aldrich, 2003). Așadar, putem identifica diferite forme ale muncii domestice digitale în cadrul oricărei case inteligente. Munca domestică digitală constă concret în partea de gestionare a dotărilor tehnologice, astfel încât dispozitivele digitale să funcționeze corespunzător. În același timp, munca domestică digitală poate apărea într-o gospodărie indiferent de gradul de digitalizare al acesteia deoarece, în prezent, majoritatea caselor dețin o tehnologie minimală ce devine din ce în ce mai sofisticată. De exemplu, o acțiune concretă ce face parte din munca domestică digitală este încărcarea dispozitivelor digitale mobile. În timpul școlii online și al lucrului de acasă au fost utilizate resurse precum: laptop, tabletă, telefon, ce necesită încărcare regulată, eventual planificată, pentru utilizare. Pe lângă acestea, casa, locuința, gospodăria reprezintă un spațiu privat în cadrul căruia tehnologia poate pătrunde doar odată ce câștigă încrederea din partea membrilor acesteia (Larsson, 2020).

CONCEPTUALIZARE ȘI DESIGN METODOLOGIC

Studiul se înscrie în paradigma cercetării calitative (Chelcea, 2001), având ca scop descoperirea și înțelegerea muncii domestice digitale întreprinse în cadrul gospodăriilor digitalizate. Abordarea calitativă aleasă este în acord cu obiectivele descriptive ale studiului și cu nevoia de cunoaștere aprofundată a practicilor contemporane de realizare a muncii domestice digitale.

Astfel, cercetarea surprinde aspecte relevante privind activitățile pe care le desfășoară subiecții în mediul digitalizat în care trăiesc și atitudinile pe care aceștia le manifestă față de munca domestică digitală ca efect al digitalizării locuințelor.

Pentru aceasta, articolul de față urmărește să răspundă la trei întrebări de cercetare: *Care sunt principalele sarcini domestice digitale realizate de membrii gospodăriilor digitalizate?*, *Cum este organizată munca domestică digitală într-o gospodărie digitalizată?* și *Cum se raportează membrii gospodăriilor digitalizate la munca domestică digitală?* Conceptele cuprinse în întrebările de cercetare și definite în cadrul modelului conceptual sunt: sarcini domestice digitale, gospodărie digitalizată, organizarea muncii domestice digitale, raportarea față de munca domestică digitală. Pentru înțelegerea conceptelor de lucru este necesară o definire nominală și operațională a acestora.

Sarcinile domestice digitale reprezintă acele acțiuni de gestionare a dispozitivelor digitale din cadrul gospodăriei. Operațional, sarcinile domestice digitale au o dimensiune temporală care vizează cele cinci modalități de „agențialitate temporală”, sub forma controlului personal asupra timpului: durată, frecvență, ordine, moment și alocare (Flaherty, 2003), o dimensiune fizică spațială ce vizează indicatori precum mediul fizic, distanța, dispozitivele, o dimensiune virtuală care cuprinde mediul virtual, aplicațiile, programele și o dimensiune interactivă, ce cuprinde interacțiunea dintre oameni și dispozitivele digitale, dar și legăturile dintre dispozitive în cadrul gospodăriei. Gospodăria digitalizată reprezintă o locuință în cadrul căreia există și sunt utilizate bunuri digitale. Operațional, gospodăria digitalizată are o dimensiune materială ce cuprinde dispozitivele digitale, poziționarea acestora, dimensiunea gospodăriei – și o dimensiune socială care vizează numărul, rolurile și structura membrilor gospodăriei. Organizarea muncii domestice digitale reprezintă coordonarea sarcinilor domestice digitale din cadrul gospodăriei astfel încât să fie asigurată conviețuirea optimă a membrilor acesteia. Această organizare a muncii domestice digitale presupune o dimensiune socială, cu strategii și coordonări între indivizi, și o dimensiune spațio-temporală – ce cuprinde planificarea și realizarea sarcinilor domestice digitale ținând cont de resursele spațio-temporale. Raportarea la munca domestică digitală din cadrul gospodăriei reprezintă exprimarea atitudinilor față de realizarea acesteia. Operațional, raportarea la munca domestică digitală are o dimensiune pragmatică, ce presupune perceperea și conștientizarea muncii domestice digitale realizate, și o dimensiune atitudinală, ce poate lua valori pozitive, negative sau neutre și se poate exprima la nivel verbal prin cuvinte și expresii și la nivel nonverbal prin gesturi și mimică.

Pornind de la modelul conceptual prezentat, cercetarea descrie detaliat, prin intermediul netnografiei (Kozinets, 2015), desfășurarea muncii domestice digitale în cadrul gospodăriilor digitalizate. Metoda de observație utilizată pentru culegerea datelor este analiza tematică a documentelor sociale (Chelcea, 2001). Documentele sociale analizate în acest articol sunt de natură audio-vizuală și constau în materiale video ce surprind munca domestică digitală, identificate în mediul online și selectate conform criteriilor elaborate pentru această cercetare, criterii menționate în paragrafele următoare. Acestea constau în documentarea unor experiențe trăite în viața de zi cu zi în cadrul locuințelor respective. Tehnica de analiză a documentelor sociale utilizată

vizează conținutul comunicării prin intermediul căreia sunt evaluate calitativ fenomenele și procesele sociale identificate. Instrumentul de investigație utilizat constă într-o schemă de categorii construită pe baza conceptualizării prezentate (vezi *Tabelul nr. 1*). În cadrul acestei scheme, categoriile sunt formulate clar și exhaustiv, iar unitățile de înregistrare constau atât în mesaje verbale (cuvinte și expresii notate cu ghilimele) cât și în mesaje nonverbale (acțiuni, gesturi și mimică notate cursive / cu italic) însoțite de unitățile de context care reprezintă, de asemenea, mesaje verbale și nonverbale și redau natura orientării unităților de înregistrare (Chelcea, 2001).

Tabelul nr. 1

Schema de categorii

Concept sociologic	Dimensiune	Indicator
Sarcini domestice digitale	Fizică	Mediul fizic de lucru
		Poziționarea dispozitivelor
		Spațiul, distanța
	Virtuală	Mediul, spațiul virtual
		Aplicațiile și programele utilizate
	Interactivă	Interacțiunea dintre oameni și dispozitivele digitale
		Legăturile, conexiunile dintre dispozitive în cadrul gospodăriei
	Temporală	Durata realizării sarcinii
		Frecvența cu care se realizează
		Ordinea secvențială
		Moment de realizare a sarcinii
		Alocarea timpului pentru rezolvarea sarcinilor domestice digitale
Gospodărie digitalizată	Materială	Dispozitivele digitale aflate în gospodărie
		Dimensiunea și specificul gospodăriei
	Socială	Structura gospodăriei
		Numărul membrilor gospodăriei
		Rolurile și caracteristicile acestora
Organizarea muncii domestice digitale	Operațională	Strategii de coordonare socială
		Colaborarea dintre membrii gospodăriei
	Spațio-temporală	Planificarea sarcinilor domestice digitale ținând cont de resursele spațio-temporale
		Realizarea efectivă a sarcinilor domestice digitale
Raportarea față de munca domestică digitală	Pragmatică	Conștientizarea realizării muncii domestice digitale
		Perceperea unei utilități practice
	Atitudinală	Orientare pozitivă, negativă, neutră sau inexistentă
		Exprimare verbală, paraverbală și nonverbală

Populația prin intermediul căreia este studiată munca domestică digitală în cadrul acestei cercetări prezintă două caracteristici esențiale. În primul rând, este formată din persoane care își documentează viața prin mijloace audio-video și care fac accesibile aceste materiale cu ajutorul internetului. În al doilea rând, această populație locuiește în gospodării digitalizate. Așadar, populația de referință constă în creatori de conținut care postează constant pe rețelele de socializare și au diferite proiecte și afaceri prin intermediul acestora. Concret, este analizată munca domestică digitală a YouTuber-ilor. Specifică YouTuber-ilor este desfășurarea muncii în cadrul gospodăriei. În plus, pentru a putea lucra eficient și calitativ, aceștia își echipează locuințele cu diverse dispozitive digitale. De aceea, categoria profesională a creatorilor de conținut / YouTuber-ilor poate fi considerată ca reprezentativă în cadrul studierii muncii domestice digitale.

De asemenea, din materialele video disponibile, este construit un eșantion ce cuprinde cazurile particulare relevante pentru tema cercetării. Astfel, canalele de YouTube selectate sunt deținute de persoane sau familii ce postează conținut puțin prelucrat care prezintă viața lor de zi cu zi. De pe aceste canale sunt analizate „daily vlog-urile” adică video-urile care conțin activitățile dintr-o zi sau o săptămână pe care persoanele respective le desfășoară și le filmează sau le descriu, și video-uri care au în titlu cuvintele: „*home*” (acasă), „*house*” (casă), „*work*” (muncă) și așa mai departe. Materialele video cuprinse în acest eșantion sunt realizate de persoane din America și, deci, sunt în limba engleză. Includerea în eșantion a materialelor realizate de Milena Ciciotti, Jeanine Amapola, Kristin Johns și Jess Conte este determinată de o serie de observații anterioare realizării studiului. Cu alte cuvinte, prin urmărirea materialelor video postate de acestea, se poate observa prezența muncii domestice digitale. Astfel, atât cele patru canale de YouTube, cât și materialele video postate pe acestea au fost alese pe baza relevanței pe care o au față de tema studiată. De asemenea, spațiul american este potrivit pentru studierea muncii domestice digitale deoarece este digitalizat într-o mai mare măsură, este prezent pe rețelele de socializare și, astfel, oferă informație adecvată pentru această cercetare. Orizontul de timp al prezentei analize de conținut este limitat la perioada pandemică. Concret, materialele video analizate au fost postate pe Youtube în intervalul martie 2020 – aprilie 2022. Așadar, eșantionul cuprinde 32 materiale video (care durează între 9’55” și 41’31”), postate pe patru canale de YouTube (vezi *Tabelul nr. 2*). Eșantionul a fost format, inițial, pe baza titlurilor a 74 de materiale video, însă întrucât 42 dintre ele nu conțineau date relevante, au fost excluse din acesta.

Tabelul nr. 2

Eșantion materiale video

Canal	Data	Titlu video
Milena Ciciotti	24.04.2020	HOW TO KEEP A HOUSE SPOTLESS AND TIDY 24 / 7 (CUM SĂ PĂSTREZI O CASĂ CURATĂ ȘI ORDONATĂ 24 / 7)
	28.08.2020	VLOG \ Cutting toddlers hair, rising \$1.1 million, and more (VLOG \ Despre cum tunzi un copil mic, cum strângi 1,1 milioane de dolari și multe altele)
	08.09.2020	everything you need to know to create YouTube videos! SECRETS & HACKS (tot ce trebuie să știi pentru a crea videoclipuri YouTube! SECRETE & HACKURI)
	29.09.2020	VLOG: Ari's 3 month update, office decor, and more! (VLOG: Vă țin la curent cu dezvoltarea lui Ari la 3 luni, decor de birou și multe altele!)
	10.10.2020	A REAL day of a young mom of 2 under 2 (O zi ADEVĂRATĂ a unei tinere mame a 2 copii sub 2 ani)
	02.12.2020	Day in a life of a working mama with 2 under 2 + merch reveal!! (O zi în viața unei mame care lucrează și are 2 copii sub 2 ani + dezvoltare de produse!!)
	23.02.2021	How i tidy up + get the house ready for the week! toy rotation, towel stripping and a lot more! (Cum fac ordine + pregătesc casa pentru săptămâna care urmează! Rotirea jucăriilor, îndepărtarea prosoapelor și multe altele!)
	24.06.2021	VLOG: playdate, thrift haul, fast food hack & more!! (VLOG: întâlnire de joacă, thrift haul, trucuri fast-food și multe altele!!)
	20.08.2021	An Artsy Fartsy Vlog: spouse bricking, come to a natural playroom with us & more! (Un Vlog Artistic: zidirea soțului, vino cu noi într-o cameră de joacă naturală și multe altele!)
	15.09.2021	Clean Space With Minimal Effort ~maintenance tricks~ (Spațiu curat cu efort minim ~trucuri de întreținere~)
	24.11.2021	Getting my life together *the cleaning motivation you needed* (Îmbunătățirea vieții mele *motivația de care aveai nevoie de a te apuca de curățenie *)
Jeanine Amapola	30.03.2022	Productive Day In My Life // 25 Weeks Pregnant (O zi productivă din viața mea // În 25 de săptămâni de sarcină)
	29.08.2020	Tips for Working from Home & Being More Productive! (Sfaturi pentru a lucra de acasă & a fi mai productiv!)
	13.02.2021	Best Cameras & Equipment for YouTube & Vlogging! What I use to Film & Edit (Cele mai bune camere și echipamente pentru YouTube și vlogging! Ce folosesc pentru a filma și edita)
	23.07.2021	DAY IN MY LIFE: Roomie Workout, Healthy Food, Books, & Anxiety! (O ZI DIN VIAȚA MEA: antrenament cu colega de apartament, mâncare sănătoasă, cărți & anxietate!)

Tabelul nr. 2 (continuare)

	14.02.2022	Day in the Life of a Full Time Content Creator! Behind the Scenes (O zi din viața unui creator de conținut cu normă întreagă! În spatele camerelor)
Kristin Johns	23.03.2020	DAY IN OUR LIFE..QUARANTINE EDITION (O ZI ÎN VIAȚA NOASTRĂ..EDIȚIA DE CARANTINĂ)
	01.06.2020	OUR NEW NORMAL... life after the accident (NOUA NOASTRĂ NORMALITATE... viața după accident)
	22.10.2020	DECLUTTERING CLOTHES & PRANKING OUR FRIEND (AM SORTAT HAINE & I-AM FĂCUT O FARSĂ UNUI PRIETEN)
	31.10.2020	HOW WE REALLY SOLVE ARGUMENTS.. // vlog (CUM REZOLVĂM CU ADEVĂRAT NEÎNȚELEGERILE.. // vlog)
	27.01.2021	DECORATING THE NURSERY + STARTING HOUSE RENOVATIONS! (DECORAREA CAMEREI NOU-NĂSCUTULUI + ÎNCEPEREA RENOVĂRILOR CASEI!)
	29.04.2021	MY MORNING ROUTINE how my house is always clean! (RUTINA MEA DE DIMINEAȚĂ cum păstrez casa mereu curată!)
	12.04.2022	honest chats & decorating our house! (discuții sincere & decorarea casei noastre!)
Jess Conte	03.03.2020	CLEANING & ORGANISING MY HOME *satisfying* (CURĂȚAREA ȘI ORGANIZAREA CASEI MELE *satisfăcător*)
	17.06.2020	PRODUCTIVE & HAPPY MORNING ROUTINE :) (RUTINĂ PRODUCTIVĂ ȘI FERICITĂ DE DIMINEAȚĂ :))
	04.12.2020	Decorating our new home for Christmas :) (Decorăm noua noastră casă de Crăciun :))
	10.04.2021	Pack With Me For AUSTRALIA! I'm Going Home!! :) (Hai cu mine să împachetăm pentru AUSTRALIA! Mă duc acasă!! :))
	05.06.2021	A few days in my life... there's been a lot going on (Câteva zile în viața mea... s-au întâmplat multe)
	10.08.2021	Finally back home after 4 months! (settling back in vlog) (În sfârșit, după 4 luni, acasă! (reacomodare cu vlogul)
	02.11.2021	PRODUCTIVE DAY IN MY LIFE :) let's get stuff done vlog (ZI PRODUCTIVĂ DIN VIAȚA MEA :) să trecem la treabă vlog)
	13.01.2022	An unfiltered & raw update (where we've been and what happened) (O actualizare nefiltrată & brută (unde am fost și ce s-a întâmplat))
	12.04.2022	Addressing The Hate, New House Shopping & Couples Getaway Weekly Vlog (Răspunzând la comentariile negative, cumpărături pentru casa nouă & ieșire de cuplu Vlog săptămânal)

Metoda analizei tematice a documentelor sociale prin intermediul netnografiei prezintă atât avantaje, cât și limite. În primul rând, această metodologie oferă posibilitatea studierii unor date spontane, personale, precum comportamente, acțiuni, reacții consemnate sau înregistrate de subiecți fără

intervenția cercetătorului. De asemenea, ca metodă de observație, permite colectarea datelor prin studierea participanților în mediul lor social, familial, natural. Avantajele netnografiei constau în accesul nemijlocit social, spațial sau temporal la informații și subiecți și varietatea datelor disponibile. Pe de altă parte, principala limită a analizării documentelor sociale constă în riscul de a nu găsi informațiile necesare pentru a răspunde direct la întrebările de cercetare. În plus, aceste documente sociale personale pot fi neautentice sau incomplete, iar procesul de obținere a datelor poate ocupa o perioadă lungă de timp. În același timp, fiind o metodologie calitativă, informațiile nu pot fi standardizate, nici generalizate și comparate.

Cu toate acestea, caracterul subiectiv al cercetării calitative poate fi completat printr-o procedură riguroasă și transparentă de culegere a datelor și de prezentare a rezultatelor. De aceea, pașii realizați pentru colectarea datelor au fost următorii: urmărirea organizată a materialelor video din eșantionul format respectând metodologia, transcrierea datelor în format electronic conform schemei de categorii, prelucrarea sistematică a datelor în categorii interpretative cu ajutorul adnotărilor și al codurilor și interpretarea datelor obținute prin crearea unor tipologii relevante care să descrie conceptele sociologice din întrebările de cercetare. Din punct de vedere etic, cercetarea unor documente sociale publice implică o distanță între cercetător și subiecți. Astfel, nu este necesară o autorizație sau un acord de consimțământ informat privind participarea în cadrul unei cercetări, consumatorii conținutului digital fiind liberi să analizeze și să interpreteze materialele vizionate. Totuși, deși datele sunt publice iar persoanele nu pot opta pentru un anonim total, în cadrul cercetării sunt utilizate tehnici minime de anonimizare. În fine, datele personale colectate în cadrul cercetării au scopul de a descrie mai degrabă un fenomen social, o practică actuală, o activitate comună, decât o categorie sau un grup de persoane.

REZULTATE – GOSPODĂRIA DIGITALIZATĂ

Rezultatele acestei cercetări provin din analiza a patru gospodării digitalizate. Principala caracteristică ce descrie aceste gospodării este dinamismul. Pe parcursul celor doi ani pandemici, gospodăriile au suferit două schimbări majore. În primul rând, din punct de vedere material, locuințele subiecților, clădirile în sine, au fost renovate sau efectiv schimbate prin mutarea într-o nouă locuință (deținută sau închiriată). În al doilea rând, componența gospodăriei s-a modificat de-a lungul timpului, fie material, prin achiziționarea unor noi dispozitive digitale, fie social și relațional, prin lărgirea familiei sau prin locuirea cu noi colegi de apartament. Astfel, gospodăriile analizate s-au dezvoltat, s-au îmbogățit atât pe plan material, cât și pe plan social. De exemplu, membrilor primei gospodării analizate, un cuplu căsătorit, li s-au născut doi copii în perioada

studiată, iar ca urmare, dimensiunea și structura socială a gospodăriei s-au modificat. Toate cele patru gospodării și-au schimbat componența materială prin faptul că membrii gospodăriilor s-au mutat în locuință nouă și și-au achiziționat noi dispozitive digitale. Astfel, analiza longitudinală a gospodăriilor digitalizate accentuează caracterul dinamic al acestora.

Principalele activități, relevante pentru cercetarea de față, care au loc în cadrul gospodăriilor digitalizate analizate sunt: desfășurarea muncii casnice și desfășurarea muncii remunerate. Creatorii de conținut lucrează de acasă și investesc timp, finanțe, emoții și efort în ambele tipuri de activități. De aceea, munca domestică digitală este realizată în cadrul ambelor tipuri de muncă. Astfel, pentru crearea și menținerea unui mediu domestic atât fizic, cât și psihic favorabil, estetic și practic, membrii gospodăriei realizează diverse sarcini domestice digitale. De asemenea, pentru a putea lucra eficient și calitativ, membrii gospodăriei realizează alte sarcini domestice digitale. Cu alte cuvinte, munca domestică digitală este integrată în principalele activități ale zilei, adesea într-o manieră naturală, organică. În plus, casa reprezintă și un loc privat de relaxare și divertisment. De aceea, munca domestică digitală desfășurată în gospodăriile digitalizate are și astfel de scopuri.

Dispozitivele digitale gestionate de membrii gospodăriilor digitale sunt variate. Urmând aceleași sfere de lucru, acestea pot servi creării unui cămin plăcut și practic și îndeplinirii responsabilităților de muncă aducătoare de venituri. Așadar, pentru primul scop sunt utilizate dispozitive precum frigiderul și mașina de spălat, televizorul iar, pentru al doilea scop, sunt utilizate dispozitive precum: camera de filmat și laptopul, calculatorul. Dispozitivelor digitale necesare muncii plătite li se adaugă diverse extensii și accesorii precum: încărcătoare, căști, microfon, lumini, transformatoare, carduri de memorie și așa mai departe. Telefonul mobil reprezintă un dispozitiv utilizat frecvent în ambele scopuri. Această diferențiere între cele două tipuri de muncă este relevantă teoretic și utilă în prezenta cercetare, însă creatorii de conținut le integrează și le tratează asemănător deoarece le desfășoară în același spațiu (în gospodărie) și în aceleași medii (atât fizice cât și virtuale) astfel încât granițele dintre rolurile profesionale și cele familiale devin neclare. De asemenea, gospodăriile digitalizate studiate dețin și alte dispozitive digitale, însă sunt menționate doar cele despre care s-a observat că sunt implicate în realizarea muncii domestice digitale, atât în scopuri personale, cât și în scopuri profesionale.

MUNCA DOMESTICĂ DIGITALĂ ÎN CADRUL LOCUINTELOR DIGITALIZATE

Sarcinile domestice digitale realizate de subiecții acestui studiu se încadrează în operaționalizările conceptului de muncă domestică digitală menționate. Cu alte cuvinte, acestea se realizează atât înainte de achiziționarea

dispozitivelor digitale, cât și pe parcursul deținerii lor, au o natură materială și o natură imaterială în funcție de specificul conținutului gestionat și se încadrează în tipologia elementară a sarcinilor de curățare, organizare, pregătire, furnizare și depanare. Aceste sarcini realizate de creatorii de conținut, în calitatea lor de membri ai gospodăriilor digitalizate, sunt prezentate în lista din *Tabelul nr. 3*. De asemenea, din analiză rezultă că, de cele mai multe ori, creatorii de conținut tratează munca domestică digitală ca pe o alegere. Astfel, ei aleg să realizeze sau nu sarcinile domestice digitale în funcție de alternativele pe care le au și reușesc să evite o parte din aceste sarcini. Totuși, ei realizează constant sarcini domestice digitale. În plus, pe lângă aceste clasificări existente, cercetarea de față subliniază și caracterul pro-activ, activ și reactiv al sarcinilor domestice digitale.

Există sarcini domestice digitale realizate pro-activ. În această categorie intră protejarea dispozitivelor digitale prin achiziționarea și utilizarea accesoriilor de protecție precum husa pentru telefon „*Husele acestea protejează foarte bine*” (J.C.) sau folia pentru tastatură: „*Mi-am luat o nouă folie protectoare pentru tastatură, ceea ce nu e foarte interesant*” (J.C.), cumpărarea de spațiu de stocare pentru a putea depozita eficient conținuturile produse, încărcarea dispozitivelor, stabilirea unor setări pentru ca dispozitivele să funcționeze corespunzător și așa mai departe. De asemenea, majoritatea sarcinilor domestice digitale sunt întreprinse activ, în sensul în care sunt realizate ca o rutină, fără a fi premeditate sau pregătite din timp. Sarcinile domestice digitale realizate activ au un scop imediat și pot consta în transferarea conținutului digital, plățirea abonamentelor pentru diverse programe utilizate, depozitarea dispozitivelor în gospodărie etc. O ultimă categorie de sarcini domestice digitale este a celor îndeplinite reactiv. Câteva exemple de sarcini domestice digitale reactive sunt: repararea dispozitivelor, curățarea dispozitivelor, înlocuirea accesoriilor dispozitivelor sau chiar schimbarea dispozitivelor în sine și așa mai departe. Toate aceste sarcini domestice digitale nu se încadrează în mod standard în una dintre cele trei categorii ci, mai degrabă, pot fi realizate în unul dintre cele trei moduri: pro-activ, activ și reactive.

Tabelul nr. 3

Sarcini domestice digitale realizate de creatorii de conținut

Învățarea unui program, a unei aplicații
Căutarea experților și contactarea acestora pentru repararea dispozitivelor
Încărcarea dispozitivelor
Golirea cardurilor de memorie
Curățarea automată a dispozitivelor

Tabelul nr. 3 (continuare)

Comandarea și înlocuirea accesoriilor de protecție a dispozitivelor
Repararea accesoriilor dispozitivelor
Cumpărarea extensiilor pentru diverse dispozitive și a spațiului de stocare
Plata abonamentelor programelor
Depozitarea dispozitivelor în gospodărie
Instalarea fizică a dispozitivelor și a sistemelor
Stabilirea unor setări pe diverse dispozitive
Curățarea fizică a dispozitivelor
Transportarea dispozitivelor
Căutarea dispozitivelor și a accesoriilor acestora
Descărcarea de conținut media
Organizarea și ascunderea cablurilor

Pe lângă această clasificare a sarcinilor domestice digitale în sarcini realizate proactiv, activ și reactiv, o altă perspectivă relevantă este cea temporală. Sarcinile identificate sunt sarcini recurente, realizate frecvent în cadrul gospodăriilor digitalizate. Cu toate acestea, pentru realizarea unor sarcini precum învățarea unui program, a unui dispozitiv sau stabilirea unor setări pe anumite dispozitive digitale este nevoie de alocarea specifică a timpului: „*Ce îmi place să folosesc este această interfață pe care am început să o învăț când am luat o pauză de la social media*” (J.A.). De asemenea, momentul ales pentru realizarea unei sarcini domestice digitale este important pentru a face posibilă îndeplinirea celorlalte responsabilități. Cel mai relevant exemplu este repararea unui dispozitiv sau apelarea la experți pentru a îl repara în momentul în care nu mai funcționează potrivit. În plus, durata unei sarcini domestice digitale este luată în considerare în planificarea sarcinilor și în alegerea momentului realizării acesteia. În fine, munca domestică digitală este nestructurată: în ceea ce privește realizarea sarcinilor domestice digitale, nu există o ordine secvențială, ci acestea sunt realizate interconectat cu celelalte rutine și responsabilități.

Pe baza acestui studiu, există două raportări pe care membrii gospodăriilor digitalizate le au în ceea ce privește munca domestică digitală. În primul rând, aceștia tratează sarcinile domestice digitale ca opționale și găsesc alternative și soluții mai rapide. De exemplu, un membru al gospodăriei digitalizate nu și-a încărcat iPad-ul și pentru că nu poate adăuga elementele grafice de pe el în video-ul pe care îl editează pe MacBook, alege să utilizeze text simplu: „*De obicei le fac pe iPad cu creionul meu și așa mai departe... dar acum este mort și nu am timp să aștept să se încarce așa că o să folosesc textul pe care îl au în Adobe*” (M.C.). În al

doilea rând, subiecții cercetării consideră că unele sarcini domestice digitale fac parte din munca plătită. Două dintre aceste sarcini sunt instalarea dispozitivelor digitale pentru filmarea video-urilor: „*Prima dată îmi instalez trepiedul și camera și văd cum arată*” (M.C.) și verificarea email-ului: „*nimănui nu-i place să facă sarcini banale precum email-uri și partea plictisitoare a muncii*” (M.C.). În urma analizei mesajului transmis verbal și a limbajului nonverbal al membrilor gospodăriilor digitale, reiese o atitudine de indiferență față de unele sarcini, în sensul în care nu le consideră indispensabile și o atitudine proactivă față de altele, care se manifestă prin sfaturi date abonaților și celor care vizionează materialul postat de aceștia.

Creatorii de conținut, ca membri ai gospodăriilor digitale studiate, își asumă realizarea sarcinilor domestice digitale pe care le consideră necesare. Aceștia aleg să realizeze sarcinile digitale care îi ajută să fie eficienți în muncă și să aibă locuința îngrijită. De exemplu, toate gospodăriile dețin un aspirator fără cablu, deși este „*o achiziție mai costisitoare*” (J.C.) pentru că îl consideră „*nenegociabil*” (K.J.). Astfel, au căutat online și au comandat un astfel de aspirator. Pe de altă parte, atunci când consideră că realizarea unei sarcini domestice digitale nu este esențială sau necesară, aleg să nu o realizeze „*Nu vreau să învăț programul așa că folosesc Adobe*” (M.C.). O sarcină domestică digitală ce nu poate fi evitată de subiecții cercetării din cauza specificului muncii lor este gestionarea conținutului digital. Pentru aceasta cumpără spațiu digital de stocare și transferă constant conținutul pe diverse dispozitive: „*Aici am un hard extern unde îmi stochez toate lucrurile*” (M.C.), „*mi-am luat 2 terabyte pe calculatorul meu pentru că editarea și videografia, fotografierea, toate acestea ocupă așa mult spațiu*” (J.A.). Astfel, munca domestică digitală este realizată individual de membrii gospodăriilor digitale atunci când este considerată necesară. În același timp, există și momente în care este realizată colectiv. De exemplu, pentru repararea dozatorului de apă aflat pe ușa frigiderului, ambii membri ai gospodăriei au fost implicați în contactarea experților.

Munca domestică digitală realizată în cadrul gospodăriilor digitalizate studiate are atât o dimensiune socială, cât și una operațională. Din punct de vedere social, creatorii de conținut prezintă munca domestică digitală pe care o realizează individual sau menționează sarcini domestice digitale pe care nu le-au realizat. O singură sarcină menționată anterior: repararea dozatorului de la frigider, a fost externalizată cu ajutorul partenerului unuia dintre subiecții studiului. Astfel, munca domestică digitală este distribuită, împărțită într-o anumită măsură în gospodăriile YouTuber-ilor din eșantion. De aceea, se poate aduce în discuție relația dintre individ și tehnologie, ca relație personală de interdependență: creatorul de conținut interacționează cu dispozitivul digital în viața sa de zi cu zi pentru a îndeplini diverse scopuri. De exemplu, membrul gospodăriei digitale trebuie să încarce camera de filmat pentru a o utiliza în crearea conținutului digital. Când, din diverse motive, nu se realizează această sarcină, YouTuber-ii filmează cu

telefonul și, deci, interacționează cu alt dispozitiv digital pe care îl dețin. Astfel, dimensiunea socială a muncii domestice digitale poate viza interacțiunea dintre om și dispozitivele digitale, mai ales în contextul dezvoltărilor tehnologice.

Din punct de vedere operațional, munca domestică digitală este realizată după deviza „*Cu cât mai simplu, cu atât mai bine*” (M.C.). Astfel, resursele digitale deținute sunt planificate din punct de vedere logistic pentru a fi utilizate eficient în realizarea sarcinilor casnice sau a celor profesionale. De asemenea, există o prioritizare inversă a sarcinilor domestice digitale, ce constă în realizarea celor mai simple, insignifiante dar necesare sarcini înaintea celor care ocupă mai mult timp și necesită mai mult efort, mai multă atenție, mai multă concentrare. Așadar, sarcini precum învățarea unui nou program de lucru sunt realizate doar în situația în care aduc avantaje considerabile, percepute ca esențiale. În plus, din punct de vedere practic, unele sarcini domestice digitale sunt realizate în avans, pro-activ, pentru situații excepționale în context pandemic, precum călătoritul. Părăsirea gospodăriei digitalizate necesită pregătirea, prin realizarea, în cadrul acesteia, a variate sarcini domestice digitale, precum descărcarea unor filme pe un dispozitiv digital mobil precum tableta. Un ultim aspect operațional relevant este natura duală a celui mai comun dispozitiv digital: telefonul mobil inteligent. Acesta facilitează realizarea sarcinilor de muncă, fiind capabil să înlocuiască camera de filmat și, în același timp, previne realizarea acestora, reprezentând o sursă constantă de distragere a atenției, astfel încât este necesară configurarea setărilor pentru oprirea notificărilor în timpul lucrului.

DISCUȚII – IMPLICAȚIILE MUNCII DOMESTICE DIGITALE

Pe baza rezultatelor acestui studiu poate fi identificată o serie de implicații ale muncii domestice digitale. În primul rând, munca domestică digitală, în sine, este un efect al digitalizării gospodăriilor. În special în perioada pandemică, prin transferarea activităților în mediul online, gospodăriile au fost nevoite să se dezvolte din punct de vedere digital. Astfel au început să fie tot mai utilizate diverse dispozitive digitale și aplicații pentru a putea supraviețui, lucra și comunica din interiorul propriei locuințe. Acest proces de digitalizare a gospodăriilor a avut loc la nivel mondial și a ridicat diverse probleme pentru toți membrii gospodăriei, multiplicând, totodată, munca domestică digitală prin creșterea timpului alocat realizării acesteia și prin diversificarea sarcinilor aferente. Totuși, gradul de digitalizare a gospodăriilor și expertiza membrilor acestora în utilizarea dispozitivelor domestice digitale diferă de la o societate la alta. De exemplu, în România au fost distribuite dispozitive digitale (tablete) elevilor, pentru a le asigura accesul la educație în perioada pandemiei. În scopul utilizării cu succes a acestora, a fost necesară atât întreținerea propriu-zisă a dispozitivelor, cât și dezvoltarea și diversificarea competențelor digitale ale membrilor gospodăriilor. De asemenea,

odată cu munca de acasă, telemunca sau sistemul hibrid de muncă, a apărut și necesitatea setării unor limite în ceea ce privește gospodăria ca spațiu privat vs. spațiu de desfășurare a activităților profesionale și stabilirea unui echilibru între muncă și viața personală, în special din perspectiva timpului alocat. Însă eșantionul prezentei cercetări provine din spațiul american și prezintă trăsături specifice care îl diferențiază de populația generală – trăsături precum flexibilitatea, specifică muncii în regim de „self-employment”, parteneriate plătite sau contracte pe termen scurt, mediu sau lung cu diverse firme și brand-uri. Profesia de creator de conținut le oferă subiecților noștri beneficiul lucrului de acasă; aceștia pot trăi și lucra eficient din interiorul gospodăriilor digitalizate. Cu alte cuvinte, aceștia nu au făcut schimbări tehnologice majore în timpul pandemiei, deoarece deja dețineau resurse tehnologice și știau să le utilizeze, să le întrețină și să le gestioneze în cadrul gospodăriei.

În al doilea rând, implicațiile muncii domestice digitale se răsfrâng direct asupra gospodăriei și asupra membrilor acesteia iar apoi, la nivel macro, vizează societatea cu diversele instituții și organizații indispensabile vieții în prezent. În ceea ce privește implicațiile muncii domestice digitale la nivelul gospodăriei și al membrilor acesteia, există cel puțin două direcții generale de gândire. Prima direcție subliniază consumul de resurse precum: timp, energie, spațiu, bani și așa mai departe, pentru realizarea sarcinilor domestice digitale. Din moment ce nu există drum înapoi și aceasta este direcția de dezvoltare a modului de trai, este esențial ca oamenii să conștientizeze acest nou tip de efort necesar adaptării la tehnologie și necesitatea investirii timpului în învățarea modului de utilizare a dispozitivelor digitale sau în întreținerea efectivă a acestora. De asemenea, este utilă cunoașterea specificului muncii domestice digitale și tratarea acesteia cu responsabilitate prin planificarea și organizarea sarcinilor aferente. Astfel, o implicație pe care o poate avea munca domestică digitală, în special asupra membrilor gospodăriei, este dezvoltarea abilităților și a capacităților de învățare continuă prin nevoia de eficientizare, adaptare și organizare a vieții în cadrul unei societăți digitale. A doua direcție surprinde faptul că în momentul în care o sarcină domestică digitală nu este realizată, consecințele se răsfrâng asupra celorlalte domenii de activitate ale membrilor gospodăriei. De exemplu, creatorii de conținut care nu se organizează bine cu încărcatul dispozitivelor sau achiziționarea unor dispozitive cu o baterie durabilă ajung să realizeze mai slab din punct de vedere calitativ munca pentru care sunt plătiți. Așadar, o implicație a nerealizării muncii domestice digitale este imposibilitatea de a realiza celelalte activități la potențialul maxim.

În mod firesc, aspectele micro se întrepătrund cu cele macro, iar implicațiile muncii domestice digitale ies din sfera gospodăriei și se extind asupra întregii societăți. În primul rând, există implicații directe pentru organizațiile care produc dispozitivele digitale și pentru cele care le vând. Cunoșcând aceste sarcini referitoare la obținerea și întreținerea dispozitivelor digitale, producătorii pot îmbunătăți produsele, pot crea unele noi care să îndeplinească acele nevoi, iar

departamentele de marketing pot utiliza anumite caracteristici ale produselor în campaniile de vânzare și promovare. În al doilea rând, în ceea ce privește interacțiunea dintre membrii gospodăriei și angajatorii acestora, efectele apariției muncii domestice digitale se pot răsfrânge asupra politicilor din domeniul muncii. Astfel, intensificarea muncii ca urmare a apariției necesității realizării sarcinilor domestice digitale (de exemplu: configurarea setărilor unui dispozitiv digital) reprezintă un fenomen demn de luat în considerare și de integrat în cadrul acestora. De asemenea, o implicație care se transmite de la nivel individual spre angajator și organizații este calitatea produsului final al muncii. Așadar, există implicații indirecte pentru organizațiile angajatoare din cauza efectelor realizării / nerealizării sarcinilor domestice digitale asupra timpului de lucru și, în definitiv asupra calității muncii în contextul formelor de muncă flexibilă precum telemunca.

Pe lângă faptul că identifică implicațiile practice ale muncii domestice digitale, acest studiu este relevant și pentru că oferă o conceptualizare teoretică, sintetică a conceptului de muncă domestică digitală în cadrul teoriilor sociologice despre muncă. Tema muncii domestice digitale este o zonă puțin studiată în România și, astfel, această cercetare contribuie cu o serie de clarificări conceptuale. Mai exact, completează definiția dată de Whiting și Symon (2020), conform căreia munca domestică digitală face posibilă munca flexibilă prin întreținerea dispozitivelor digitale, cu posibilitatea creșterii calității rezultatului muncii flexibile prin realizarea sarcinilor domestice digitale aferente. În plus, această cercetare confirmă doar parțial natura muncii domestice digitale, prin faptul că prezintă caracterul voluntar al acesteia, însă, contrar perspectivei lui Tolmie *et al.* (2007) munca domestică digitală nu este întotdeauna/ în totalitate o „mașinărie socială”, ci poate avea un caracter disfuncțional cauzat de lipsa unor moduri ordonate de a organiza sarcinile domestice digitale în jurul rutinelor existente în gospodărie. De asemenea, prin rezultatele obținute, acest studiu replică și validează rezultatele studiilor menționate privind operaționalizarea conceptului de muncă domestică digitală după cum urmează: sarcinile domestice digitale sunt realizate înainte și după achiziționarea dispozitivelor digitale, acestea constau în managementul conținutului digital, al dispozitivelor fizice și al interacțiunii dintre ele și au ca scop facilitarea muncii prin întreținerea constantă a resurselor digitale. În fine, prin identificarea caracterului pro-activ, activ și reactiv al sarcinilor domestice digitale, această cercetare oferă o grilă de lucru pentru obținerea de date privind practica muncii domestice digitale.

CONCLUZII

Munca domestică digitală reprezintă a activitate specifică gospodăriilor digitalizate din ce în ce mai prezente în secolul 21, în special în societățile dezvoltate. Aceasta este integrată în activitățile casnice și în activitățile

profesionale realizate de creatorii de conținut. Principalele sarcini domestice digitale pot fi realizate pro-activ, activ și reactiv în cadrul gospodăriilor digitalizate. Printre acestea se numără: achiziționarea dispozitivelor, accesoriilor, extensiilor, spațiului de stocare; învățarea utilizării unui program sau a unui dispozitiv; instalarea, setarea și organizarea dispozitivelor; depozitarea dispozitivelor și a conținutului virtual; întreținerea, curățarea și repararea dispozitivelor; căutarea și contactarea experților pentru instalarea sau repararea dispozitivelor. Pentru creatorii de conținut, ca membri ai gospodăriilor digitalizate, munca domestică digitală reprezintă o activitate opțională, față de care se raportează degajat și pentru evitarea căreia găsesc soluții alternative. Munca domestică digitală este realizată de membrii gospodăriilor digitale, însă nu este planificată și organizată eficient.

Limitele prezentei cercetări sunt de natură teoretică și metodologică. În primul rând, literatura de specialitate în ceea ce privește munca domestică digitală este redusă. Astfel, problematica studiată nu poate fi prezentată și teoretizată amplu, în profunzime. În fine, această limitare reprezintă în același timp și o oportunitate de cercetare empirică a muncii domestice digitale pentru a spori cunoașterea despre această activitate cotidiană. De aceea, acest articol prezintă doar un studiu incipient, o explorare empirică a muncii domestice digitale realizate de creatorii de conținut. Din punct de vedere metodologic, cercetarea este limitată în special din cauza eșantionului redus care descrie un număr mic de gospodării digitalizate care sunt deținute de o categorie profesională specifică; cea a creatorilor de conținut. De asemenea, deși metoda netnografiei este ofertantă în special în context pandemic, datele prezentate au fost culese cu dificultate în special din cauza specificului muncii domestice digitale. Cu alte cuvinte, creatorii de conținut își documentează viața, însă exclud majoritatea sarcinilor domestice digitale din cadrul materialelor postate deoarece le consideră plictisitoare și neinteresante.

Studierea muncii domestice digitale este necesară pentru înțelegerea modului în care oamenii trăiesc și muncesc în prezent. Din punct de vedere teoretic, acest concept necesită încă atenție. Astfel, se poate studia realizarea muncii domestice digitale de către diferite categorii de persoane pentru a realiza o conceptualizare comprehensivă a sarcinilor existente. De exemplu, este interesant de observat raportarea creatorilor de conținut din spațiul românesc la munca domestică digitală: Consideră aceștia că este o activitate opțională sau o tratează cu seriozitate, planificând-o riguros? În ce măsură și-o asumă ca responsabilitate personală și în ce măsură o externalizează? De asemenea, o ipoteză ce poate fi testată este reprezentată de existența unei asocieri pozitive între gradul de digitalizare a gospodăriei și cantitatea muncii domestice digitale realizate în cadrul acesteia. O altă direcție de cercetare ar putea surprinde motivațiile realizării sau nerealizării sarcinilor domestice digitale. De asemenea, o analiză conflictualistă a practicilor domestice digitale poate viza raporturile de putere atât dintre oameni, cât și în

relația om – tehnologie în ceea ce privește gestionarea dispozitivelor digitale din cadrul gospodăriilor. În plus, se poate studia dimensiunea de gen a muncii domestice digitale pentru a înțelege cum influențează echilibrul dintre viața de familie și viața profesională, participarea femeilor pe piața muncii și așa mai departe.

Din punct de vedere metodologic, urmând o abordare calitativă, pentru studierea muncii domestice digitale se poate utiliza metoda jurnalelor participative însoțite de interviuri care să aprofundeze anumite subiecte relevante. Din punct de vedere cantitativ, digitalizarea gospodăriilor poate fi corelată cu diverse fenomene sociale prin utilizarea bazelor de date disponibile. De asemenea, este important ca munca domestică digitală să fie studiată și în România. Conform Eurostat, 89 % din gospodăriile din România au acces la internet în anul 2021 iar, conform Eurobarometrului de Opinie Publică din iarna 2021–2022, 90 % din români se uită zilnic sau aproape zilnic la televizor, ceea ce înseamnă că aceștia utilizează frecvent cel puțin un dispozitiv digital în cadrul gospodăriei. Astfel, ar fi relevant ca munca domestică digitală să fie studiată și în România, în special datorită diferențelor culturale care există între spațiul american și spațiul românesc și care ar putea să surprindă o raportare diferită față de munca domestică digitală sau chiar o structură mai complexă a conținutului acesteia. De exemplu, în urma studierii cantitative a muncii domestice digitale la nivel național sau chiar mondial, o ipoteză ce ar putea fi testată vizează existența unei corelații între nivelul de trai și externalizarea muncii domestice digitale: cu cât o țară are un nivel de trai mai ridicat, cu atât munca domestică digitală este mai externalizată. Astfel, am putea observa că munca domestică digitală este mai prezentă în gospodăriile din România comparativ cu SUA. În fine, gospodăriile devin tot mai digitalizate, în special în țările dezvoltate, și de aceea trebuie studiate: activitățile pe care oamenii le desfășoară în cadrul lor, modificările care survin pe plan socio-relațional în gospodărie, gradul de utilizare a tehnologiilor, etc. Implicațiile digitalizării locuințelor pot viza educația pentru tehnologie, politicile de supraveghere și diverse alte noi provocări.

BIBLIOGRAFIE

1. Aldrich, F.K. (2003). Smart homes: past, present and future. În Harper, R. *Inside the smart home* (p. 17–39). Springer, London.
2. Chelcea, S. (2001). Metodologia cercetării sociologice. Metode cantitative și calitative, București, Editura Economică.
3. Cunningham, M. (2001). Parental influences on the gendered division of housework. *American Sociological Review*, p. 184–203.
4. Durkheim, E. (1984). The division of labor in society. The Macmillan Press Ltd.
5. Edgell, S. și Granter, E. (2020). *The sociology of work: Continuity and change in paid and unpaid work*. Sage.

6. Emslie, C., & Hunt, K. (2009). "Live to work" or "work to live"? A qualitative study of gender and work-life balance among men and women in mid-life. *Gender, Work & Organization*, 16(1), p. 151–172.
7. European Commission (2022), Standard Eurobarometer 96 Public Opinion in the European Union, disponibil pe: file:///C:/Users/silio/Downloads/Standard_Eurobarometer_96_Winter_2021-2022_Data_Annexes_en.pdf, cod indicator: T135.
8. Eurostat (2022), Level of Internet Access – Households, disponibil pe: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tin00134/default/table?lang=en>, cod indicator: TIN00134.
9. Flaherty, M.G. (2003). Time Work: Customizing Temporal Experience. *Social Psychology Quarterly*, 66(1), 17–33. <https://doi.org/10.2307/3090138>.
10. Grint, K. (2005). *The sociology of work: introduction*. Polity.
11. Hochschild, A. și Machung, A. (2012). *The second shift: Working families and the revolution at home*. Penguin.
12. Marx, K. (2016). Capital. In *Social Theory Re-Wired* (pp. 145–151). Routledge.
13. Kennedy, J., Nansen, B., Arnold, M., Wilken, R. și Gibbs, M. (2015). Digital housekeepers and domestic expertise in the networked home. *Convergence*, 21(4), p. 408–422.
14. Kozinets, R.V. (2015). *Netnography: redefined*. Sage.
15. Kurowska, A. (2020). Gendered effects of home-based work on parents' capability to balance work with non-work: Two countries with different models of division of labour compared. *Social Indicators Research*, 151(2), p. 405–425.
16. Lan, P. C. (2003). Maid or madam? Filipina migrant workers and the continuity of domestic labor. *Gender & society*, 17(2), p. 187–208.
17. Larsson, A., (2020). The digital transformation of labor—where do we go from here?. În Larsson, A. și Teigland, R., *The Digital Transformation of Labor* (p. 372, p. 319). Taylor & Francis.
18. Nelson, S.K. și Lyubomirsky, S. (2015). Juggling family and career: parents' pathways to a balanced and happy life. In *Flourishing in Life, Work and Careers*. Edward Elgar Publishing.
19. Oakley, A. (2018). *The sociology of housework*. Policy Press.
20. Parag, Y. și Sovacool, B.K. (2016). Electricity market design for the prosumer era. *Nature energy*, 1(4), p. 1–6.
21. Schwertner, K. (2017). Digital transformation of business. *Trakia Journal of Sciences*, 15(1), p. 388–393.
22. Silver, H. (1993, Iunie). Homework and domestic work. În *Sociological Forum* (p. 181–204). Kluwer Academic Publishers-Plenum Publishers.
23. Tabrizi, B., Lam, E., Girard, K. și Irvin, V. (2019). Digital transformation is not about technology. *Harvard business review*, 13(Martie), p. 1–6.
24. Tolmie, P., Crabtree, A., Rodden, T., Greenhalgh, C. și Benford, S. (2007). Making the home network at home: Digital housekeeping. In *ECSCW 2007* (pp. 331–350). Springer, London.
25. Vial, G. (2019). Understanding digital transformation: A review and a research agenda. *The journal of strategic information systems*, 28(2), p. 118–144.
26. Watson, T. și Watson, T.J. (2008). *Sociology, work and industry*. Routledge.
27. Weber, M. (2013). *The Protestant ethic and the spirit of capitalism*. Routledge.
28. Whiting, R. și Symon, G. (2020). Digi-housekeeping: the invisible work of flexibility. *Work, employment and society*, 34(6), p. 1079–1096.

LE MONDE DE LA DANSE CLASSIQUE INDIENNE EN PROIE AUX NOUVELLES TECHNOLOGIES: ÊTRE ARTISTE AU TEMPS DE LA PANDÉMIE

ANGELICA MARINESCU*

ABSTRACT

THE WORLD OF INDIAN CLASSICAL DANCE IN THE GRIP OF NEW TECHNOLOGIES: BEING AN ARTIST IN THE TIME OF THE PANDEMIC

Positioning ourselves at the intersection between the materialization of the idea of love, proposed by the new materialism and transhumanism, and the changes in the manifestations of love, induced / brought forward by social media platforms, this essay analyzes the hypostases of contemporary love, at the same time carrying out a deconstruction (in the proposed sense by Jacques Derrida) of the traditional concept of Eros. The essay aims to address a fundamental question related to a possible future of the notion of eros in a digitized space, where the rules of the game are changing: where does Eros remain in the digital age, caught between contemporary materialism and the algorithms of social platforms? Is this the beginning of the end of a myth of eternal love, or is it just the end of a simulation that can easily cross from erotic to digital?

Keywords: pandemics, new technologies, inter-connectivity, Indian classical dance, artist.

INTRODUCTION

La pandémie semble avoir changé la manière dont nous vivons, nous exerçons nos professions et nos passions, la manière d'apprendre et d'enseigner. Le monde de la danse classique indienne, aussi, a subi cette transformation: la danse, l'éducation à la danse se retrouvant du coup confrontés au besoin d'adopter les nouvelles technologies, pour continuer à exister, entre l'espace réel et le milieu virtuel.

* Associate researcher, Institute of Sociology, Romanian Academy, e-mail: angeli.marinescu@gmail.com.

Auparavant presque méprisé (aucun “gourou” ne pensait même pas d’enseigner en ligne, même si on avait déjà noté des groupes se former autour de la thématique de la danse classique indienne sur Facebook, surtout pour faire visibles des événements en stage: festivals, compétitions, spectacles; on employant YouTube pour l’archivage des représentations artistiques), l’espace en ligne devient le seul accessible pour mettre en valeur son art, pour continuer son apprentissage et enseignement. Ainsi, dans le nouveau contexte de la pandémie, l’espace de la maison: le toit, les chambres dédiées à l’entraînement, la cour intérieure, espaces intimes et personnels, vont devenir des espaces *proscenium* (Sundaran Mangalath, 2020). Du coup, après quelques temps de recul, de méditation, l’Inde commence à danser, comme si la pandémie n’existait pas, comme si c’était la médecine, comme si l’on ignore, comme si l’on fait encore et encore un rituel auspiceux pour éloigner le mal (voir Kersenboom-Story, 1987): l’Inde danse en ligne. Ce sont les artistes consacrés eux-mêmes, dans un acte de solidarité, qui sont les premiers à transmettre des messages enregistrés, ensuite *live* sur Facebook, dans des rencontres ouvertes à tous les participants; ce sont eux qui invitent les plus jeunes artistes à faire des petites enregistrements et compilent des «spectacles» avec ces enregistrements, (trans)misés en ligne; et voilà, comme si danser en ligne est désormais ‘légitimée’ par les *gourous*, tous les artistes commencent à mettre en ligne leur danse: soit des enregistrements d’archives, mais surtout en réalisant des nouvelles enregistrements, dans le nouveau cadre privée devenu public.

L’article explore l’intersection du monde de la danse classique indienne et les nouvelles technologies (surtout le web 2.0), en s’interrogeant sur les métamorphoses au niveau communicationnel et expressif. Nous proposons une mise en perspective historique, philosophique et pédagogique de la danse classique indienne, pour mieux comprendre la mise en question de cette rencontre entre les technologies et la danse: est-ce qu’il s’agit d’une démocratisation de l’expérience artistique? d’une plus grande visibilité? d’une accessibilité accrue? La recherche met surtout en évidence l’expérience vécue pendant la pandémie, en tant que chercheur et pratiquante de la danse classique indienne (auto-ethnographie), en observant les changements qui ont eu lieu dans les réseaux en-ligne et hors-ligne du monde de la danse indienne, et donne aussi voix aux artistes (re)connues aux niveaux national et international, concernant la manière dont leur relation avec les nouvelles technologies a changé pendant cette période.

La méthodologie de recherche comprend l’observation participative et non-participative de la pratique artistique de la danse classique indienne pendant la première période de la pandémie COVID-SARS19 (2020–2021), et aussi de sa mise en réseau (hors-ligne et en ligne). A la suite de plus de deux ans d’étude de la danse classique indienne, grâce à une bourse du Gouvernement de l’Inde, je me suis retrouvée au milieu de ces réseaux de pratique, constituées des artistes de l’Etat Indien Odisha, mais aussi de partout en Inde et même dans beaucoup

d'autres pays (U.S.A., France, Angleterre, Italie etc.). La recherche prend en considération la netnographie des réseaux sociaux en ligne 2.0 (initiée bien avant la pandémie) pendant les premiers périodes de *lockdown* et *curfew* volontaires, quand j'étais encore en Inde, du 24 Mars 2020 jusqu'au «*unlock 7.0*» (mots de recherche: «danse classique indienne», «Odissi»). J'ai retenu pour les buts de cette recherche des réponses des entretiens avec neuf artistes d'origine indienne, qui vivent en Inde ou au-dehors, réalisés après mon retour en Roumanie, de mai 2021 à août 2021.

LA DANSE CLASSIQUE INDIENNE (I.C.D.): TRADITION ESTHÉTIQUE ET TRANSMISSION DES ÉMOTIONS

La danse classique indienne trouve parmi ses premières mentions dans le traité de la dramaturgie indienne, *Nāṭya Śāstra*, attribué au sage Bharata Muni (du 2e s. a.n.e. au 2e s.n.e.) étant importante comme célébration rituelle dans les temples pendant la période médiévale. Le compendium dramaturgique *Nāṭya Śāstra* considère la joie esthétique (*rasa*) et l'éducation sur les quatre buts de la vie (*vyutpatti*) comme des raisons pour l'expression dramatique (*nāṭya*, au sens de performance) (Rajaraman 2021). L'expression dramatique (la danse incluse), permet aux gens de réaliser les buts de la vie humaine et la connaissance du bien et du mauvais, en stimulant la perception directe – qui est le plus valide moyen de connaissance. Dans sa reconstruction postcoloniale, comme projet patrimonial et identitaire, la danse maintient la mémoire du rituel religieux, en défit de sa présence surtout sur la scène (*proscenium*) – alors qu'aujourd'hui, dans les temples, la danse ne fait plus partie du rituel. La reconstruction / réinvention de la danse qui porte le nom d'«Odissi», par exemple, dans les années 1950, a été faite en partant des deux éléments principaux: le «passé glacé» – les sculptures sur les temples de la région d'Orissa, et la «mémoire vivante» – la danse des *Maharis* et des *Gotipuas*, encore vivante au temps (Mondal, 2018: p. 37–43, Sarkar, 2017, Marinescu, 2021).

La danse classique indienne est toujours dans une dynamique en permanence renouvelée, définie entre «tradition» et innovation, entre patrimoine immatériel jusqu'aux expérimentations contemporaines (Banerji, 2012: 7–39, Behera & Rangaiah, 2017, Catalano, 2014: 9–28), Chakravorty, 2000, Dennen, 2010: 149–179), ci-inclus les récentes intersections avec le milieu virtuel et les réseaux sociaux en ligne. Dans l'enseignement et la réception de la danse classique indienne, on garde la connexion avec les concepts philosophiques de la tradition esthétique indienne. Ainsi, le concept central dans la danse classique indienne est celui de *rasa*, qui implique dès son début la réception par une audience, le *rasa* existe dans l'audience même, mais comment l'emploi des nouvelles technologies, la communication médiée par la technique peut rendre cela? (Corness *et al.*, 2011: 127–136, Hook *et al.*, 2011: 1265–1274, Vogel & Balakrishnan, 2004: 137–146).

Rasa, qui signifie «goût, saveur», créé à travers l'expression des *bhavas* (émotions) dans l'esthétique indienne, fait référence à la saveur de l'émotion dans l'audience, qui doit avoir la qualité de *sahrdaya*, avoir un cœur (ouvert à l'expression artistique) (Richmond, 1993). Dans la pratique, on retrouve une forme de médiation du sacré, à travers l'expérience du *bhakti-rasa* (Devarajan, 2010, Cooper, 2013: 336–48, Zubko, 2014), une kinesthésie «ressentie» entre l'artiste et l'audience, qui se développe dans une certaine temporalité:

Être rasika signifie habiter le temps présent d'une manière très particulière. Les modalités de la temporalité sont en dehors du monde de la modernité. La théorie de la rasa fait très explicite qu'il s'agit d'un monde où le temps est ralenti jusqu'au moment nécessaire pour que les saveurs soient ressenties [...]. Ce que l'audience expérience comme résultat de cette action n'est pas une simple répétition du passé, mais un talent artistique qui fait apparente une sémiologie ouverte qui va contre certaines limites: une ligne donnée, une rāga, un épisode. (ma traduction, Ram, 2011: S159–S175)

Dans ce cadre, il faut aussi explorer et comprendre le concept de “personification”, ou “d’incorporation” (possibles traductions du mot anglais “embodiment”), qui implique des sensations intérieures et intériorisées (Anttila, 2016), une combinaison entre le corps et le cerveau, corps et environnement, impliquant aussi des interactions sociales:

L'activité incorporée (embodied) fait référence en même temps aux mouvements actuels et les sensations, expériences et changement physiologique intérieures. Dans l'appréhension incorporée, les sensations non-symboliques générées par l'action physique et l'engagement multi-sensoriel deviennent interconnectées avec la connaissance symbolique, et conduisent vers des processus de production de sens, dans le monde social et culturel. (ma traduction, Anttila en Shapiro, 2008, Katz, 2013, Svendler, 2015: 117–126)

En ce qui concerne l'éducation, la danse classique indienne implique des concepts tels que *grahana* (perception), *dhāraṇa* (mémorisation), *jnana* (absorption) et *prayoga* (expression) mentionnés dans *Nāṭya Śāstra* comme nécessaires pour l'enseignement, et pour «un disciple idéal» (Chatterjea, 1996: 68–91). Dans le système classique indien, il s'agissait d'une relation directe entre l'enseignant (*guru*) et le disciple, *Guru-Shishya Parampara*. Ce système a changé de manière drastique à l'ère moderne (à partir des années 1950), impliquant des changements dans la manière de la réception, appréhension, expression de la part de l'étudiant et de l'enseignant. On a évolué vers un enseignement de type école publique, similaire à celui européen, laïque, ouvert à plusieurs étudiants, où l'accent est plutôt mis sur la technique que sur la partie philosophique ou religieuse.

Comme la visibilité et la présence restent au cœur de l'enseignement de la danse classique indienne, les mouvements du corps peuvent être copiés par des mécanismes d'émulation (mimique), enseigner à travers la technologie pose des problèmes assez intrigants. Le passage vers le milieu en ligne est quand même pas facile à intégrer, car en présentiel, c'est facile à suivre des mouvements de l'enseignant, à être très vite corrigés, on pratique en groupes et ça fait que la répétition parfois des centaines de fois de ces mouvements devient facile, alors qu'en milieu virtuel ces aspects sont très difficiles, sinon impossibles à gérer. Jusqu'au moment de la pandémie, il n'y avait aucun *gourou* à être d'accord à enseigner en ligne. C'est justement sous les contraintes d'une période de fermeture sociale qui s'annonçait plus longue que prévue, que les artistes consacrés ont décidé de mettre des cours de danse en ligne, soit pour les élèves déjà avec des connaissances avancées, soit pour des débutants. De suite, des cours en ligne ont commencé à être créés, de manière plus didactique, avec un but économique, car on avait compris que ça pourrait permettre l'accès d'un plus grand nombre des gens à ce type d'enseignement.

TECHNOLOGIE(S) ET DANSE: DE LA MISE EN IMAGE DANS DES VIDÉOS AUX NOUVELLES TECHNOLOGIES DE L'INFORMATION ET DE LA COMMUNICATION

Dès le début de la photographie et des études du mouvement, des représentations de la danse pour les caméras ont été mises en place – à voir la «Danse serpentine» des Frères Lumière, 1899, réalisé en noir et blanc puis colorisée au pochoir image par image, avec Loie Fuller qui fut la première danseuse internationalement célèbre à se produire en solo et à jouer avec l'éclairage électrique, la mise en scène, et les costumes¹ ou la série photographique «Dancing Fancy», d'Eadweard Muybridge, 1887² (Birringer, 2002: 84–93). Déjà des années 1980, on avait commencé à produire des vidéos pour documenter et promouvoir les travaux des chorégraphes, *performers* etc. Au début des années 1990, les idées de composition ont commencé à inclure l'emploi des instruments comme caméras, vidéoprojecteurs, capteurs de mouvement ou des logiciels (*idem*). Des groupes d'artistes commencent à explorer les liaisons entre la danse et les nouvelles technologies (par exemple *art.net*), des projets médias collaboratifs qui ont mené aux débats concernant les définitions de la danse «virtuelle» ou «digital». Des chercheurs ont aussi commencé à collaborer sur l'écriture de la danse et la préservation des chorégraphies (ex. Merce Cunningham, *Company in Space, Escape Velocity*), et

¹ vimeo.com/465841367.

² wsimag.com/art/22360-intersections.

des programmes tels que *LabanWriter* ou *LifeForms* ont été développés (système d'animation pour la chorégraphie et l'animation des mouvements humains³). Les années 2000 ont vu apparaître l'intérêt à l'expression de la danse dans le film, «digital arts», science et technologie, télécommunications, menant aux recherches interdisciplinaires, entre les possibilités de l'ordinateur et celles de l'internet (à voir Farley, 2002: 39–46, Loki & Robertson, 2010, Scott Meador *et al.*, 2004).

Les études sur l'emploi des plateformes digitales et des technologies dans la danse, dans différents contextes, avaient inclus des technologies novatrices, tels que V.R. (*Virtual Reality*), des environnements digitaux multiples et des outils qui permettent des modèles d'éducation hybride (Carroll *et al.*, 2012: 705–714, Coniglio, 2014: 5–12, De Spain, 2000: 2–17). Il y a plusieurs types d'environnement dans la danse: des environnements interactives (*motion tracking*), milieux immersifs (réalité virtuelle), milieu en réseau – téléprésence, vidéoconférence, environnement dérivés, introduite dans l'espace en réseau – il s'agit des environnements de réalité mixte (*mixed-reality environments*):

Les nouvelles convergences entre danse et technologie font réfléchir sur la nature de la danse, sa relation sensorielle-physique à l'espace et au monde, son expression corporelle (embodiment) phénoménologique, son expérience vécue dans une seule espace. Dans un studio de pratique, sur la scène, sur la rue, en discothèque, nous nous retrouvons parmi d'autres corps quand on danse [...]. Quand même, la danse a été déjà parmi les premières des arts théâtraux à absorber la technologie comme un outil créatif, permettant l'exploration des environnements interactifs, espaces virtuels, et des méthodes intégrales qui ont changé le processus artistique. (ma traduction, Birringer, 2002: 84–93).

C'est à noter que la danse en vidéo ou bien la vidéo-danse est un milieu hybride, une alternative à la danse *live*, redéfinissant l'esthétique. Les notions de temps et espace changent aussi, l'espace est dématérialisé, le mouvement est transféré ailleurs. La danse digitalisée représente une forme hybride, sans-objet, sans corps, qui existe dans un espace virtuel, contextualisée par le milieu (*id.*).

Les nouvelles technologies que sont les plateformes participatives (*web 2.0*, *social web*, *participatory web*), se basent sur un contenu générée par l'utilisateur, qui ont une facilité d'emploi, une culture participative et une interopérabilité (DiNucci, 1999), permettant aux utilisateurs d'interagir et collaborer les uns avec les autres dans un dialogue à travers ces médias sociaux, dans des communautés virtuelles.

³ voir labanlibrary.wordpress.com.

MÉTHODOLOGIE DE RECHERCHE

Cette recherche se définit en termes méthodologiques en tant qu'auto-ethnographie – au début de la pandémie, j'étais après deux ans et demi d'immersion dans le processus d'apprendre et pratiquer la danse classique indienne, grâce à une bourse du Gouvernement de l'Inde, au centre du milieu professionnel de la danse classique indienne, ayant la possibilité d'observer Gourou Kumkum Mohanty et ses disciples anciens (qui sont aussi des professionnels et gourous, à leur tour), ou ses nouveaux élèves, face aux contraintes et possibilités que le milieu en ligne peut représenter pour la danse classique indienne (pour la danse en général, et probablement pour les arts aussi). Ainsi, la recherche comprend la netnographie, observation des réseaux en ligne (web 2.0) au fur et à mesure qu'elles se sont mises en place et configurées, pour pouvoir répondre au besoin de communication des artistes, aux nécessités de continuer l'enseignement de la danse, mais aussi continuer à être visible à travers ses performances, et pourquoi pas, devenir visible en tant qu'artiste.

Ma recherche prend en considération surtout la plateforme de *social networking*, *social media*, qu'est le Facebook, dans ses connexions avec la plateforme YouTube (*video sharing content*), mais aussi avec les plateformes de conférence/enseignement à distance, par exemple Zoom, en ce qui concerne la possibilité de maintenir des pratiques culturelles, des réseaux déjà présentes dans la vie professionnelle (*offline*), mais aussi créer des nouveaux liens, parfois des nouvelles hiérarchies artistiques, maintenir sa présence dans le milieu artistique ou devenir visible. Cette rencontre entre le monde de la danse classique indienne, qui est déjà un réseau professionnel participatif *offline*, et celui des plateformes de type réseau social, au contenu participatif, engendre des questions que la période de la pandémie a permis d'observer. Est-ce que porter la danse classique indienne en milieu virtuel allait se passer au niveau du discours (on va parler de la danse, des transformations possibles etc.) ou ce passage va engendrer des transformations au niveau de la performance, de la mise en scène, des chorégraphies, de l'expression etc.? Est-ce qu'on danse pour rester visible au sein de la communauté, ou plutôt pour devenir visible? Est-ce qu'on performe pour l'audience, pour lui donner le pouvoir de tenir fort, pour lui rendre accessible l'expérience esthétique, culturelle et religieuse dont la danse classique est porteuse? Est-ce que les hiérarchies imposées par la relation gourou disciple vont se maintenir, ou le milieu en ligne permet une rupture, une plus grande liberté d'accès aux possibilités d'expression dans le monde si hermétique de l'enseignement et de la performance de la danse classique indienne?

La recherche donne aussi voix aux artistes, des professionnelles de la danse classique indienne, pour pouvoir mieux comprendre comment ils ont vécu ce passage vers le milieu en ligne, pendant la période de la pandémie. J'avais déjà commencé à faire des entretiens directs (en présentiel) avec des artistes, mais pour deux mois après le début de la pandémie, surtout pendant le premier *lockdown*, personne n'a

plus communiqué. Au moment où j'ai repris les entretiens, le milieu en ligne était déjà impératif à être pris en considération, alors que j'étais intéressée auparavant au rapport que les artistes ont avec l'histoire de la danse, la relation gourou-disciple, en intégrant les questions surtout dans une méthodologie de type «récit de vie». Dans la période août 2020 – juin 2021, j'ai envoyé un questionnaire à réponses ouvertes aux plus de dix artistes consacrées, professionnelles de la danse classique indienne, qui vivent en Inde ou en dehors de l'Inde, juste comme base pour un entretien approfondi. Les discussions ont eu lieu à travers WhatsApp ou Zoom, dans un premier temps. Mais à cause de la fatigue que la communication à travers l'internet semble avoir provoquée, j'ai réduit les questions et je les ai envoyées de manière écrite, permettant ainsi aux artistes de répondre à leur gré, plus ou moins vite.

RÉSULTATS DE LA RECHERCHE

RESTER VISIBLE, CRÉER DES LIENS PENDANT LA PANDÉMIE – GRÂCE AUX NOUVELLES TECHNOLOGIES

J'étais en Inde, ma dernière année de bourse pour étudier la danse classique indienne (2017–2020). Presque en rejetant toute source d'information médiatique (télévision, radio, internet), j'ai seulement continué mes cours de danse et de musique, en suivant comment le monde de la danse passe lentement de l'attente à l'action: le temps était venu de transformer l'Internet en scène! Bloquée par un ordinateur trop vieux pour se connecter au Zoom, j'ai été dans la position de pouvoir seulement suivre l'évolution de ce qui se passait dans le monde de la danse, mais pas de participer de manière active.

Donc, j'ai été témoin de la manière dans laquelle la danse classique indienne a été portée dans le milieu virtuel, sous les contraintes de la période du *lockdown* de la pandémie.

Alors que le monde entier a dû s'adapter aux contraintes et possibilités des nouvelles technologies, pour pouvoir continuer ses activités, la danse classique indienne trouve aussi sa voie dans le monde virtuel, en dépit des difficultés innées à la nature de la pratique de ce type d'art. Dans un premier temps, on était dans l'attente: des événements annulés, des festivals reportés pour l'année prochaine, les écoles fermées. Le premier mois du *lockdown*, Kumkum Mohanty répond soir après soir à mes questions sur sa vie et sa carrière. Ces entretiens prennent lentement la forme d'une biographie, qu'elle est bien d'accord de me faire l'honneur d'en être l'auteur. Et voilà, on commence à communiquer, de manière verbale: des rencontres en ligne organisées de la maison de Smt. Guru Kumkum Mohanty, *Padma Shree* (une des plus importantes reconnaitions pour un artiste, en Inde). Comme elle était à ce moment-ci en âge de soixante-treize ans, je me demandais comment ça allait se passer, car elle n'est pas quelqu'un qui accepte facilement même les invitations aux

événements, est-ce qu'elle va accepter ce nouveau milieu? Mais voilà, elle accepte avec plaisir toutes les invitations. De plus, elle, qui est la reine de l'*abhinaya* sur la scène (exposition narrative et expressive de la danse), elle qui a mise en place le système d'archivage de la danse classique Odissi, est maintenant parmi les premiers à accepter de mettre des enregistrements de sa danse en ligne. J'habitais dans sa maison depuis presque une année déjà, donc mettre mes connaissances techniques à sa disposition c'est fait sans question. Comme des organisateurs d'événements en ligne lui demandent de participer, nous avons commencé à enregistrer des vidéos, après avoir organisé un espace pour la danse et les conférences, au premier étage, en créant une scénographie, avec ce qu'on trouve dans la maison (des instruments anciens qu'elle tient dans sa maison, des grandes toiles aux représentations mythologiques etc.; Gourou Kumkum Mohanty conduit encore des cours, dans une école qui était au moment fermée); pour une chaîne de télévision, elle accepte même de danser dans le jardin qui se trouve sur le toit de sa maison, parmi des vases de fleurs; elle a acheté assez vite un ordinateur et a appris à utiliser le Zoom, et commence à enseigner en ligne. Je développe son site (www.kumkummohanty.com) et sa page Facebook, en discutant toujours avec elle, qui est très curieuse et anxieuse de les voir mises en place. C'est grâce à ce travail, que Kumkum Mohanty, assez discrète dans ces apparitions publiques depuis sa retraite du Centre de Recherches sur Odissi (Odissi Research Centre, Bhubaneswar, Odisha, India), dont elle avait été fondatrice et directrice, devient plus visible aux nouvelles générations, qui ont maintenant accès directe à ses enseignements – et on apprend ça à travers les nombreux messages qu'elle reçoit, les invitations à parler ou à faire des démonstrations de danse⁴. C'est une période assez intéressante, car en ayant accès à toutes ses informations, l'univers de la danse s'ouvre pour moi de manière inattendue: j'avais suivi jusque-là les enseignements d'une seule école, celle mise en place par Gourou Kelucharan Mohapatra et j'avais rencontré surtout des artistes qui appartenaient ou fréquentaient cette école (comme beaucoup d'autres étudiants de la danse classique indienne – on suit de manière générale une seule tradition, dans laquelle on s'inscrit et qui donne la légitimité pour danser). Du coup, je commençais à comprendre qu'il y a une multitude d'écoles, des artistes appartenant aux autres directions de représentation artistique, une diversité étonnante à laquelle je n'avais pas eu accès auparavant.

⁴ Smt. Kumkum Mohanty, Padma Shree, a été invitée à participer aux événements organisés par exemple par Kala Arts et Nehru Centre de Londres en coopération avec I.C.C.R., Ministère de la Culture de l'Inde, à l'invitation de la directrice et artiste Sushmita Patti. Aussi, elle a recommencé à enseigner auprès des institutions académiques d'Odisha, telle K.I.S.S. Bhubaneswar, ou dans le milieu académique international, comme l'Université de Charlotte, Caroline du Nord, Département de Danse, à l'invitation de Kaustavi Sarkar etc., ou à parler de l'histoire récente de la danse Odissi, dont elle est une des plus importantes représentantes – par exemple, à l'invitation de l'artiste Aleena Acharya, son ancienne élève, qui vit maintenant aux Etats Unis.

LA DANSE CLASSIQUE INDIENNE SUR LES RÉSEAUX SOCIAUX EN LIGNE

Cette recherche prend en considération une analyse de la rencontre entre le monde de la danse classique indienne (ayant comme groupe-cible les artistes professionnel(le)s) avec les réseaux sociaux en ligne, et les changements subis à partir du premier *lockdown* déclaré au niveau national en Inde. J'ai surtout observé la plateforme Facebook, car au moment j'étais plutôt active sur ce réseau social en ligne, qui s'est constituée dans une chaîne de transmission des informations sur des événements, mais aussi un endroit pour exhiber la danse des professionnels de la danse classique indienne. J'ai aussi considéré la relation technique et communicationnelle avec d'autres plateformes, telles que YouTube, ou avec Zoom, plateforme d'enseignement la plus employée pendant cette période.

En ce qui concerne les représentations artistiques, soit les artistes ont choisi de partager des liens de vidéos de YouTube, ou directement sur la plateforme Facebook, qui peuvent être diffusés *live*, ou décalés, tout en exploitant les possibilités techniques et communicationnelles de cette plateforme au contenu participatif appartenant au *web 2.0*. Alors que jusqu'à ce moment, joindre ou suivre des groupes sur la plateforme sociale Facebook était un choix, et les informations étaient souvent non-actuelles, j'ai noté qu'ils sont assez vite devenus actifs ou beaucoup plus actifs, ainsi que des nouveaux groupes ont été créés. C'est aussi une augmentation des suiveurs, des commentaires, des postes à contenu de danse et musique. Ils deviennent des vrais portails pour transmettre l'information, mais aussi pour mettre en ligne des représentations artistiques. Des événements / festivals, de niveau national ou international, ont été transférés en ligne, après avoir été annulés dans un premier temps: Konark Dance and Music Festival, Khajuraho Festival, Kalpataru Festival, Pune, Odissi International-Biswa Odissi Utsav, India International Dance Festival, Roma Odissi Dance Festival, en recevant parfois des dénominations qui marquent le passage en ligne: Odissi International devient Odissi International Virtual Festival. Si pour le monde de la danse classique indienne, Facebook n'était point du tout (encore) un site pour exhiber les artistes professionnels, du coup il devient non seulement acceptable, mais légitime et désirable de mettre des performances ou des discussions *live* ou enregistrées sur cette plateforme. Des pages Facebook deviennent actives et visibles, mais c'est surtout la catégorie «groupes» qui deviennent importante, car on peut partager ses propres événements et présentations artistiques, mais aussi suivre ceux des autres – j'ai suivi surtout des groupes dédiées à la danse et à la musique classique en général, ainsi que ceux dédiées à la danse classique style Odissi (spécifique à l'est de l'Inde). J'ai été active au sein de ces groupes, car j'ai partagé les annonces des événements auxquels participait Kumkum Mohanty.

Table 1

Groupes dédiés à la danse classique indienne, et à la danse Odissi, sur Facebook, qui sont devenus actifs pendant la période de la pandémie.

Nom du groupe	Date de la mise en ligne	Nombre de membres (données collectées le 05.04.2022)
Indian Classical Dance	26 mars 2016	5,4 k
All Indian Classical Dance Forms	28 juin 2020	27,7
The World of Indian Classical Dance and Music		121 K
Worldwide Indian Classical Dance	8 novembre 2014	26,2 k
Indian Classical Dance Lovers	6 septembre 2009	15,2 k
Indian Classical Dance and Music Performance	25 décembre 2013	20,4 k
Indian Classical Dance Enthusiasts	21 janvier 2017	6,5 k
Centre for Indian Classical Dance	Page	1849
Indian Classical Dance	Page	4704
ODISSI	18 novembre 2010	15 k
Odissi Dance Lovers	1 décembre 2007	6,2 k
Odissi International – Biswa Odissi Utsav	25 mai 2015	4,8 k
Odissi Art and Artists	21 mai 2016	1,1 k
Odissi World	11 décembre 2016	1,1 k
Global Odissi Network	15 mai 2016	3,7 k
Churning Odissi	26 décembre 2016	379
Kolkata Odissi Utsav	16 septembre 2017	2,1 k
ODISSI DANCE IN DEBNRUTYAM STUDIO	19 juillet 2012	1,8 k
Odissi Movement	11 mai 2014	1,6 k
Odissi and Guru Kelucharan Mohapatra (archive)	24 février 2010	5,1 k
Odissi Collective OK	19 novembre 2009	945
Odissi and Sanjukta Panigrahi	20 février 2010	1,9 k
Jayantika – Mayadar Raut Odissi School of Dance	5 décembre 2009	2,1 k
Sanjali Centre for Odissi Dance	10 octobre 2013	1,8 k
Orissa Dance Academy	26 mai 2011	2,0 k
Konark Dance and Music Festival	23 juin 2011	1,7 k
Danses classiques (sacrées) de l'Inde	29 mars 2013	1,7 k

Des séries d'entretiens avec les artistes ont été initiés: Odissi Dance Exchange Webcast Series, Speak Easy, des performances individuelles, de groupes et des écoles de danse ont été partagées: «Odissi Alliance of North America – A COVID Support Offering», «Duke Performances – Bijayini Satpathy World Premiere: ABHIPSAA – A Seeking, 12 dec. 2021», «NAVA GATI webinar –

Borders resurfacing & creative process on distance, 1 oct. 2021», «Body Conditioning & Yoga in Odissi Dance – LIVE Class on Zoom, 19 sept. 2021», «Canto y danza clásica de La India, 17 sept. 2021, Musaafira, Espacio Ronda», 11th Kelucharan Guna Keertanam – sept. 2021 (episodes chaque semaine)», «5th NRUTYA NAIVEDYA ODISSI UTSAV 2020–2021 – DAY 2, 2 septembre 2021», «Drive East 2021: Guru Shradha – Odissi Group, 15 août. 2021», «SRI SRI VANDANAM – Odissi Dance recital by Guru Smt. Aruna Mohanty, 3 août 2021 (épisodes)», et aussi des séries de performances ont été mises en place, qui seront partagées sur ces groupes Facebook: Anuvartanam In Tune With the Times (plus de 200 artistes ont participé, pendant plus d'un an de représentations mises en ligne sur YouTube et Facebook); de même, la série «Udayraga» d'Orissa Dance Academy. Ces événements feront, après leur production, l'objet des discussions dans la communauté artistique, par exemple «Footprints: Celebrating the resilience of the global Indian classical dance community, 29 janvier 2022». Certaines de ces pages et groupes ont été archivées récemment (j'ai fait un surveil en mai 2022), car elles ne servaient plus au but dont elles avaient été créées et employées.

ZOOM ET GOOGLE MEET: ENSEIGNER LA DANSE CLASSIQUE INDIENNE EN LIGNE

En ce qui concerne l'enseignement, la danse devient du coup accessible, en ligne, sur Zoom ou Google Meet, et peut aussi être transmise *live* sur Facebook, soit pour un cercle restreint (qui recevait un code de participation), soit ouverts à chacun qui pourrait être intéressé (mais le plus souvent avec une inscription, qui impliquait le partage du nom et de l'adresse du courriel électronique). Mais, on se demandait, est-ce qu'on peut maintenir cette quête de l'idéal performatif dans l'art classique indienne à travers le *Zoom*, dans cette isolation et distance, aliénation, qui définissent dans la période de la pandémie les relations étudiant-professeur, artiste-audience, et même étudiant-étudiant, ou artiste-artiste ? Est-ce que le processus de perception (*dharana*) des techniques et l'absorption (*jnana*) des mouvements, pour une assimilation intellectuelle et immersion, qui définissent l'enseignement de la danse classique indienne, vont suivre une modification majeure ? Il faut quand même prendre en considération que l'éducation à la danse (indienne ou pas) est très spécifique (Karpati *et al.* 2015, 140–146, en termes de spatialité et temporalité, et les expériences vécues, la phénoménologie, comprenant les émotions et la corporalité, et leur connexion avec le récepteur-spectateur sont à comprendre dans ce nouveau contexte (Braude & Shulman, 2018: 183–204). Est-ce que l'enseignement à la danse va se dévaloriser et même démythiser ? Alors qu'apprendre la danse classique indienne était plutôt une expérience rare et exotique surtout pour un étranger, par exemple, elle devient facile à joindre. Pourtant, continuer à enseigner et à apprendre c'est

plus important, c'est un impératif, presque de survie, on considère plutôt les opportunités offertes par la mise en ligne et en réseau de l'enseignement artistique. Si l'on ne sait pas comment utiliser ces plateformes, on est aidé tout de suite, chacun met son savoir à la disposition des autres, et l'on apprend assez vite à participer ou à organiser des rencontres ou des leçons sur ces plateformes. Parfois, il arrive qu'on demande des sommes d'argent pour la participation aux leçons et aux séminaires, alors que pour la participation aux discussions c'est une participation gratuite dans la plupart des cas.

ENTRETIENS

Pour le but de cette recherche, j'ai employée une partie des réponses reçues de la part de neuf professionnels de la danse classique indienne, des artistes assez connues dans le monde de la danse classique indienne. Comme les réponses sont aussi claires et détaillées, prenant en considération ma relation assez étroite avec ces artistes, j'ai choisi de laisser les possibles interprétations ouvertes aux lecteurs (les entretiens ont été conduits en anglais, la traduction a été réalisé par l'auteure):

Rohini Dandavate, docteure en politiques culturelles et administration des arts, Ohio State University, artiste professionnelle, enseignante de danse classique indienne, le style Odissi:

*J'emploie Facebook depuis toujours, comme ressource pour rester en contact avec mes collègues dans le domaine de la danse classique indienne Odissi. Partager des ressources pédagogiques à travers Facebook m'aide à contacter des étudiants à travers le monde entier, mais aussi comprendre leurs besoins dans le processus d'apprentissage. Des enseignants de danse classique **Facebook, Medium** indienne lisent souvent mes articles, sur les plateformes ou **Scribd**. La pandémie a fait augmenter le nombre d'étudiants, enseignants et mécènes des arts, qui lisent et connaissent mes travaux. Le partage des vidéos sur **YouTube** est devenu un de mes outils dans le processus d'enseignement, car le travail in persona n'est plus possible, Il est très utile pour faire connaître la danse auprès d'une audience globale. Pendant les présentations en ligne, partager les vidéos de chacun des artistes devient une ressource visuelle pour référencer, étudier et analyser la danse. L'enseignement en ligne sur Zoom est devenu la source plus importante pour faire connecter enseignants et étudiants à travers les pays, Zoom est aussi utile pour partager ses travaux pendant des **webinars**. Depuis que les technologies media ont ouvert des voies nouvelles pour présenter, enseigner et apprendre la danse classique indienne, il est devenu une nécessité apprendre à faire des vidéos et des enregistrements audio, au bénéfice des étudiants et des enseignants. C'est un impératif, la connaissance des nouvelles technologies. (Août 2021)*

Sushmita Patti, Master de Goldsmith, Université de Londre, artiste, danse classique indienne, style Odissi, enseignante, directrice artistique, chorégraphe et productrice de la fondation «Kala The Arts», Londres, Angleterre:

La technologie a aidé à connecter les gens de partout dans le monde, partager des informations, apprendre, créer pour des audiences digitales. La technologie a offert aux professionnels la chance de penser de manière diverse, comment créer du contenu pour les cours, la durée, type de chorégraphie, etc. Les étudiants ont appris de manière diverse à créer une liaison avec les autres. Mais, je trouve qu'il est impossible créer la passion pour la danse à travers les leçons en ligne. Il y a aussi certaines chorégraphies qui sont impossibles à enseigner en ligne. La perfection demandée par la danse classique, n'est pas accessible en Zoom, qui le plus souvent réagit lentement. (Août 2021)

Kaustavi Sarkar, docteure, enseignante-chercheuse à l'Université de Caroline du Nord à Charlotte, États-Unis, artiste, danse classique indienne, style Odissi:

*Honnêtement, j'étais déjà connectée à la technologie, mais j'ai réalisé le pouvoir de la technologie pendant la pandémie. Ma relation, en tant qu'artiste, avec la technologie, a changé de manière radicale pendant cette pandémie. J'ai embrassé la technologie, par instinct de survie. Les personnes créatives, comme moi, ont besoin de mobilité. C'était étouffant, d'un jour à l'autre j'ai dû changer ma relation à la technologie. J'ai essayé de m'attaquer aux artistes avec la série **Speak Easy**, dès le début de l'année 2020, j'ai interviewé plus de cent artistes pendant cette période. Les plateformes de partage des vidéos, **YouTube** et **Vimeo** sont devenues des cordons de sécurité pour mon enseignement, enregistrant sur Zoom et partageant sur **YouTube**, de manière que les étudiants puissent pratiquer. Je crois que cette idée qu'enseigner en ligne est mauvaise, c'est une fausse idée. Je suis intéressée à comprendre ce moment, qui met ensemble danse et technologie. En ce qui concerne le montage des vidéos, quand même, je peux faire le nécessaire, mais je préfère laisser ça dans les mains des spécialistes. J'ai dû quand même engager avec l'édition du son et de l'image, parce que j'ai commencé à travailler sur des chorégraphies avec Dr. Rohini Dandavate, Gourou Aruna Mohanty etc., donc j'ai dû synthétiser mes mouvements dans des vidéos. J'ai noté des réactions pas nécessaires aux vidéos mises en ligne, donc la technologie a aussi ses problèmes à résoudre. La danse demande concentration et conscientisation (**mindfulness**), j'ai embrassé plus étroitement la philosophie yogique, pour combattre les effets négatifs des nouvelles technologies de l'information et de la communication. Je dois mentionner la fracture numérique, certains artistes soit ne savent pas comment faire usage de la nouvelle technologie, soit n'ont pas accès aux moyens techniques. (Mai 2021)*

Varda Arjun Vaishampayan, artiste, enseignante de danse classique, styles Odissi et Bharatanatyam, Pune, Maharashtra:

Au début ça a été difficile à cause de la technique, mais on a appris à faire usage du Zoom pour pouvoir continuer l'enseignement aux enfants surtout. Mais ce n'est pas facile, dernièrement c'est devenu très fatigant. Je voudrais retourner aux classes en présentiel. (Juin 2021)

Aleena Acharya, artiste, MA, danse classique indienne, style Odissi, Kala Vikash Kendra, Mumbai, Maharashtra:

Je trouve que pendant cette période la plupart des professionnels, et même non-professionnels, ont été attirés vers ce système de la technologie virtuelle, comme un moyen facile de communiquer avec les autres. En tant qu'artiste, danse classique Odissi, j'ai organisé des cours, participe aux compétitions, j'ai examiné des performances en tant qu'arbitre. Je n'ai pas encore fait de transmissions live. Mieux c'est de faire connaître nos travaux sans devoir sortir de la maison. (Août 2021)

Mom Ganguly Chatterjee, chercheuse indépendante, danse classique indienne, Mohiniyattam, enseignante, chorégraphe, Kolkata, Inde:

Cette pandémie m'a beaucoup affecté, à cause du confinement; de plus, le milieu digital c'est un domaine totalement inconnu pour moi. J'ai étudié la danse dans le système Gurukul Parampara, directement de ma professeure (Gourou), dans un milieu spécifique d'apprentissage – c'est la raison pour laquelle j'ai évité la voie des milieux digitaux. Aussi, les performances sur le stage, avec l'explosion et la transmission d'un haut niveau d'énergie et des émotions, c'est une synergie qui ne peut pas être comparée avec ce qu'on reçoit en milieu digital. Les films de danse, remplaçant les performances sur le stage n'ont pas seulement changé la technique de la performance, mais ont aussi affecté économiquement les artistes. Le coût des productions des vidéos thématiques est plutôt grand, donc inaccessible à beaucoup d'artistes. Alors que dans les représentations scéniques, les héros sont les danseurs, dans la production des vidéos, les héros sont le directeur, le chorégraphe, et les éditeurs. Le focus du travail glisse ainsi de l'artiste vers les techniciens.

Dans la relation étudiant-professeur, l'échange d'énergie qui a lieu pendant les cours in persona manque beaucoup dans les classes sur Zoom et Google Meet. Il y a aussi les problèmes techniques, le buffering, ce qui fait souffrir la qualité de la transmission de la musique et de la danse. Les médias sociaux ont donné un espace démocratique aux artistes, connus et inconnus, de partout dans le monde, ainsi, pendant ces temps de malheur, nous avons eu la chance de découvrir d'innombrables talents dans le domaine de l'art, au niveau global, ce qui n'avait pas été possible auparavant. Aussi, cet espace nous a fait prendre conscience de la réalité de l'empirisme, le piratage, le détournement, le plagiat et la propriété intellectuelle et les droits de production. Nous sommes ainsi devenues conscientes de l'intersection entre l'art et la loi. J'apprends, lentement mais sûrement, comment créer des audiences dans les nouveaux milieux digitaux, en employant des technologies comme Instagram Reels, IGTV, Tango, Vimeo, etc. Quand même, je remarque la fatigue et l'ennui que la présence prolongée dans le milieu digital emmène. (Août 2021)

Sloka Iyengar, artiste, danse classique indienne, style Bharatanatyam, docteure en neurosciences:

Avant la pandémie, je n'avais point pensé à enseigner, apprendre, ou montrer la danse en ligne. Je trouvais que je ne pouvais pas engager le public d'une manière significative, dans un environnement virtuel. Quand même, je dois admettre que le virtuel m'a beaucoup enseigné, en incluant ici la technologie pour la danse. Étant donné que les studios ont été fermés à New York, pour la plupart de l'année, j'ai dû mettre en place un 'studio' dans mon petit appartement. J'ai trouvé aussi une manière de faire sonner la musique à travers le Zoom, et faire ainsi que le son percutant de mes pieds n'interfère pas avec la musique. J'ai aussi senti que les gens étaient plus réceptifs aux modes d'engagement en ligne. Ça a été, de ce point de vue, une période de croissance professionnelle et d'apprentissage. (Août 2021)

Monali Nandi Mazumdar, docteure en microbiologie, artiste, danse classique indienne, style Odissi:

Je pratique la danse classique depuis huit ans, la plupart du temps en manière virtuelle, depuis cinq ans. En conséquence, la pandémie n'a pas été une surprise de ce point de vue, car j'avais déjà appris comment "imbiber" cette forme d'art en-ligne. Ce qui a changé, c'est la disparition des programmes et la fermeture des auditoriums. Ainsi, les plateformes média comme Facebook sont devenues très visibles, car les gens ont commencé à danser à la maison, et aussi à prendre des vidéos à la maison. Ceci ont été présentes sur ces plateformes sociaux et ont eu la capacité d'atteindre des publics à travers le globe, en comparaison avec quelques centaines de gens, dans un auditorium. Je voulais avoir l'occasion de regarder les artistes avec beaucoup d'expérience, et ça est devenu accessible à travers le partage en ligne des concerts et programmes. Je crois aussi que pendant ce temps, le tournage vidéo a été fait de cette manière pour mettre en évidence la partie filmique de la danse. Ça a ouvert de nombreuses voies pour rendre la danse d'une manière qui convient à la caméra vidéo. Moi aussi, j'ai acheté un logiciel pour faire des vidéos, pour YouTube. Normalement, je n'aurais pas fait ça. À cause de sa facilité dans l'usage, Zoom est la plateforme la plus populaire pour apprendre et enseigner la danse. Quand même, je rêve de commencer à faire des classes en personne, et aussi des programmes, car regarder l'écran n'est pas toujours productif. C'est probablement une fatigue du Zoom, que je ressens. Mais les connexions faites par ces plateformes ne peuvent pas être niées. (Août 2021)

Les entretiens avec les artistes de la danse classique indienne ont mis en évidence un usage et une approche plutôt positive des nouvelles technologies média, dans ses relations avec les modalités d'expression de la danse. Les artistes interviewées ont essayé de s'adapter à la nouvelle situation, en apprenant comment employer les moyens techniques, les contraintes spatiales pour continuer

à enseigner, à apprendre, à communiquer avec les autres artistes, à créer des communautés virtuelles, à montrer leur danse en milieu virtuel. Il reste quand même à explorer les disparités, en termes d'âge, d'appartenance et d'accès aux technologies etc.

CONCLUSIONS

Le contexte de la pandémie conduit à une modification des paradigmes culturels dans tous les domaines, celui de la danse y compris. A travers les outils de recherches choisies, cette recherche met en évidence la manière dans laquelle ce phénomène de mise en ligne du monde de la danse classique indienne a eu lieu pendant les périodes de *lockdown* qui ont été mise en place au niveau national en Inde (comme partout dans le monde), ses enjeux, avec une attention portée aux groupes-cibles, les artistes professionnelles, et aux métamorphoses générées par le contexte particulier de la pandémie. Les artistes de tout âge ont fait des efforts considérables pour comprendre comment mettre la danse en ligne, comment enseigner, comment participer aux événements et comment maintenir vif le milieu et les connexions du monde de la danse classique indienne. Alors qu'apparemment devenu accessible à tout le monde et partout dans le monde, l'enseignement de la danse en ligne, même si accepté dans un premier temps, surtout pour le but de pouvoir continuer à enseigner et apprendre la danse et ne pas être coupé de ce type d'enseignement, il semble ne pas représenter une option pour la longue durée. La pandémie a donné l'occasion de créer des plateformes professionnelles pour la mise en ligne de l'enseignement de la danse classique indienne, mais la plupart des gourous et des étudiants n'attendent que le moment de revenir en présentiel. La représentation de la danse en stage, en présence des publics, qui avait été remémorée sans cesse de manière nostalgique («que ça me manque»), dès le moment où possible, elle reprend sa place dans le monde de la danse classique indienne. C'est peut-être le début des voies à découvrir, à l'intersection des arts anciens et des nouvelles technologies, qui restent à être explorées par les artistes, les étudiants, les publics, les chercheurs aussi. Quand même, c'est cette ouverture vers les milieux virtuels qui donne la liberté et encourage les artistes à s'orienter vers des plateformes nouvelles, de type 3.0, surtout l'Instagram (car TikTok, par exemple, a été interdit en Inde depuis janvier 2021, voir asia.nikkei.com). La danse, en tant que phénomène social, contribue à la mise en valeur de ceux intégrés dans ces groupes-cible, qui se retrouvent à l'intersection des plans culturel, économique et social. Dans les conditions où la pandémie a déterminé le monde des arts à reconsidérer les moyens de visibilité, de transmission, de communication, la mise en évidence de la manière dans laquelle les nouvelles

technologies de l'information et de la communication a mis son empreinte sur ce produit culturel qui est la danse classique indienne, vue dans une perspective sociologique, mais aussi de communication médiatique, reste un sujet à prendre en considération pour ses évolution présentes et futures.

RÉFÉRENCES

1. Anttila, E. (2018). "The potential of dance as embodied learning", *A Body of Knowledge – Embodied Cognition and the Arts*, Conference CTSA UCI 8–10 déc. 2016, en ligne: <https://escholarship.org/uc/item/3s7118mr>.
2. Anttila, E. (2008). "Dialogical pedagogy, embodied knowledge, and meaningful learning", S. Shapiro (ed.) *Dance in a world of change: Reflections on globalization and cultural difference*, Champaign, IL, Human Kinetics.
3. Banerji, A. (2012). "Dance and the Distributed Body: Odissi, Ritual Practice, and Mahari Performance", *About Performance*, no. 11, University of Sydney, Department of Performance Studies, pp. 7–39.
4. Behera, S. & B. Rangaiah (2017). "Relationship Between Emotional Maturity, Self-Esteem and Life-Satisfaction: A Study on Traditional Dancers of Odisha Region", *Cogent Psychology*, vol. 4, no. 1.
5. Birringer, J. (2002). "Dance and Media Technologies", *P.A.J.: A Journal of Performance and Art*, 24, no. 1, pp. 84–93.
6. Braude H. & A. Shulman (2018). "'What If ...': A Question of Transcendence", *Back to the Dance Itself: Phenomenologies of the Body in Performance*, édité par Sondra Fraleigh, University of Illinois Press, Urbana, Chicago, Springfield, pp. 183–204.
7. Carroll E., Lottridge D., Latulipe C., Singh V. & M. Word (2012). "Bodies in critique: a technological intervention in the dance production process", dans *Proceedings of the ACM 2012 Conference on Computer Supported Cooperative Work*, CSCW 12, New York, pp. 705–714.
8. Catalano, E. (2014). "Shaping Experience in Dance: Perspectives on Body-Mind Relationships in Odissi", *Journal of Dance & Somatic Practices*, No. 6.1, pp. 9–28.
9. Chakravorty P. (2000). "From Interculturalism to Historicism: Reflections on Classical Indian Dance", *Dance Research Journal*, vol. 32, no. 2.
10. Chatterjea, A. (1996). "Training in Indian Classical Dance: A Case Study", *Asian Theatre Journal*, vol. 13, no. 1, pp. 68–91.
11. Coniglio M. (2014). "The importance of being interactive: New visions in performance", *The Impact of New Technologies*, 5–12.
12. Cooper, S. (2013). "The Alchemy of Rasa in the Performer–Spectator Interaction", *New Theatre Quarterly*, vol. 29, no. 4, Cambridge University Press, Nov., pp. 336–48.
13. Corness, G., Carlson, K. & T. Schiphorst (2011). "Audience empathy: a phenomenological method for mediated performance", *Proceedings of ACM Creativity & Cognition*, pp. 127–136.
14. Dennen, D. (2010). "The Third Stream: Odiśī Music, Regional Nationalism, and the Concept of 'Classical'", *Asian Music*, vol. 41, no. 2, University of Texas Press, July, pp. 149–79.
15. DeSpain, K. (2000). "Dance and technology: A pas de deux for post-humans", *Dance Research Journal*, 1, pp. 2–17.
16. Devarajan, A. (2010). "'Nāṭya From Within': A Practical Theology-Based Analysis of Classical Indian Dance Pedagogy in the United States", *Emory University Thesis and Dissertations*, URL: <https://etd.library.emory.edu/concern/etds/x059c743t?locale=en>.

17. DiNucci, D. (1999). "Fragmented Future", *Print*, 53 (4): 32, http://darcy.com/fragmented_future.pdf.
18. Farley, K. (2002) "Digital dance theatre: The marriage of computers, choreography and techno/human reactivity", *Body, Space and Technology*, 3, 1, 39–46.
19. Hook, J. (2011). Green David, McCarthy John, Taylor Stuart, Wright Peter & P. Olivier, "A V.J. centered exploration of expressive interaction", *Proceedings of ACM CHI*, pp. 1265–1274.
20. Karpati, F.J., Giacosa, C., Foster, N.E.V., Penhune, V.B. & K.L. Hyde (2015). "Dance and the brain: a review", *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1337(1), March, pp. 140–146.
21. Katz, M.-L. (ed.) (2013). *Moving ideas: Multimodality and embodied learning in communities and schools*, New York, Peter Lang.
22. Kersenboom-Story, S. (1987). *Nityasumangali: Devadasi Tradition in South India*, Motinlal Banarsidas, New Delhi.
23. Latulipe, C., Wilson, D. Huskey, S., Gonzalez, B. & M. Word (2011) "Temporal Integration of Interactive Technology in Dance: Creative Process Impacts", *Proceedings of the 8th ACM conference on Creativity and Cognition*, pp. 107–116.
24. Loke, L. & T. Robertson (2010). "Studies of dancers: Moving from experience to interaction design", *International Journal of Design*, 4, 2.
25. Marinescu, A. (2021). "Between 'Celestial Maiden' and 'Sacred Prostitute': the Myth of the Deva-Dāsī in the Imaginary of the Contemporary Indian Classical Dance Practitioners", *Synergy. Journal of the Department of Modern Languages and Business Communication*, Vol. 17, issue 1/2021, Bucharest, Academy of Economic Studies Publishing House.
26. Meador, W.S., Rogers, T.J., O'Neal, K., Kurt, E. & C. Cunningham (2004). Mixing dance realities: collaborative development of live-motion capture in a performing arts environment, *Comput. Entertain*, 2.
27. Mondal, K. (2018). "Delicate Faces, Virtuoso Bodies: Imagined Childhood in Gotipua Performances", *Performance Research*, vol. 23, no. 1, Jan. pp. 37–43.
28. Rajaraman, S. (2021). "Vyutpatti (Education) in Indian Drama and Literature", dans Angelica Marinescu (coord.) 'Dance in Asia: Worship, Ritual and Social Communication', Special Issue *MargASIA, Journal of Centre for Asian Studies*, Winter 2020, Volume 8, Issue 2, Odisha, India.
29. Ram, K. (2011). "Being 'Rasika': the Affective Pleasures of Music and Dance Spectatorship and Nationhood in Indian Middle-Class Modernity", *Journal of the Royal Anthropological Institute*, vol. 17, pp. S159–S175.
30. Reason, M. & D. Reynolds (2010). "Kinesthesia, empathy, and related pleasures: An inquiry into audience experiences of watching dance", *Dance Research Journal*, pp. 49–75.
31. Richmond, F.P. (1993). "India", dans James R. Brandon (ed.), *The Cambridge Guide to Asian Theatre*, Cambridge University Press.
32. Sarkar, K. (2017). *Mahari Out: Deconstructing Odissi. A Practice as Research Investigation of Historical Mahari Practice via Contemporary Odissi Practice*, Ph. D. Thesis, The Ohio State University, en-ligne: <https://u.osu.edu/mahari/author/sarkar-35-2/>.
33. Suchman, L. (2006). *Human-Machine Reconfigurations, Plans and Situated Actions*, 2nd ed., Cambridge University Press.
34. Sundaran Mangalath, S. (2020). "Performance Goes Online: Usage of Social Media Platforms by Classical Dance Practitioners of Kerala at the Time of Covid-19 Pandemic", *International Journal of Arts, Humanities and Social Sciences Studies*, Vol. 5, Issue 9, Sept. 2020, pp. 188–192.
35. Svendler, N.C. (2015). "Exploring learning in dance as artistic-educational practice", dans C. Svendler Nielsen & S. Burridge (eds.) *Dance education around the world: Perspectives on dance, young people and dance*, New York, Routledge, pp. 117–126.

-
36. Vogel, D. & R. Balakrishnan (2004). “Interactive public ambient displays: transitioning from implicit to explicit, public to personal, interaction with multiple users”, *Proceedings of ACM UIST'04*, pp. 137–146, en-ligne: Microsoft Word – p231-vogel for cameraready pdf conversion.doc (toronto.edu).
 37. Zubko, K.C. (2014). *Dancing Bodies of Devotion. Fluid Gestures in Bharatanatyam*. New York: Lexington Books.

RETICENȚA PĂRINȚILOR FAȚĂ
DE VACCINAREA COPIILOR,
ÎN PERCEPȚIA LUCRĂTORILOR SOCIO-MEDICALI

GEORGE VALENTIN ROMAN*

ABSTRACT

PARENTS' HESITANCY AGAINST THEIR CHILDREN'S VACCINATION,
IN THE PERCEPTION OF SOCIO-MEDICAL WORKERS

Using the method of qualitative research, the investigation aimed to describe the perception of socio-medical workers involved in programs for pregnant women and mothers with children between 0 and 5 years living in disadvantaged rural communities, with regard to the factors that lead to the phenomenon of hesitancy towards vaccination shown by parents. The data obtained from 12 interviews were analyzed based on the three determinants (confidence, convenience and complacency) that make up the explanatory model of the Sage Working Group on Vaccine Hesitancy. Although different from one community to another and with distinct accents for certain types of vaccine, the parents' level of hesitancy towards vaccination, from the perspective of these specialists, can be overcome. However, the rejection of optional vaccines and the reluctance towards new vaccines (anti-HPV and anti-Covid-19) remain serious impediments. Therefore, achieving a high rate of vaccination acceptance depends, to a large extent, on establishing trust relationships with the family physicians and field socio-medical teams which initiate and maintain direct interactions while covering the varied social, information and counseling needs of parents.

Keywords: child vaccination, vaccine hesitancy, rural community, socio-medical services, counseling.

* Doctoral Student, School of Sociology and Social Work, University of Bucharest, e-mail: george.roman@drd.unibuc.ro.

INTRODUCERE

Vaccinarea constituie una dintre politicile de sănătate strategice indispensabile în prevenirea bolilor contagioase, eficiența extraordinară a acestei metode de prevenție fiind demonstrată la nivel global prin eliminarea totală a variolei (WHO, 2021) și, în ultimul deceniu, a poliomielitei (INSP, 2009), pentru două (WPV2 și WPV3) din cele trei tulpini sălbatice ale virusului polio (WHO, 2019c). Un alt exemplu recent îl reprezintă reducerea, prin vaccinare, a incidenței infectării cu virusul rujeolic cu 83 % în perioada 2000–2018, ceea ce a condus la prevenirea a 21,1 milioane de decese în lume, în special în rândul copiilor sub 5 ani, mult mai susceptibili să dezvolte forme letale ale bolii (WHO, 2019d, 2019b).

Bolile transmisibile care în trecut puneau în pericol sănătatea și supraviețuirea copiilor reapar sub forma unor focare în țările în care, deși infrastructura medicală poate asigura dozele de vaccin necesare, politicile de vaccinare nu mai reprezintă priorități ale autorităților, iar părinții se arată mai degrabă preocupați de riscurile vaccinării, decât de beneficiile acesteia (UNICEF, 2019a). Înaintea declanșării pandemiei de COVID-19, anual, 20 de milioane de copii nu beneficiau de vaccinuri vitale, iar, în aprilie 2020, UNICEF solicita guvernelor lumii să continue programele de imunizare care riscau să fie întrerupte ca rezultat al noilor priorități impuse de pandemia de COVID-19 în perioada 2020–2021 (UNICEF, 2020). În acest sens, au fost evidențiate perturbări în programele de vaccinare pentru copii (SeyedAlinaghi *et al.*, 2022), întârzierile afectând, în principal, administrarea vaccinului DTP (diftero-tetano-pertussis) și ROR (împotriva rujeolei, oreionului și rubeolei) (Causey *et al.*, 2021), ceea ce obligă statele la reconsiderarea programelor naționale de vaccinare ca servicii de sănătate esențiale pentru copii și comunitate, îmbunătățirea accesului la vaccinuri, monitorizarea datelor cu privire la acoperirea vaccinală și asigurarea finanțării adecvate pentru vaccinuri și a infrastructurii de personal necesare consolidării încrederii părinților în vaccinare (Larson *et al.*, 2022).

Conform Eurobarometrului 488 (European Commission, 2019), pentru România, ilustrative sunt două situații cu care se confruntă sistemul medical: *epidemia de rujeolă și gradul ridicat de respingere / reticență din partea părinților față de vaccinul anti-HPV*.

Conform datelor Organizației Mondiale a Sănătății (OMS), România a înregistrat o scădere a acoperirii vaccinale cu două doze de vaccin antirujeolic (ROR), de la 95 % în 2010, la 85,5 % în 2015 pentru primul vaccin (MCV1) și, respectiv, la 67 % pentru rapel (MCV2) (Stănescu *et al.*, 2019). Ca efect al stocurilor insuficiente de vaccinuri (MS, 2017) și al procentelor mari de nevaccinare pe motivul neprezentării la medicul de familie (26,4 %), al refuzului exprimat de părinți (14 %) – ambele semnificativ mai frecvente în mediul urban –, al negăsirii copilului la domiciliu (17 %) și al contraindicațiilor (11,5 %), datele indicau, în 2019, o situație mai gravă decât cea înregistrată în

urmă cu patru ani, cu o acoperire de 81,7 % MCV1 la copiii până în 18 luni și de 60 % pentru MCV2 la copiii de 5 ani (Pițigoi *et al.*, 2020; UNICEF, 2019b). La nivel național, au fost raportate, în perioada iulie 2016 – 28 august 2020, un număr de 20 204 cazuri confirmate de rujeolă, din care 64 de decese (58 de copii și 8 adulți) (INSP, 2021b).

În anul lansării programului național de vaccinare gratuită anti-HPV în România (2008), țară confruntată cu o incidență ridicată a cancerului de col uterin, fiind cea de-a doua cauză a mortalității la femei (Bruni L. *et al.*, 2019), 55 % din articolele ori rapoartele transmise de mass-media erau negative la adresa siguranței și utilității vaccinului anti-HPV și doar 7,8 % recomandau părinților vaccinarea copiilor lor (Pența and Băban, 2014). Impactul acestui start ratat în informarea corectă a părinților a condus, inevitabil, la una dintre cele mai scăzute rate ale vaccinării anti-HPV în România, în 2009, de doar 2,57 % în rândul fetelor între 11 și 14 ani (din cele 110 000 eligibile pentru vaccin) (MS, 2017), față de alte nouă țări europene, unde procente de fetelor 11–14 ani vaccinate variază între 84 % (Portugalia) și 55 % (Slovenia) [*European Centre for Disease Prevention and Control* (ECDC), 2012)].

RETICENȚA FAȚĂ DE VACCIN

Anticipând că omenirea se va confrunta cu o nouă pandemie, OMS și partenerii săi din domeniul sănătății enumeră neîncrederea în eficiența și siguranța vaccinurilor drept una dintre cele 10 amenințări privind sănătatea cu care se va confrunta omenirea (WHO, 2019a). Conceptul de reticență (ezitanță, din *hesitancy*, engl.) față de vaccin „se referă la întârzierea în acceptarea ori refuzul vaccinurilor în pofida disponibilității serviciilor de vaccinare” și reprezintă un fenomen complex, care variază în funcție de contextul spațio-temporal și de tipul vaccinului (MacDonald, 2015), ce poate fi analizat și înțeles din perspectivă individuală, socială și psihologică. Conform modelului conceptual propus de Grupul de lucru SAGE privind ezitanța față de vaccin (încredere, accesibilitate și conformare, sau așa-numitul „3C” – *confidence, convenience, complacency*) (SAGE, 2014), reticența față de vaccin este explicabilă prin trei factori: **a.** lipsa de încredere în capacitatea de protecție a vaccinurilor ori în sistemul medical ori politic, **b.** inconvenientele apărute în accesarea sau în înțelegerea rolului serviciilor medicale de imunizare, inclusiv probleme legate de planificarea medicală, contextul cultural ori lingvistic ori locațiile medicale și **c.** atitudini și comportamente de nepăsare față de riscul de îmbolnăvire. Acest din urmă factor este influențat de percepția scăzută a riscului de îmbolnăvire, dar și de nivelul redus al autoeficacității, în sensul credințelor părinților că pot influența pozitiv starea de sănătate a copiilor, conform *Modelului credinței cu privire la sănătate* (Health Belief Model) (Rosenstock, Strecher, & Becker, 1988).

Potrivit Eurobarometrului 488, România se numără printre cele trei țări (alături de Bulgaria și Letonia) care înregistrează cele mai scăzute scoruri de încredere față de eficiența vaccinurilor în combaterea bolilor (72 %, România, respectiv 70 % și 68 %, față de media europeană de 85 %) și iese în evidență prin procentul cel mai ridicat de respingere totală a eficienței vaccinurilor (8 %), media la nivelul UE28 reprezentând jumătate din această valoare (4 %) (*European Commission*, 2019). Reticența față de vaccin se manifestă atât cu privire la vaccinurile destinate adulților, cât și la adresa imunizării copiilor. Această situație e întărită de atitudinea generală de refuz al vaccinării împotriva virusului SARS-COV-2, țara noastră înregistrând, în programul de vaccinare 2021–2022, un procent de 42,3 % de persoane vaccinate cu schema completă, respectiv 9 % cu doza de rapel, iar în rândul copiilor (5–17 ani) doar 7,1 % cu două doze [*European Centre for Disease Prevention and Control (ECDC)*, 2022].

METODOLOGIE

Cercetările cu privire la reticența față de vaccinare au relevat faptul că atitudinile și comportamentele părinților față de imunizarea copiilor lor reprezintă o problemă globală, exacerbată în perioada 2020–2022 de pandemia de COVID-19 cu care se confrunta omenirea (Chou and Budenz, 2020), inclusiv pe fondul mesajelor false promovate de grupurile antivacciniste. S-a subliniat că rolul medicilor de familie și al asistenților medicali, ca furnizori de servicii de asistență medicală primară, devine crucial în stoparea reticenței față de vaccin ori a extinderii fricii și teoriilor conspirației din aria de interes cu privire la SARS-COV-2 la politicile de prevenție prin vaccinare destinate copiilor (de St. Maurice, Edwards, & Hackell, 2018).

Folosind metoda cercetării calitative, am urmărit să descriem percepția lucrătorilor socio-medicali din mediul rural cu privire la determinanții reticenței ori refuzului părinților față de imunizarea copiilor lor prin respectarea schemei naționale de imunizare, atât pentru vaccinurile obligatorii, cât și pentru cele opționale. Astfel, cercetarea a urmărit să răspundă la următoarele întrebări:

a. în munca lor, lucrătorii socio-medicali din comunitățile rurale dezavantajate socio-economic se confruntă cu un nivel ridicat de opoziție din partea părinților față de siguranța și importanța vaccinării copiilor lor?

b. folosind modelul promovat de Grupul de lucru SAGE privind ezitanța față de vaccin (MacDonald, 2015), în ce măsură lucrătorii socio-medicali identifică, în rândul părinților, cei trei factori corelativi (încredere, accesibilitate și conformare)?

Utilizarea generică a termenului de „lucrător socio-medical” a avut în vedere acele categorii profesionale (asistenți sociali, asistenți medicali, educatori, mediatorii sanitari, manageri de program) care activează în programe sau servicii socio-medicele integrate și care, prin activitățile integrate de asistență socială,

medicală, de socializare, consiliere și informare destinate grupurilor sociale vulnerabile, asigură legătura dintre instituțiile medicale de specialitate și comunitățile în care trăiesc beneficiarii lor.

În cazul nostru, analiza a cuprins 12 lucrători socio-medicali (11 femei și 1 bărbat, cu vârste între 29 și 62 de ani), din mediul rural, care și-au exprimat disponibilitatea de a susține interviul dintr-un total de 36 de persoane, contactate prin email și telefon. Cei 12 participanți (4 asistenți medicali, 2 asistenți medicali comunitari, 1 mediator sanitar, 2 asistenți sociali, 1 psihopedagog, 1 sociolog și 1 educator), cu o experiență profesională medie de 17 ani, desfășoară activități în cadrul unui program național socio-medical derulat în 35 de comunități rurale dezavantajate din 8 județe (vezi *Tabelul nr. 1*), având ca grup țintă gravidele și mamele cu copii cu vârsta cuprinsă între 0 și 5 ani. Intervențiile lor sunt coordonate de medici de familie și asigură atât serviciile profilactice, de asistență socială și de consiliere medicală, cât și implementarea programelor de vaccinare a copiilor de 0–5 ani, conform calendarului național de vaccinare (INSP, 2021a).

Tabelul nr. 1

Distribuția respondenților pe județe

Județ	Lucrători socio-medicali
Brașov	1 asistent medical
Dolj	1 asistent medical 1 asistent medical comunitar 1 asistent social
Caraș-Severin	1 mediator sanitar
Constanța	1 educator 1 asistent medical
Hunedoara	1 asistent medical
Iași	1 asistent social
Neamț	1 asistent medical 1 manager program
Vaslui	1 manager program

Răspunsurile participanților la cercetare au fost colectate în perioada noiembrie–decembrie 2020 prin aplicarea de interviuri semi-structurate. Dificultățile de deplasare și de comunicare față în față cauzate de starea de alertă din perioada pandemiei au determinat realizarea interviurilor prin telefon, cu o durată între 25 de minute și 45 de minute, 10 dintre acestea fiind înregistrate, după obținerea consimțământului și asumarea respectării confidențialității datelor personale.

Comunitățile rurale în care intervin specialiștii intervievați sunt comune formate din mai multe sate, confruntate cu o lipsă acută de asistenți sociali profesioniști și caracterizate printr-o agricultură de subzistență, majoritatea gospodăriilor fiind afectate de sărăcie și dependente de diverse forme de ajutor financiar. Lipsa educației de calitate, numărul mare de mame minore, străzile insalubre și starea generală de sănătate precară sunt alți factori care adâncesc starea generală de excluziune socio-economică a acestor comunități, adevărate „buzunare” de marginalizare rurală în care sărăcia este multidimensională (Teșliuc *et al.*, 2016).

Interviurile, parțial transcrise, conțin întrebări care au ca scop explicarea interacțiunii dintre personalul medical care lucrează în comunitățile defavorizate și părinții copiilor între 0 și 5 ani, în vederea respectării schemei de vaccinare obligatorie prin menținerea legăturii cu cabinetul medicului de familie. A fost utilizată analiza tematică, în vederea decelării tendințelor care favorizează acceptarea de către părinți a vaccinării copiilor lor, prin interpretarea experiențelor din teren ale lucrătorilor socio-medicali în jurul conceptelor de încredere, accesibilitate și conformare. După transcrierea fragmentelor selectate din interviurile telefonice, considerate a fi în măsură să ofere, din perspectiva întrebărilor de cercetare, informațiile necesare, am folosit coduri (predeterminate sau rezultate din analiză) care au fost apoi organizate în categorii sau „unități de informație relevante” (Saldaña, 2013), (conform *Tabelului nr. 2*).

Tabelul nr. 2

Operaționalizarea modelului conceptual SAGE al reducerii reticenței părinților față de vaccinare

Factorii modelului conceptual SAGE al reducerii reticenței părinților	Categorii	Codificarea conținutului
Încredere în siguranța și eficacitatea vaccinurilor pentru copii	Încrederea în personalul medical	Comunicare deschisă, informală, adaptată.
		Atitudine fermă cu privire la caracterul obligatoriu al schemei de vaccinare a copiilor.
		Respectarea angajamentelor față de părinți.
		Atitudine pro-activă consecventă a lucrătorilor socio-medicali.
		Caracterul regulat al vizitelor lucrătorilor socio-medicali și prezența medicului de familie în comunitate.
		Încurajarea părinților de a lua decizii în interesul copiilor.

Tabelul nr. 2 (continuare)

		Continuitatea intervenției în comunitate sau apartenența prin locuire la comunitate.
	Impactul pozitiv al intervenției în comunitate a echipelor socio-medicale	Intervenție complexă de asistență socială și asistență medicală (responsabilitatea pentru vaccinare reprezintă una dintre componente).
		Extinderea intervenției la alte nevoi sociale sau de asistență juridică ale părinților.
		Monitorizarea continuă și repetarea informării și consilierii.
		Încurajarea motivațiilor pozitive ale părinților pentru vaccinare.
	Aspecte culturale și sociale ale atitudinii față de vaccinare	Identificarea, prin dialog, a aspectelor culturale care mențin sau întăresc atitudinea părinților de respingere a vaccinării copiilor.
		Mesaje provaccinare ale altor actori sociali proeminenți (asistent social, primar, cadru didactic, preot).
Accesibilitatea vaccinării copiilor	Deficiențe ale sistemului național medical	Acoperire geografică deficitară în mediul rural a medicinei de familie.
		Corelație puternică a vulnerabilității economice a comunităților rurale cu nivelul resurselor umane și financiare investite.
		Insuficiența personalului social și medical.
		Asigurarea deficitară a dozelor de vaccinare de către direcțiile de sănătate publică pentru cabinetele medicilor de familie.
	Rolul autorităților locale	Interes manifestat de autoritățile locale pentru dezvoltarea serviciilor de asistență socială și medicală.
		Sprijin în asigurarea transportului public sau individualizat pentru acces la servicii medicale.
		Prevenirea și combaterea discriminării față de minoritățile etnice în accesul la medicina de familie.
	Comunicarea informațiilor despre vaccinare	Adaptarea stilului de comunicare al lucrătorilor socio-medicali la nivelul de înțelegere a informațiilor medicale de către părinți.
		Dozarea complexității consilierii medicale și includerea de noțiuni științifice
		Evitarea includerii în echipele medicale sau de asistență socială a persoanelor care manifestă convingeri antivacciniste.
Conformarea părinților	Organizarea activităților de consiliere	Sesiuni de informare în comunitate cu informații particularizate pentru fiecare vaccin.
		Frecvența sesiunilor de informare.

Tabelul nr. 2 (continuare)

		Ascultarea activă a părinților.
		Relatările părinților despre experiențele proprii după vaccinare
		Sentimentul de mulțumire împărtășit lucrătorilor socio-medicali de către părinții care au respectat programul vaccinal pentru copii.
	Normele sociale privind vaccinarea (așteptări empirice și normative)	Comunicarea caracterului obligatoriu al vaccinării – așteptări normative (factor de reducere a reticenței părinților).
		Puterea exemplului vaccinării în familia extinsă sau în comunitate – așteptări empirice (factor de încurajare a conformării)
		Tabuuri privind sexualitatea în comunitate (factor de creștere a reticenței față de vaccinarea copiilor).
		Obiecțiile religioase față de vaccinare (refuzul vaccinării copiilor).
	Caracteristicile vaccinurilor și efectele lor	Comunicarea despre vaccinurile opționale care implică costuri (factor de creștere a reticenței părinților).
		Efectele adverse ale vaccinurilor (reale sau imagine / conspiraționiste).
		Neîncrederea în vaccinurile noi și în cele opționale care implică costuri.
	Influențele individuale / de grup	Influența știrilor TV și radio.
		Rolul liderilor religioși în susținerea programului de vaccinare.
		Îndoieli cu privire la siguranța și eficacitatea vaccinurilor.

În privința respectării standardelor etice de cercetare, studiul a inclus interviuri telefonice cu profesioniști din domeniul asistenței sociale și medicale, fără referiri la datele personale ale beneficiarilor lor (părinți și copii). Conținutul a fost revizuit de *Universitatea din București* și este în conformitate cu prevederile *Protocolului adițional la Convenția privind drepturile omului și biomedicină, privind cercetarea biomedicală*, în ceea ce privește consimțământul, confidențialitatea și absența riscurilor (*Council of Europe*, 2005). De asemenea, obiectivele cercetării sunt justificate științific, servind necesității mobilizării comunităților vulnerabile din mediul rural în dezvoltarea serviciilor socio-medice locale și pentru reducerea reticenței părinților față de vaccinarea copiilor lor conform programului național de imunizare.

REZULTATE

Am analizat răspunsurile respondenților stabiliavândnd drept reper cei trei determinanți ai reticenței care compun modelul explicativ al Grupului de lucru SAGE cu privire la ezitanța față de vaccin (WHO, 2019a), prin inversarea raportării la acestea, identificând factorii pozitivi care contribuie la reducerea reticenței:

- *încredere*: în siguranța și capacitatea vaccinului de a asigura protecție, în cadrele medicale cu care interacționează, în autoritățile care stabilesc schema de vaccinare obligatorie pentru copii, în lucrătorii socio-medicali cu care interacționează părinții și în informațiile transmise.

- *accesibilitate*: disponibilitatea vaccinurilor la medicul de familie, accesibilitatea geografică a serviciilor medicale, existența echipelor socio-medicale în comunități, infrastructura de transport, măsura în care părinții înțeleg explicațiile și recomandările medicale, toleranța manifestată în comunitățile izolate (în special comunitățile cu populație de etnie romă) față de vizitele și propunerile lucrătorilor socio-medicali.

- *conformare*¹: observațiile lucrătorilor socio-medicali asupra modului în care se raportează părinții la riscurile reale (experiențe proprii sau relatate de alți membri ai comunității) și la riscurile potențiale (probabilitatea îmbolnăvirii copilului semnalată de cadrul medical), cu privire la acceptarea de către părinți a vaccinării pentru asigurarea sănătății și supraviețuirii copiilor, la dominația tabuurilor legate de sexualitate, la refuzul de către aceștia al vaccinurilor opționale care implică costuri sau al vaccinurilor noi, participarea lor la sesiunile de informare, consilierea individualizată și respectarea programărilor medicale și a deciziilor medicilor de familie.

ÎNCREDEREA

Încrederea părinților în siguranța și eficacitatea vaccinurilor destinate nou-născuților este puternic condiționată de existența relației de încredere și respect reciproc dintre lucrătorul socio-medical și părinte. Încă de la primele activități din 2015 ale specialiștilor incluși în cercetare, când acoperirea vaccinală redusă punea în pericol viața și sănătatea copiilor din comunitățile selectate, serviciile de sprijin

¹ Am ales folosirea termenului „conformare” în loc de „complezență” (ca variante ale traducerii termenului *complacency*, ales de Grupul de Lucru SAGE), deoarece acesta conține ambele forme de adoptare a normelor, atât conformarea publică (act de complezență ori conformism de suprafață, prin absența convingerilor personale despre existența unui risc real de îmbolnăvire în lipsa vaccinării), cât și conformarea privată, care include atitudinea de acceptare a vaccinării sub forma identificării cu norma socială și a interiorizării ca expresie a încrederii totale în vaccinare. Septimiu Chelcea, *Psihosociologie – Teorii, cercetări și aplicații*, Ed. a II-a revăzută și adăugită. Editura Polirom, 2008, p. 273; Kelman, H.C. (1958). Compliance, identification, and internalization three processes of attitude change. *Journal of conflict resolution*, 2(1), p. 51–60.

pentru gravide și mamele cu copii între 0 și 5 ani au desfășurat acțiuni de comunicare deschisă și de consiliere, concentrate pe nevoile medicale și materiale ale copiilor și părinților, efectuând intervenții, în parteneriat cu asistenții sociali din primăriile locale, pentru înscrierea mamelor și copiilor la medicul de familie și rezolvarea problemelor cu certificatele de naștere ale nou-născuților ori actele de identitate ale părinților. Se consideră că un program care vizează exclusiv vaccinarea copiilor nu poate avea impactul așteptat.

Noi din 2015 încurajăm vaccinarea. De când a început procentul scăzut de vaccinare pe anumite componente. Erau zone cu focare, zone în care nu se vaccinau oamenii. Trebuia să lucrăm la relația de comunicare în sens pozitiv, nu neapărat să le arăți ce n-au făcut. (asistent social)

300 – 400 de cazuri pe care le-am îndemnat, chiar le-am transportat în programele noastre pe care le dezvoltăm. ...Din care doar unul singur noi știm despre acei părinți că nu și-au vaccinat copiii. (asistent social)

Pentru personalul medical desfășurat în teren, cuvântul-cheie în construirea relației cu părinții a fost încrederea reciprocă. Importantă este, în această ecuație, atitudinea fermă a cadrelor medicale și a asistenților sociali care transmit tranșant părinților mesaje simple și mobilizatoare despre beneficiile vaccinării și despre riscurile în caz de nevaccinare pentru viața și sănătatea copiilor, cât și faptul că, în caz de refuz, medicul ori asistentul medical vor reveni cu solicitarea lor (Center for Disease Control and Prevention, 2020).

Dar cu fermitate, cu discuții directe față în față, privindu-i în ochi, cu angajament din partea părinților, lucrurile se mișcă așa. Dacă-ți spun doar „Hai să venim!” o să vină, din 10 anunțați, 5 copii, iar trei nu sunt apti de vaccinare. Trebuie un pic mai bine susținut procesul ăsta, cu mai multă încurajare. (asistent social)

V-am spus, vaccinez copii de 20 de ani, nu am avut niciodată eșecuri, niciodată reacții adverse grave. Din perspectiva asta le dau oamenilor dovezi. (asistent medical)

Interesul medicului de familie față de nevoile familiilor și intervențiile sale medicale cu impact pozitiv în viața familiilor determină, în cele din urmă, o atitudine de acceptare a colaborării și a recomandărilor. Deseori, manifestarea încrederii în informațiile oferite de personalul medical nu este o urmare a înțelegerii de către părinți a conținutului transmis în cursul consilierii lor cu privire la importanța și eficiența vaccinării pentru copii. Părinții consimt la vaccinarea copiilor ca „act de credință” (Brownlie and Howson, 2005) exprimat în raport cu rolul social și competența profesională a medicului, asistentului social și asistentului medical, interesul manifestat pentru sănătatea copiilor lor și apartenența la comunitate. Din această perspectivă, în opinia lucrătorilor socio-medicali, între medicul de familie sprijinit de asistenții medicali și părinte se nasc

așteptări reciproce, rezultate din înțelegerea și acceptarea în timp a rolurilor pe care le îndeplinește fiecare parte, diferite dar complementare în urmărirea scopului lor comun: menținerea ori ameliorarea stării de sănătate a copilului.

Când există relații puternice, oamenii sunt aproape de cabinetul medical pe toate palierele, și copiii și părinții. (asistent social)

Au fost [refuzuri] la început în comunitatea din P. pe motive religioase. Acolo am avut norocul că doamna doctor a știut cum să facă, aici e meritul dumneaei, pentru că a știut cum să gestioneze situația. [...] Aportul cel mai mare ține de medicul de familie. El e pionul principal în comunitate. (psihopedagog)

Cu privire la programul în derulare pentru vaccinarea populației împotriva COVID-19, este menționată importanța implicării asistenților medicali și participarea lor în procesele decizionale (ICN, 2020). Din relatările specialiștilor participanți la cercetare, respectul de care se bucură asistenții medicali în rândul tinerelor mame se datorează și promovării activității medicale ca rezultat al muncii de echipă medic de familie – asistent medical, adăugându-se, deseori, pentru un impact mai mare, contribuția asistentului medical comunitar. Dar nu doar părinții sunt responsabili să răspundă solicitărilor medicale. Cadrele medicale intervievate au declarat că poartă, la rândul lor, aceeași responsabilitate de a fi proactive și de a răspunde cu punctualitate solicitărilor părinților prin deplasarea în teren.

Dacă poți să vaccinezi o anumită populație care e mai neglijentă aș spune [...] trebuie să te duci către ei. Să mergi din poartă în poartă, să faci consultații la copii și, în măsura în care se poate, procesul [de vaccinare] trebuie făcut afară, în fața casei, sau chiar în casă. (asistent social)

Și alți actori sociali cu autoritate în comunitățile rurale (asistent social, primar, cadru didactic, preot) exercită o influență considerabilă, în opinia celor mai mulți dintre respondenți.

Relația [asistentului social] cu medicul poate face diferența. Dacă au o relație bună, asistentul social sau asistentul medical comunitar poate fi contactul care să-i adune pe oameni către primărie sau să-i ducă la cabinetul medical sau să se ducă medicul către comunitate, dacă ei nu vor să vină. (asistent social)

Pentru mamele astea din aceste comunități defavorizate, ceea ce spune doamna educatoare este la fel de important ca ceea ce spune doamna doctor. (asistent medical)

ACCESIBILITATEA

Epidemia de rujeolă care a afectat România în ultimii 5 ani (INSP, 2021b) a fost consecința unor rate de vaccinare extrem de scăzute, cu precădere în comunitățile sărace și comunitățile de romi în care accesul la serviciile medicale de

calitate este limitat. Lipsa unei distribuiri geografice adecvate în mediul rural a cabinetelor de medicină de familie, înscrierea deficitară la medicul de familie a copiilor din familiile afectate de sărăcie și excluziune socială ori a minorităților etnice, cauzată, deseori, de lipsa actelor de identitate și necunoașterea caracterului obligatoriu și gratuit al unor vaccinuri sunt factori care au fost relevați în cercetările anterioare (Habersaat *et al.*, 2020). În acest fel, peste factorii instituționali care mențin dezechilibrele în asigurarea serviciilor medicale se suprapun determinanții socio-economici ai unei profunde inechități în accesarea serviciilor medicale în comunitățile minorităților etnice. Marginalizarea și discriminarea determină, în final, diferențe majore în imunizarea populației, fără ca acestea să fie efectul reticenței părinților (Masseria, Mladovsky, & Hernández-Quevedo, 2010). Declarațiile respondenților reflectă această situație, principala îngrijorare fiind legată de atenția scăzută a autorităților locale față de dezvoltarea serviciilor socio-medicale locale.

[Primăria] să aibă un asistent comunitar. Noi am avut și nu știu de ce nu o mai fost. (asistent medical)

Ar trebui să fie mai multe servicii medicale. Am gravide care d-abia reușesc să-și facă o analiză de sânge. Serviciile de specialitate ar trebui să existe și în mediul rural, nu doar în mediul urban. Să fie un cabinet ginecologic, un laborator de analize, un ecograf, un internist. Nu doar medicul de familie. E insuficient.

Opt din zece respondenți ai acestei analize au menționat lipsa unei comunicări adecvate între medicii de familie și direcțiile de sănătate publică, ceea ce a determinat, în anumite perioade, o insuficiență în asigurarea dozelor reclamate de medicii de familie și, drept consecință, apariția de focare de rujeolă. De aceea, relația dintre medicii de familie și reprezentanții direcțiilor de sănătate publică e considerată hotărâtoare în asigurarea unei repartiții adecvate a vaccinurilor în teritoriu. Se apreciază că, periodic, echipele din teren trebuie însoțite de reprezentanți ai direcțiilor de sănătate publică, pentru o mai bună cunoaștere a problematicei locale de către persoanele chemate să întocmească rapoartele privind derularea programelor de vaccinare, să monitorizeze activitatea personalului medical vaccinator și a mediatorilor sanitari și să asigure, în final, aprovizionarea la timp a cabinetelor medicale locale cu vaccinuri.

Știu că și doamna doctor se ducea la DSP cu speranța că o să vină cu 30 de doze și venea cu 10 doze. [...] Toată lumea venea. Care mai plătea o căruță, că drumurile și infrastructura sunt la pământ și te trezeai că sala e plină și nu puteai să faci ceea ce trebuia să faci. Practic, întorceai omul și riscai să se supere și să nu știi cum să-l mai aduci a doua oară. (psihopedagog)

Știu că medicii sunt tratați aiurea când ajung acolo [la DSP]. Așteaptă pe holuri [...]. DSP nu este o instituție foarte primitoare. E un fel de, oleacă, stat în stat. [...] Eu am văzut poziția asta și când erau invitați la tot felul de evenimente. Mesajul era cumva că „Oricum, voi aveți nevoie de noi”. (asistent social)

Complementar, pentru lucrătorii socio-medicali, o bună colaborare cu primăria este considerată a fi esențială pentru a permite familiilor să acceseze rapid și fără costuri de transport serviciile medicale. Infrastructura de transport deficitară, în unele sate inexistentă, cauzează dificultăți, în special asistenților sociali responsabili cu multiple demersuri în comunitate, generează costuri în deplasarea fizică către cabinetele medicale și produce amânări repetate ale vizitelor la medic cu nou-născuții pentru vaccinare. S-a subliniat că, la nivel global, costurile de transport reprezintă elemente hotărâtoare în efortul general de conformare la recomandările personalului medical și că, din acest motiv, acestea trebuie reduse la minim ori acoperite (Larson *et al.*, 2014; McKee *et al.*, 2019).

Ar fi nevoie de mai multă implicare la nivelul comunității locale. E foarte greu ca noi să ne luptăm singuri. Mai multe mijloace de transport, ca să nu mai alergăm între comunități cu ce avem și cu ce găsim. Nimeni nu ne susține. (asistent medical)

De multe ori, părinții care nu au nicio sursă, nu au transport, atunci sunt tentați să zică „Lasă, că nu are nimic”. (asistent medical)

Și am mobilizat pe cineva de la primărie care avea puterea să decidă. Și am luat [în microbuze] 20 de mame tinere cu 20 de copii în brațe sau pe brațe și le-am dus la cabinet la vaccin, acolo, în comună, și chiar la Iași, când a fost o criză de vaccine. (asistent social)

Toți participanții la cercetare avertizează asupra importanței adoptării unui grad adecvat de complexitate în limbajul folosit pentru a-i informa pe părinți cu privire la beneficiile și riscurile vaccinării. Nivelul scăzut de educație nu permite înțelegerea tuturor termenilor medicali ori a argumentelor științifice și un dialog care nu ține seama de aceste aspecte va risca să devină un monolog, iar părinții vor fi reticenți în a mai adresa întrebări. Dar, dacă mesajul este corect înțeles și păstrează, totuși, o minimă rigoare științifică, suspiciunea inițială a părinților scade, aceștia devenind mai dispuși să coopereze cu cadrele medicale ori asistenții sociali cu care intră în contact.

Întotdeauna trebuie să traduci ceea ce vrei tu să spui într-un limbaj și mai accesibil. Mai cobori, mai cobori, e foarte greu pentru că nu trebuie să pierzi esența a ceea ce vrei tu să transmiți până la urmă. Ca discursul tău să fie convingător, trebuie să aibă și notă științifică. (psihopedagog)

Degeaba le explici cu termeni de specialitate. Că nu înțeleg. Cel mai bine este să vadă, să li se arate imagini. Alta este când văd diferite cazuri și efectul unui virus asupra organismului și ce înseamnă să nu te vaccinezi. (asistent medical)

Medicul e cheia și comunicarea. Unii medici nu știu să comunice. I-am ajutat cu tehnici de comunicare, cu abordare prietenoasă pe sănătatea copilului, chiar cu un mic suport pentru copii ș.a.m.d. Și lucrurile se rezolvă. (asistent social)

În relatările celor intervievați, relația de încredere presupune și respectarea cu strictețe a eticii și deontologiei profesionale, în special atunci când asistenții medicali, asistenții sociali ori medicii au un discurs antivaccinist în dialogul lor cu părinții sau cu alți membri ai comunității. Organizațiile profesionale din care fac parte astfel de persoane trebuie să reacționeze și să blocheze mesajele ce pot compromite rezultatele obținute.

Nu poți ca medic, ca asistent social să promovezi mesaje fără bază științifică și să lucrezi în continuare în domeniul respectiv [...] Organizațiile profesionale, colegiile trebuie să facă presiuni asupra acestor profesioniști, indiferent în ce zonă ești. Ori lucrezi în beneficiul comunității, ori nu lucrezi în domeniul respectiv. E o chestie foarte gravă! (asistent social)

CONFORMARE

Pentru ca părinții să înțeleagă cu adevărat beneficiile pentru copii ale respectării schemei obligatorii de vaccinare și să le fie oferite răspunsuri la temerile cu privire la efectele adverse, poziția unanimă a lucrătorilor socio-medicali este că aceștia au dreptul la informații relevante pentru fiecare vaccin administrat. De asemenea, ei consideră că, de regulă, părinții se arată interesați de sesiunile organizate în comunitate ori de interacțiunea directă, acestea fiind rare ocazii în care află soluții pentru alte probleme personale, cum ar fi întocmirea actelor de identitate sau obținerea unor forme de consiliere, ajutor material sau financiar. Pentru reducerea în viitor a reticenței părinților, sesiunile de informare constituie recomandarea principală menționată în interviuri.

Oamenii din mediul rural să știți că sunt dispuși la dialoguri. (asistent medical)

– Îmi pune primăria la dispoziție o sală de școală unde eu fac sesiuni de informare. Și le explic și cu alăptarea, și cu igiena sânelui, și cu contracepția, foarte, foarte multe teme, nutriție. Cu bebelușii în brațe. Unul plânge, unul suge, nu contează.

– Cât de des faci informarea?

– Cam o dată pe lună în fiecare comunitate.

– Câți participanți?

– Cam 30. (asistent medical)

Se întâmplă să ai 5 sesiuni [de informare] într-o lună și să ai părinți foarte comunicativi și cu care nu ai impresia că-ți întoarce cineva vorba sau că ți-o răstălmăcește și că mesajul tău este acolo. Dar au fost și situații în care practic la fiecare sesiune să pleci cu inima strânsă că, parcă, nu știu, ceva o scăpat, că nu au destulă încredere. (psihopedagog)

Doar prin întâlniri de grup. Întâlniri față în față. [...] Materialele scrise au o importanță mai mică. (sociolog)

Deși despre o singură comunitate s-a spus că beneficiază de un tip de normativitate culturală în respectarea vaccinării, percepția a opt dintre lucrătorii socio-medicali indică existența unor așteptări sociale în rândul părinților din mediul rural, care motivează, până la un punct, atitudinea pozitivă față de vaccinarea nou-născutului (Larson *et al.*, 2014; McKee *et al.*, 2019). Din interviuri, înțelegem că, pentru părinți, decisive sunt așteptările empirice, în sensul exemplelor oferite de alți părinți ori rude care au consimțit deja la vaccinarea copiilor lor, spre deosebire de așteptările normative, puțin probabile, având în vedere lipsa presiunilor sociale din partea acelor părinți deplin convinși de importanța respectării programului obligatoriu de vaccinare stabilit pentru copii. Alte răspunsuri, în schimb, fac referire la comunități în care nu au fost observate exemple de influență socială ori în care exemplele din comunitate pot determina atât poziții pozitive, cât și negative.

Nu e nevoie de convingere, pentru că o mare parte din oameni deja au o cultură a vaccinului. Adică își doresc foarte mult să-și vaccineze copiii. Au înțeles despre ce este vorba, nu li se pare ceva anormal. (asistent social)

Apelează la exemple ale rudelor: „Uite cumătra sau cumătrul s-au dus cu copiii la vaccinare și atunci să-i ducem și noi”. (asistent social)

Am observat că, dacă face unul și a văzut că e ok, atunci îi influențează pe toți. (mediator sanitar)

În comunitățile rurale mici, interacțiunea între oameni e mult mai strânsă, toată lumea se cunoaște cu toată lumea. [...] și, automat, dacă se vaccinează și copilul ăleia și al alteia, oamenii merg pe model. (sociolog)

Nu prea. Fiecare face cam ce înțelege și ce vrea, până la urmă. (asistent medical)

Ineficiența campaniilor de promovare a vaccinării anti-HPV derulate de către televiziunile din România a determinat un nivel foarte redus de solicitări pentru imunizarea fetelor pentru protecția lor împotriva cancerului de col uterin (Bruni L *et al.*, 2019). Opiniile exprimate de subiecții acestei analize indică faptul că, dincolo de refuzul general al părinților de a lua în calcul administrarea vaccinului pe motivul inadecvării discuțiilor care ating subiectul sănătății sexuale în comunitate, o bună strategie de comunicare și consecvența lucrătorilor socio-medicali pot contribui la depășirea dificultăților actuale, determinând tot mai mulți părinți să ia decizia potrivită.

Li se pare un subiect tabu. Există un blocaj undeva. Mai ales pentru familiile de etnie romă, se știe clar că pentru ei e ceva... Mai ales să lase fetele singure la discuții și să audă că e o discuție despre așa ceva e deja... nu mai ai succes. Deci trebuie să știi cum să pui lucrurile ca să ai succes în intervenția ta. (asistent social)

[În 2009] o fost foarte bine. Am făcut o întâlnire cu mamele, le-am lămurit noi într-un fel și le-am vaccinat. Prima doză. Următoarea doză nu au mai vrut. O început la televizor că un copil a leșinat nu știu prin ce județ. Nu au mai vrut. Doza doi nu s-a mai făcut. La niciun copil. (asistent medical)

Interviurile au surprins obiecțiile față de vaccinare invocate de către o parte a părinților, în special cei din comunitățile cu orientări neoprotestante, și care erau fundamentate pe convingerile religioase ale acestora. Cu toate acestea, conform constatărilor lucrătorilor socio-medicali, dialogurile cu părinții ori cu liderii religioși pot răsturna refuzurile părinților.

Am avut cazuri de adventiști într-unul din cele 7 sate ale comunei Breasta. Ei considerau că de la viață așa cum ești așa să rămâi, să nu primești nimic. Aveau ei anumite teorii. Până la urmă, am reușit. Am mers împreună cu asistentul medical, am discutat, au discutat și cu medicii de familie, și totul a decurs normal. (asistent social)

– Cum ați procedat în cazul refuzurilor pe motive religioase?

– Nu am avut ce să facem acolo. Pur și simplu, religia, spun ei, nu le permite să se vaccineze, să facă injecții...

– Sunt multe cazuri?

– Nu, nu. O familie sau două, maximum.

– În trei ani?

– De când avem programul asta, o singură familie. (asistent medical)

În comunitățile religioase, abordarea a fost a liderului comunității, și dumnealui a înțeles nevoia vaccinării. (asistent social)

În logica acceptării vaccinării, includerea unui vaccin în schema obligatorie îl face mai puțin susceptibil de refuz. Echipelile socio-medicale incluse în cercetare consideră că aspectul caracterului obligatoriu al unor vaccinuri destinate copiilor îi determină pe părinți să aprecieze că vaccinurile respective sunt mult mai cunoscute și testate, deci mai sigure, fiind aplicate cu regularitate unui număr foarte mare de copii. Pe de altă parte, solicitările pentru vaccinurile opționale sunt extrem de rare, iar recomandările sunt, în cele mai multe cazuri, urmate de refuz. În plus, acestea implică costuri, ceea ce reduce și mai mult interesul pentru aplicarea lor. În privința vaccinării anti-COVID-19, poziția părinților exprimată în dialogurile cu lucrătorii socio-medicali arată o reticență ridicată, considerându-se că sunt mult prea recente și, din acest motiv, pot produce efecte adverse.

Pentru că nu a fost introdus în schema obligatorie, le pune semne de întrebare. „De ce nu este obligatoriu? Probabil are niște riscuri.” La modul ăsta îl privesc. (asistent medical)

Sunt foarte, foarte reticenți față de vaccin [anti-COVID-19]. Sunt speriați. [...] Dar vis-à-vis de celelalte vaccinuri care se fac regulat, nu, nu am întâmpinat probleme. (educator)

Să știți că nu avem care să fi zis că vor vaccin [anti-Covid-19], decât câteva persoane. Foarte puține. (asistent medical)

Rolul mamei este determinant. Fără excepție, răspunsurile arată că, în mediul rural, întreaga responsabilitate în îngrijirea nou-născutului, deci și în ceea ce privește decizia vaccinării, revine mamei.

Mama e cea care trage greul. Au preluat niște pattern-uri, așa o făcut mama ei, așa o făcut bunica ei, iar tatăl e absent. [...] La un moment dat, când le dădeam contraceptive, le chema doamna doctor să le ia, pentru că, dacă le găseau pe acasă, le dădeau bătaie, ca nu cumva să le ia, să facă copii mulți și să trăiască din alocații. Asta este adevărul! (psihopedagog)

Efectele adverse ale vaccinării raportate de părinți lucrătorilor socio-medicali au fost extrem de rare. Bazate pe informații promovate de mișcările antivacciniste, puținele relatări ale părinților, rezultate din dialogurile cu lucrătorii socio-medicali, sunt legate de riscul perceput de producere a unei dizabilități sau de zvonistica asociată autismului.

Da, am avut două situații. O mamă întoarsă din străinătate. După 6 ani de Italia, a revenit în comunitate și spunea, la un moment dat, că [vaccinul] conține aluminiu, că fac, că dreg, că provoacă autismul, cel puțin vaccinul ăla de la 2 ani că e foarte periculos. (psihopedagog)

Am avut mama unei fete de clasa a 7-a care era operată pentru cancer de col uterin. Și ea a zis „Da, eu vreau să-i fac vaccin fetei mele”. Iar la revaccinare nu a mai vrut. (asistent medical)

Da, zic că dacă provoacă autism. Asta e cea mai frecventă pe care am auzit-o la unii părinți. Bine, nu sunt mulți. 2, 3 care îs. Că, până la urmă, doamna doctor îi convinge că nu e adevărat. (asistent medical)

Cei care sunt suspicioși știu din bătrâni „Uite ce i s-a întâmplat lu’ cutare! Din cauza unui vaccin nu a mai putut să meargă copilul”.

Percepțiile profesioniștilor din teren asupra motivațiilor pozitive și motivațiilor negative ale părinților.

La întrebarea: „Cum ați perceput nivelul de conformare a părinților față de vaccinarea copiilor conform programului național de vaccinare, pe o scală de la 1 (refuz) la 5 (acceptare totală)?”, lucrătorii socio-medicali au considerat că atitudinea și comportamentul părinților din cele 35 de comunități rurale în care au intervenit au avut un grad ridicat de conformare. Răspunsurile lor au indicat niveluri medii (3) ori ridicate (4 și 5) de acceptare a vaccinării din partea părinților cu care au interacționat, menționând totodată că acceptarea nu este necondiționată. Declarații precum:

[Părinții] nu au refuzat vaccinarea. (educator)

Nu au fost cazuri să se opună. Doar că au mai pus niște întrebări. (asistent medical)

Îmi asum acest 4, pentru că am văzut de cele mai multe ori holurile pline în zilele de vaccinare în care medicul de familie anunță campania. (psihopedagog)

De obicei, au încredere în noi și se conformează. (asistent medical)

Într-o comunitate de 40 de familii, au refuzat 3 părinți. (mediator sanitar)

Jumătate dintre părinți se duc de la sine către vaccinare. (asistent social)

definesc situația generală în mediul rural, care nu exclude interesul des exprimat al părinților de a primi informații utile despre vaccinuri direct de la medicul de familie sau prin sesiunile de informare organizate în comunități.

În ciuda acestor constatări pozitive, evaluarea din perspectiva lucrătorilor socio-medicali a gradului de acceptare de către părinți a vaccinării copiilor ar trebui privită cu prudență, deoarece părinții din mediile defavorizate și cu acces redus la servicii medicale nu beneficiază de informare și consiliere cu privire la vaccinare, exprimând rareori convingeri ferme în acest sens. În contextul analizei noastre, diseminarea socială a informațiilor pentru creșterea motivației vaccinării copiilor, prin intervenție specializată, este o precondiție pentru obținerea *stocului social necesar de cunoștințe* (Berger & Luckmann, 1971) și a încrederii în recomandările medicale.

Comunicarea complexă pe tema sănătății copilului între specialist și părinte devine un veritabil proces de socializare, având ca rezultat construirea propriului comportament parental față de sănătatea copiilor. În acest context, specialiștii nu au identificat modele culturale privind imunizarea, ci au evidențiat existența anumitor motivații care determină acceptarea imediată a vaccinării sau care dau naștere unei atitudini de opoziție față de această metodă profilactică. Aceasta subliniază nu doar importanța medierii sociale la nivel individual, ci și pe cea a promovării practicilor de sănătate în mediul rural.

Clasificarea motivațiilor (vezi *Tabelul nr. 3*), așa cum reies acestea din modelul explicativ SAGE, relevă importanța încrederii părinților în eficacitatea și siguranța vaccinării pentru copii, a cărei construcție, eminamente socială, integrează două dimensiuni:

– *dimensiunea socială/relațională*, de raportare la acțiunile, mesajele și așteptările sociale (empirice și normative) ale persoanelor-cheie cu care comunică părintele (lucrători socio-medicali, medici, cadre didactice, lideri comunitari, rude și alte persoane apropiate) și la măsurile de orientare, sprijin și acompaniere pentru a avea acces la asistența medicală, inclusiv la vaccinare;

– *dimensiunea cognitiv/rațională*, rezultată din înțelegerea aspectelor care privesc protecția sănătății copilului prin vaccinare și caracterul obligatoriu al vaccinării, prin participarea directă și individualizată la sesiuni de informare sau prin comunicarea constantă cu personalul medical pe teme care privesc îngrijirea și sănătatea proprie și a copilului.

Prin inversiune, aceleași două dimensiuni, socială și cognitivă, pot produce atitudinea de reticență ori totală neîncredere în siguranța și utilitatea imunizării copiilor, dacă sursele de interacțiune și informare combat vaccinarea.

Tabelul nr. 3

Motivații pro / contra vaccinare

	Motivații pozitive	Motivații negative
<i>Dimensiunea socială</i>	Încredere în personalul socio-medical local. Apartenența lucrătorilor socio-medicali la comunitate. Vizite la domiciliu ale lucrătorilor socio-medicali. Percepții pozitive ale generațiilor anterioare cu privire la vaccin ca metodă de salvare a vieților și prevenire a bolilor. Exemple pozitive din comunitate sau din familia extinsă. Modelul comportamental al liderilor comunitari (primar, preot, polițist, asistent social etc.). Sprijin indirect (ajutor material, asistență socială, rambursare costuri de transport). Însoțire la medicul de familie.	Lipsa de încredere în sistemul medical și politic. Lipsa de fermitate a medicului de familie în promovarea vaccinării. Lipsa de interes pentru monitorizarea sănătății proprii și a copilului. Promovarea narațiunilor conspiraționiste de către liderii locali, rudele apropiate sau unii profesioniști din domeniul sănătății. Lipsa accesului la serviciile medicale în comunitate. Acces limitat la servicii de asistență socială. Tabuuri privind sexualitatea în comunitate. Obstacole în accesarea serviciilor sociale și medicale (comunități izolate, lipsa specialiștilor, dificultăți materiale, violență domestică).
<i>dimensiunea rațională</i>	Participarea regulată la sesiuni de informare și consiliere medicală. Consiliere axată pe dreptul copilului la sănătate. Informații clare despre utilitatea medicală a vaccinului. Înțelegerea vulnerabilității imunitare a copiilor de vârstă mică. Limbaj adaptat nivelului de înțelegere al părinților. Existența unui discurs pro-vaccinare în rândul educatorilor și profesorilor de școală. Utilizarea îndelungată a vaccinurilor destinate copiilor și caracterul lor obligatoriu.	Lipsa surselor de informare și a serviciilor de consiliere privind importanța vaccinării copiilor și afecțiunile medicale ce pot fi prevenite. Lipsa de înțelegere a susceptibilității copiilor la boli. Informații false despre riscul vaccinării răspândite de către mass-media (toxicitate, deces, efecte mutilante – autism, paralizie) Credințele religioase (inviolabilitatea corpului uman). Frica de ceea ce nu se știe sau nu poate fi înțeles. Negarea existenței agenților patogeni care provoacă boli ce pot fi prevenite prin vaccinare. Decese ale copiilor atribuite vaccinurilor (cauzalitate falsă). Noutatea sau caracterul facultativ al unor vaccinuri (HPV).

DISCUȚII

Analiza interviurilor cu lucrătorii socio-medicali angajați în programe de consiliere și protecție pentru gravide și mame cu nou-născuți a pus în evidență rolul acestor lucrători în creșterea încrederii părinților în vaccinarea copiilor lor. Similar

constatărilor acestei cercetări, s-a observat că între medic și pacient se stabilesc mecanisme funcționale de control social, în care competența și altruismul cadrului medical au ca rezultat o atitudine de conformare a părintelui la recomandările ori solicitările medicului pentru sănătatea copilului, inclusiv la cele referitoare la vaccinare (Parsons and Turner, 1991). Intervenția profesioniștilor din domeniul medical a fost în mod constant menționată ca cel mai important canal de comunicare a informațiilor sigure și relevante despre vaccinare (Healy and Pickering, 2011), drept calea legitimă și necesară de a-i face pe părinți să înțeleagă că respectarea schemei de vaccinare este în interesul tuturor (Glanz, Kraus, & Daley, 2015), mai cu seamă în perioada prenatală (Cohen, 2009) și sub coordonarea medicilor de familie mobilizați și sprijiniți de instituțiile publice (Rughiniș, 2021). Cu toate acestea, cercetarea privind percepția lucrătorilor socio-medicali din România asupra reticenței părinților față de vaccinare indică faptul că, pentru anumite vaccinuri (anti-HPV și anti-COVID-19), modelul comunicării eficiente, flexibile și ajustate nevoilor sociale ale familiilor cu copii nu este suficient. Rămâne de analizat ce tip de informații, metode și contexte de comunicare pot influența pozitiv construirea socială a încrederii părinților în siguranța și necesitatea vaccinării copiilor, indiferent de caracterul obligatoriu sau facultativ al vaccinurilor (Williams, 2014).

Din această perspectivă, cercetarea și-a propus să prezinte informații consistente despre procesul de tranziție a părinților de copii mici (0-5 ani) în luarea deciziei de vaccinare ca efect al autoevaluărilor activității de teren a serviciilor de asistență medicală și socială. Dificultățile întâmpinate de specialiști în munca lor trebuie privite și din perspectiva solidarității față de grupurile vulnerabile cu acces limitat la servicii medicale și, implicit, la informare și consiliere despre metodele de prevenire a bolilor. Succesul în obținerea unei acoperiri vaccinale satisfăcătoare care să asigure imunitatea dorită în comunitățile rurale în care au intervenit profesioniștii intervievați demonstrează urgența politicilor și a responsabilității sociale față de multiplele aspecte ce privesc sănătatea membrilor acestor comunități. Lucrătorii socio-medicali au observat adesea că unii dintre părinții convinși de utilitatea vaccinării au avut tendința de a deveni agenți ai schimbării pentru alți părinți mai tineri care încă ezitau față de vaccinare. În acest fel, înțelegerea importanței vaccinării se extinde la nivel social.

Declarațiile specialiștilor intervievați au indicat faptul că părinții nu adoptă o atitudine de reevaluare periodică a consimțământului lor de a-și vaccina copiii. Simpla continuare a comunicării cu lucrătorii socio-medicali în vederea prezentării la cabinetul medicului de familie reprezintă premisa respectării programului de imunizare a copilului. Odată ce părinții ajung, prin acompaniere, în atenția medicilor de familie, decizia de a respecta programul vaccinal este puțin influențată de considerentele anterioare cu privire la vaccinare, iar menținerea pozițiilor inițiale de refuz este extrem de rară. Un impact remarcabil în înțelegerea importanței vaccinării nou-născutului îl are consilierea și pregătirea femeilor

însărcinate pentru naștere, prin însoțirea acestora la medicul de familie sau ginecolog ori prin consiliere juridică cu privire la drepturile lor și sfaturi privind îngrijirea corespunzătoare a viitorului lor copil.

Definiția SAGE a reticenței la vaccinare și cei trei determinanți ai săi (încrederea, accesibilitatea și conformarea) s-au dovedit a fi ușor de utilizat ca instrument pentru investigarea percepției profesioniștilor aflați în contact direct cu părinții care trăiesc în comunități izolate. Modelul a permis o analiză a fenomenului complex de reticență din partea părinților, prin organizarea elementelor care definesc fiecare dintre cele 3C la nivel individual / al familiei, în contextul specific al activității lucrătorilor socio-medicali în comunități rurale și prin raportare la percepțiile părinților cu privire la trăsături specifice ale anumitor vaccinuri (de exemplu, obligatoriu *versus* opțional, nou vs. binecunoscut).

LIMITELE CERCETĂRII

Principală limitare a cercetării calitative a fost legată de realizarea interviurilor prin telefon, ceea ce a creat dificultăți în parcurgerea tuturor întrebărilor stabilite anterior, iar pentru cinci dintre persoanele intervievate, a fost necesară reducerea duratei convorbirilor la 25–30 de minute. În al doilea rând, informațiile colectate provin exclusiv din experiența directă din teren a asistenților medicali și a celorlalte persoane implicate în munca din comunități, nefiind completate ori validate cu relatări ale medicilor de familie despre atitudinile și comportamentele părinților în cabinetele medicale. Similar, lipsesc opiniile părinților care ar fi putut genera detalii cu privire la nivelul de cunoaștere a aspectelor legate de vaccin (tipuri, prevenție, efecte adverse, obligație legală, responsabilitate pentru sănătatea copiilor, schema de vaccinare) și bolile prevenite prin vaccinare, la influențele dintre părinți și modul în care informațiile despre vaccinare sunt transmise și suferă alterări în comunitate sau în mediul online.

Interviurile individuale au relevat o serie de aspecte generale cu privire la poziția părinților din comunitățile marginalizate economic și la cum trebuie organizate interacțiunile părinte-cadru medical ori părinte-asistent social, însă concluziile analizei calitative nu pot fi generalizate ori extinse la alte comunități, deoarece rezultatele trebuie interpretate în contextul prezenței unor echipe care deservește un program specializat, menit să sprijine activitatea serviciilor sociale și medicale locale. Particularitățile programelor sociale în cadrul cărora lucrători comunitari cu perspective profesionale diferite colaborează pentru asigurarea sănătății gravidei, mamei și copilului au condus, cu siguranță, la activități de informare și de ajutor caracterizate printr-o mai mare intensitate și eficiență decât în alte zone din mediul rural.

CONCLUZII

Munca pe teren se dovedește a fi primul segment important al relației părinților cu sistemul medical și, prin urmare, obținerea unei rate ridicate de acceptare a vaccinării este condiționată de stabilirea unor relații de încredere cu medicul de familie și cu alți membri ai echipelor socio-medicale locale care inițiază și mențin interacțiuni directe, acoperă diverse nevoi ale membrilor comunității și cooperează cu autoritățile locale. Acestea sunt reperele specifice ale interacțiunii sociale a părinților din mediul rural cu sistemul medical. Ele interferează cu responsabilitatea lor generală de îngrijire a sănătății copilului și fac posibilă o reală distribuire socială a informațiilor și elementelor motivaționale pentru atingerea acestui scop.² Părinții nu reacționează pasiv la recomandările medicilor, în special cu privire la imunizarea copiilor lor, din simplul motiv că interiorizarea de către părinți a normelor și așteptărilor societale este rezultatul unui proces de construcție socială a competențelor parentale considerate a fi adecvate la un moment dat. În acest context, eliminarea obstacolelor (informarea defectuoasă, inaccesibilitatea serviciilor, marginalizarea socială, discriminarea) devine factor determinant în aplicarea programului național de vaccinare.

Suplimentarea serviciilor medicale din comunitățile mici din mediul rural ori la nivel rezidențial, înțelegerea dinamicii și specificului regional sau local al reticenței față de vaccinare, abordarea neîncrederii prin adresare individuală și la nivelul fiecărei comunități, utilizarea contextualizată a conceptului de „imunitate comunitară” (Schoeppe *et al.*, 2017), ceea ce solicită nu doar mobilizarea sistemului medical local, ci și implicarea părinților, care devin în comunitățile lor agenți ai schimbării sociale – toate acestea reprezintă etape importante în obținerea unor schimbări semnificative ale modului în care este înțeles rolul vaccinării și în care este construită încrederea în poziția cadrelor medicale față de imunizarea copiilor.

Combinarea activităților de informare privind siguranța și eficacitatea vaccinurilor în prevenirea bolilor și protecția sănătății copiilor cu intervenții de asistență socială pentru a îndepărta treptat obstacolele întâmpinate de părinți este de natură să întărească, în cele din urmă, rolul părinților în creșterea și protejarea copiilor lor.

Deși diferită de la o comunitate rurală la alta și cu accente distincte față de anumite vaccinuri, reticența părinților față de vaccinarea copiilor, exprimată la primele contacte cu asistenții sociali, asistenții medicali ori cu mediatorii sanitari, poate fi surmontată prin comunicare și intervenții specifice în acoperirea nevoilor diverse ale familiilor (Salvați Copiii, 2021). Cu toate acestea, acceptarea vaccinurilor opționale și a celor de dată recentă (anti-HPV și anti-COVID-19) este

² În sensul conceptului utilizat de Peter L. Berger & Thomas Luckmann, de distribuire socială a cunoașterii ca precondiție a obținerii stocului social de cunoștințe necesar; în contextul nostru de analiză, pentru înțelegerea importanței vaccinării pentru asigurarea sănătății și supraviețuirii copilului.

greu de obținut. Pe de altă parte, spre deosebire de alte cercetări asupra populației generale, în care credințele religioase au fost invocate în explicarea atitudinii unor părinți care s-au opus cu vehemență vaccinării copiilor lor (Miko *et al.*, 2019), în analiza noastră, acestea nu au fost identificate de lucrătorii socio-medicali ca obstacole de nedepășit.

O strategie de comunicare aplicată consecvent și cu bunăvoință de o echipă de profesioniști poate clădi o relație cu părinții de tip *win-win*, conform declarației unuia dintre respondenți, coordonator local al intervențiilor pentru gravide, mame și copii:

„Intervenția în aceste comunități a adus foarte multă schimbare. Mă uit la mămici pentru care altădată băteam drumul de cinci ori ca să le aducem pentru ca să ne vedem. Acuma sună și întreabă «Da' când e următoarea întâlnire?». Și văd copii mai îngrijiți, văd copii mai frumoși, văd o disponibilitate în a afla mai multe, în a se duce să caute copilul dacă i se pare că nu aude bine sau i se pare că ceva nu e în regulă cu vorbirea sau cu dezvoltarea lui. De aici, dacă este să trag o concluzie, este că oamenii ăștia au înțeles rostul nostru, ajutorul nostru și că merită sută la sută efortul doctorilor din această comunitate, pentru că sunt oameni care muncesc foarte mult și schimbă diverse mentalități.”

BIBLIOGRAFIE

1. Berger, Peter L., and Thomas Luckmann (1971). *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Harmondsworth: Penguin Books.
2. Brownlie, Julie, and Alexandra Howson (2005). “Leaps of Faith’ and MMR: An Empirical Study of Trust”. *Sociology* 39 (2). <https://doi.org/10.1177/0038038505050536>.
3. Bruni L., Alberio G., Serrano B., Mena M., Gómez D., Muñoz J., Bosch FX., and de Sanjosé S. (2019). “Human Papillomavirus and Related Diseases in Romania. Summary Report.” <https://hvpcentre.net/>.
4. Causey K, Fullman N, Sorensen RJD, Galles NC, Zheng P, Aravkin A, Danovaro-Holliday MC, Martinez-Piedra R, Sodha SV, Velandia-González MP, *et al.* Estimating global and regional disruptions to routine childhood vaccine coverage during the COVID-19 pandemic in 2020: a modelling study. *Lancet*. 2021; 398: 522–34. doi:[https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(21\)01337-4](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(21)01337-4).
5. Center for Disease Control and Prevention (2020). “Talking with Parents about Vaccines for Infants” April 26, 2020.
6. Chou, Wen-Ying Sylvia, and Alexandra Budenz (2020). “Considering Emotion in COVID-19 Vaccine Communication: Addressing Vaccine Hesitancy and Fostering Vaccine Confidence.” *Health Communication* 35 (14). <https://doi.org/10.1080/10410236.2020.1838096>.
7. Cohen, George J. (2009). “The Prenatal Visit.” *Pediatrics* 124 (4): 1227–32. <https://doi.org/10.1542/peds.2009-1785>.
8. Council of Europe (2005). “Additional Protocol to the Convention on Human Rights and Biomedicine, Concerning Biomedical Research.” *CETS No. 195, Ch. II General Provisions*. Strasbourg.
9. European Centre for Disease Prevention and Control (ECDC) (2012). “Introduction of HPV Vaccines in European Union Countries – an Update.” Stockholm.

- https://www.ecdc.europa.eu/sites/default/files/media/en/publications/Publications/20120905_GUI_HPV_vaccine_update.pdf.
10. European Centre for Disease Prevention and Control (ECDC) (2022). "COVID-19 Vaccine Tracker." ECDC. <https://vaccinetracker.ecdc.europa.eu/public/extensions/COVID-19/vaccine-tracker.html#uptake-tab>.
 11. European Commission (2019). "Europeans' Attitudes towards Vaccination – Special Eurobarometer 488."
 12. Glanz J., Kraus C.R., Daley M.F. Addressing Parental Vaccine Concerns: Engagement, Balance, and Timing. *PLoS Biol.* (2015); 13: e1002227. <https://doi.org/10.1371/journal.pbio.1002227>.
 13. Habersaat, Katrine Bach, Adriana Pistol, Aurora Stanescu, Catherine Hewitt, Miljana Grbic, Cassandra Butu, and Cath Jackson (2020). "Measles Outbreak in Romania: Understanding Factors Related to Suboptimal Vaccination Uptake." *European Journal of Public Health* 30 (5). <https://doi.org/10.1093/eurpub/ckaa079>.
 14. Healy, C. Mary, and Larry K. Pickering (2011). "How to Communicate With Vaccine-Hesitant Parents." *Pediatrics* 127 (Supplement_1): S127–33. <https://doi.org/10.1542/peds.2010-1722S>.
 15. ICN. (2020). "Success of Mass COVID-19 Vaccination Programmes Will Depend on Frontline Nurses and Nurse Leaders at the Highest Level of Government." International Council of Nurses. November 12, 2020. https://www.icn.ch/sites/default/files/inline-files/PR_56_Covid-19%20vaccine%20and%20nurses%20roles_EB_FINAL.pdf.
 16. INSP. (2009). „Poliomelita” (2009). <https://www.cnscbt.ro/index.php/polio>.
 17. ——— (2021a). „Calendarul Național de Vaccinare”. National Center for Surveillance and Control of Communicable Diseases. 2021. National Center for Surveillance and Control of Communicable Diseases.
 18. ——— (2021b). „Situția Actualizată a Rujeolei în România” 2021. <https://www.cnscbt.ro/>.
 19. Larson, A., Skolnik, A., Bhatti, A., & Mitrovich, R. (2022). Addressing an urgent global public health need: Strategies to recover routine vaccination during the COVID-19 pandemic. *Human vaccines & immunotherapeutics*, 18(1), 1975453. <https://doi.org/10.1080/21645515.2021.1975453>.
 20. Larson, Heidi J., Caitlin Jarrett, Elisabeth Eckersberger, David M.D. Smith, and Pauline Paterson (2014). "Understanding Vaccine Hesitancy around Vaccines and Vaccination from a Global Perspective: A Systematic Review of Published Literature, 2007–2012." *Vaccine* 32 (19). <https://doi.org/10.1016/j.vaccine.2014.01.081>.
 21. MacDonald, Noni E. (2015). "Vaccine Hesitancy: Definition, Scope and Determinants." *Vaccine* 33 (34). <https://doi.org/10.1016/j.vaccine.2015.04.036>.
 22. Masseria, Cristina, Philipa Mladovsky, and Cristina Hernández-Quevedo (2010). "The Socio-Economic Determinants of the Health Status of Roma in Comparison with Non-Roma in Bulgaria, Hungary and Romania." *European Journal of Public Health* 20 (5). <https://doi.org/10.1093/eurpub/ckq102>.
 23. McKee, M., L. Sizziliani, C. Wild, D. Kringos, M.M. Barry, P. Barros, J. de Maeseneer, L. Murauskiene, and W Ricciardi (2019). "Vaccination Programmes and Health Systems in the European Union. Report of the Expert Panel on Effective Ways of Investing in Health". *European Journal of Public Health* 29 (Supplement_4). <https://doi.org/10.1093/eurpub/ckz185.373>.
 24. Miko, David, Carmen Costache, Horațiu Alexandru Colosi, Vlad Neculicioiu, and Ioana Alina Colosi (2019). "Qualitative Assessment of Vaccine Hesitancy in Romania." *Medicina (Kaunas, Lithuania)* 55 (6). <https://doi.org/10.3390/medicina55060282>.
 25. MS. (2017). „Comunicat de Presă – Informare Privind Vaccinurile Obligatorii Din Calendarul de Vaccinare”, January 26, 2017. <http://www.ms.ro/2017/01/26/informare-privind-situatia-imunizarii-copiilor-cu-vaccinurile-obligatorii-din-calendarul-de-vaccinare-se-desfasoara-cu-unele-deficiente/>.

26. Parsons, T., and B.S. Turner (1991). *The Social System*. Major Languages. Routledge. <https://books.google.ro/books?id=FEWj6qliXcQC>.
27. Pența, Marcela A, and Adriana Băban (2014). "Mass Media Coverage of HPV Vaccination in Romania: A Content Analysis." *Health Education Research* 29 (6): 977–92. <https://doi.org/10.1093/her/cyu027>.
28. Pițigoi, Daniela, Oana Săndulescu, Maria Dorina Crăciun, Anca Drăgănescu, Gheorghită Jugulete, Anca Streinu-Cercel, Angelica Vișan, *et al.* (2020). "Measles in Romania – Clinical and Epidemiological Characteristics of Hospitalized Measles Cases during the First Three Years of the 2016-Ongoing Epidemic." *Virulence* 11 (1). <https://doi.org/10.1080/21505594.2020.1771948>.
29. Rosenstock, Irwin M., Victor J. Strecher, and Marshall H. Becker (1988). "Social Learning Theory and the Health Belief Model." *Health Education Quarterly* 15 (2). <https://doi.org/10.1177/109019818801500203>.
30. Rughiniș, C. (2021, August 19). Vaccinarea anti-COVID: între tipic statistic și potențial național. *Contributors*. <https://www.contributors.ro/vaccinarea-anti-covid-intre-tipic-statistic-si-potential-national/>
31. SAGE. (2014). "Report of the Sage Working Group on Vaccine Hesitancy." https://www.who.int/immunization/sage/meetings/2014/october/1_Report_WORKING_GROUP_vaccine_hesitancy_final.pdf.
32. Saldaña, J. (2013). *The Coding Manual for Qualitative Researchers*. Los Angeles, CA: Sage Publications.
33. Salvați Copiii (2021). "Combating Infant Mortality." 2021. <https://www.salvaticopiii.ro/ce-facem/sanitate/reducerea-mortalitatii-infantile>.
34. Schoeppe, Jennie, Allen Cheadle, Mackenzie Melton, Todd Faubion, Creagh Miller, Juno Matthys, and Clarissa Hsu (2017). "The Immunity Community: A Community Engagement Strategy for Reducing Vaccine Hesitancy." *Health Promotion Practice* 18 (5). <https://doi.org/10.1177/1524839917697303>.
35. SeyedAlinaghi, S., Karimi, A., Mojdeganlou, H., *et al.* Impact of COVID-19 pandemic on routine vaccination coverage of children and adolescents: A systematic review. *Health Sci Rep.* (2022); 5: e00516. <https://doi.org/10.1002/hsr2.516>.
36. Stănescu, Ana Maria Alexandra, Alexandra Totan, Daniela Miricescu, Constantin Ștefani, Bogdan Șerban, Ioana Veronica Grăjdeanu, and Camelia Cristina Diaconu (2019). "Comparative Analysis of Cases of Measles from Romania, Bulgaria and Hungary in the Context of the European Union." *Romanian Journal of Medical Practice* 14 (2). <https://doi.org/10.37897/RJMP.2019.2.13>.
37. St. Maurice, Annabelle de, Kathryn M. Edwards, and Jesse Hackell (2018). "Addressing Vaccine Hesitancy in Clinical Practice." *Pediatric Annals* 47 (9). <https://doi.org/10.3928/19382359-20180809-01>.
38. Teșliuc, E., Grigoraș, V., Stănculescu, M., Sandu, D., Corad, B., Iamandi-Cioinaru, C., Man, T., Marin, M., Moldovan, C., and Neculau, G. (2016). *Atlasul zonelor rurale marginalizate și al dezvoltării umane locale din România*.
39. UNICEF (2019a). "20 Million Children Miss out on Lifesaving Measles, Diphtheria and Tetanus Vaccines in 2018". News Release. July 15, 2019.
40. ——— (2019b). „Peste 140 000 de oameni au murit din cauza rujeolei, iar numărul îmbolnăvirilor crește în toată lumea”. December 9, 2019. <https://www.unicef.org/romania/ro/comunicate-de-pres-%C4%83/peste-140000-de-oameni-au-murit-din-cauza-rujeolei-iar-num-%C4%83rul-%C3%AEmboln%C4%83virilor>.
41. ——— (2020). "Millions More Children at Risk with Immunization Services Disrupted amid COVID-19 Pandemic." *Health*. April 26, 2020. <https://news.un.org/en/story/2020/04/1062622>.
42. WHO (2019a). "Ten Threats to Global Health in 2019." 2019. <https://www.who.int/news-room/spotlight/ten-threats-to-global-health-in-2019>.

43. ——— (2019b). “The Global Vaccine Action Plan 2011-2020 (GAV). Review and Lessons Learned.” Geneva. <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/329097/WHO-IVB-19.07-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
44. ——— (2019c). “Two out of Three Wild Poliovirus Strains Eradicated.” October 24, 2019. <https://www.who.int/news-room/feature-stories/detail/two-out-of-three-wild-poliovirus-strains-eradicated>.
45. ——— (2019d). “More than 140,000 Die from Measles as Cases Surge Worldwide” December 5, 2019.
46. ——— (2021). “Smallpox – Factsheet.” Health Topics. 2021. https://www.who.int/health-topics/smallpox#tab=tab_1.
47. Williams, Sarah E. (2014). “What Are the Factors That Contribute to Parental Vaccine-Hesitancy and What Can We Do About It?” *Human Vaccines & Immunotherapeutics* 10 (9): 2584–2596. <https://doi.org/10.4161/hv.28596>.

Ipostaze și etnografii ale carantinei în pandemie, coordonatori Bogdan Iancu, Andrei Mihail, Monica Stroe (Editura Pro Universitaria, 2021).

Volumul *Ipostaze și etnografii ale carantinei în pandemie*, coordonat de Bogdan Iancu, Andrei Mihail și Monica Stroe, reunește cercetări realizate de masteranzi și doctoranzi în Antropologie și Studii Vizuale și Societate ai Școlii Naționale de Studii Politice și Administrative și ai Universității din București. Abordările teoretice și metodologice sunt diverse și bine articulate, iar tematicile alese și aspectele analizate reprezintă pentru fiecare autor o experiență subiectivă, un mod de a fixa memoria unei perioade (stadiile de început ale pandemiei SARS-COV-2, începând cu martie 2020) pe care mai mulți dintre aceștia o definesc drept „liminală”, un timp în care regulile sociale, comunitare, riturile și ritualurile s-au redefinit, aparent pentru o perioadă scurtă de timp, dar sub anxietatea unei durate necunoscute și chiar a unei perpetuări continue a schimbării, amenințând cu ne-regăsirea „stării de normalitate de dinainte de...”, stare devenită acum dezirabilă.

În România, restricțiile adoptate pentru protejarea sănătății publice în fața unei crize sanitare care a afectat întreaga planetă (o criză globală a sănătății, după cum a declarat-o Organizația Mondială a Sănătății în martie 2020), de a reduce transmiterea COVID-19 au privit accesul în spațiul public, distanțarea fizică, care a devenit în fapt „distanțare socială” cu efecte puțin previzibile asupra socialului. În acest context, practicile de izolare, auto-izolare, protecție și îngrijire, auto-monitorizare, auto-raportare au trecut dincolo de deciziile legislative de urgență și au implicat societatea în general, care a ales să respecte recomandările și restricțiile decise la nivel politic, global sau național. Această situație excepțională care a fost perioada pandemiei reprezintă un fenomen care poate fi abordat din punctul de vedere al antropologiei medicale (narațiuni, interacțiuni privind boala etc.), dar poate să constituie și un teren de analiză care să releve fenomene sociale și problematici socio-medicale necunoscute, complexe, dată fiind anvergura globală, fără precedent, a acestei pandemii. Deși autorii nu au putut aplica metodologii etnografice, mai ales în primele perioade de carantină, observațiile privind propria experiență în acea perioadă, interviurile, analiza mediului online reprezintă o explorare plină de profunzime, un experiment metodologic și etnografic care (re)dă dimensiuni noi ale spațiului intim și al locuirii, refugiul în fața unei realități distopice, amenințătoare, dificil de înțeles, dar și punct de intersecție cu spațiul public, datorită noilor funcții pe care trebuie să le îndeplinească (munca, studiul de acasă etc.).

Volumul este structurat în patru părți, care definesc direcțiile de analiză alese de către autorii cercetărilor incluse în volum: domesticitate și practici ale cotidianului, medierea tehnologică a sociabilității, marginalizare socială, alterizare, anxietăți și reconfigurarea peisajelor profesionale. Prima parte a volumului include cercetări care privesc categoria definită sociologic drept „clasă de mijloc”, respondenții fiind lucrători în multinaționale sau în diferite domenii cum ar fi IT, cercetare, domeniul bancar, economic, producție de film etc. Mădălina Gheorghiu și Alexandru Vârtej analizează telemunca, între agentivitate, introspecție, ludificare și roluri de gen în spațiul profesional în care e transformat spațiul intim-domestic, lucru care a remodelat nu numai programul sau timpul de lucru, ci și relațiile de lucru cu colegii, ideea de productivitate sau definirea separărilor casă-birou, ca nou spațiu hibrid, în care trecerile se estompează și se suprapun – dar și re-definirea importanței relațiilor de familie (timpul petrecut împreună cu copiii devine prioritar în fața timpului acordat activităților profesionale). Are astfel loc o „ludificare a muncii ca formă de acceptare comună a noii realități sociale” (p. 35), în fața căreia unii adoptă noi rigori, iar alții o percep ca pe o oportunitate de

„Revista română de sociologie”, serie nouă, anul XXXIII, nr. 3–4, p. 305–306, București, 2022

Creative Commons License
Attribution-NoDerivs CC BY-ND

exprimare a unei libertăți personale (de exemplu, video-conferințe în pijama). Conform acestei cercetări, rolurile de gen în spațiul domestic sunt re-instituite în acest „nou normal”. Alimentația și modul de a găti în timpul pandemiei perioadelor de carantină și post-carantină sunt un important factor de anxietate, dar devin și o provocare și modalitate de actualizare a sinelui, așa cum explică Veronica Ștefan în capitolul „Bucătăria în pandemie – schimbări și inovație”. Cercetarea analizează comportamentul privind cumpărăturile compulsive în condiții de incertitudine, măsurile de prevenire a contaminării cu noul virus, dar și gătitul acasă, branduri preferate și comportamentul de consum de alimente în spațiul public, post-izolare. Privind practicarea sportului ca pe o formă de capital cultural și social, Daniela Gilcă analizează *Home Workout* ca formă de distincție socială și strategie de (re)căștigare a controlului asupra corpului. Astfel, a practica un sport reprezintă nu numai o formă de control asupra corpului, ci și un capital social și simbolic, expresie a unui stil de viață sănătos. Expunerea acestor practici pe rețelele de socializare se traduce în aprecierea acestui comportament ca fiind responsabil, iar în perioada carantinei aceste persoane devin chiar modele sau eroi sociali (p. 68). Ana Maria Luca abordează jocurile pe mobil ca spații de solidaritate la nivel global. Universul complex al jocurilor în rețea, *gaming*, se redefinesc în perioada pandemiei datorită unui val nou de jucători, care impun noi valori în acest spațiu virtual războinic, definit adesea ca agresiv: noii jucători au creat noi grupuri, au împărtășit cunoștințe comune și informații personale, legând prietenii la distanță și impunând noi reguli chiar și jucătorilor experimentați. Sărbătoarea Paștelui, eveniment a cărui principală caracteristică este nevoia de a fi împreună, de a se aduna în jurul „mesei tradiționale”, este abordată de către Teodora Ștefan din punctul de vedere al medierii tehnologice și al rolului internetului în contextul pandemiei, de la rețele sociale la videoconferințe – deși forme de alinare a nevoii de întâlnire, acestea nu reprezintă decât „translatări artificiale” (p. 107).

Unul dintre evenimentele cele mai controversate din perioada pandemiei a fost repatrierea diasporei românești, care a evidențiat fracturi sociale profunde ale societății românești: membrii diasporei sunt percepuți ca fiind cei care sunt vinovați de infestarea țării cu SARS-CoV-2, iar în loc de solidaritate și grijă reciprocă, atât de necesare, aceștia trebuie să facă față haosului și dezinformării (p. 113). Raluca Răcean Gorgos și Maria Trifan, autoarele acestui capitol, arată că „măsurile de conținere și neutralizare a virusului adoptate în timpul stării de urgență nu denotă implicarea activă și reală a statului în protecția tuturor cetățenilor săi” (p. 131), iar discursurile clasei politice, care au internalizat narativul blamării „celuilalt”, au făcut ca cetățeanul să devină unic responsabil pentru reușita în lupta cu pandemia, în trecerea prin triaje, garduri, bariere, controale, carantină (p. 113). Ruxandra Păduraru și Bogdan Oiță analizează narațiuni ale precarității și periferiei sociale în perioada pandemiei, în care unicele mijloace de supraviețuire rămân economia informală și ajutorul acordat de alți membri ai familiei. Georgina Nica și Tudor Tighiliiu analizează sursele de anxietate în perioada pandemiei, modul în care au fost gestionate, noile rutine pentru a face față incertitudinilor (p. 149), care se configurează în realități diferite pentru fiecare dintre respondenți. Pandemia a reconfigurat majoritatea domeniilor profesionale. Cercetările realizate de Ioana Avădani și Andreea Lupu evidențiază maniera în care profesii conectate cu spațiul de exprimare publică, precum jurnalismul și publicitatea, s-au redefinit și metamorfozat în această perioadă. Astfel, scrie Andreea Lupu: „Pandemia a probat, în esență, toate structurile unei lumi care părea de neoprit – de la modul în care consumăm, exploatăm, ierarhizăm, până la sentimentul demiurgic cu care ne îmbătăm, de la o zi la alta, evoluția tehnologică” (p. 205).

Acest volum de cercetare colectivă este un omagiu adus antropologului Vintilă Mihăilescu, înscriindu-se în linia de cercetare căreia acesta și-a dedicat ultima parte a carierei, promovarea unei antropologii publice, reflecție a experiențelor subiective la întâlnirea cu diferite instituții; decesul său la începutul pandemiei nu a permis apropiaților, colegilor, foștilor studenți să își ia rămas bun altfel decât în mediul online, prin crearea unei pagini care se numește *Lumea lui Vintilă*.

Angelica Marinescu

REVISTA ROMÂNĂ DE SOCIOLOGIE

Year XXXIII · Nos. 3–4 · 2022

CONTENTS

SPECIAL ISSUE: TRANSFORMATIONS OF THE SOCIAL THROUGH DIGITAL IN COVID-19 PANDEMIC

EDITORIAL

- ANCA VELICU, ANDREEA NICOLAESCU, Digitally-Driven Transformations of the Social
During the Covid-19 Pandemics 167

PRIVATE LIFE DURING THE PANDEMIC

- ALINA BĂRBUȚĂ, MARIA ROTH, COSMIN GHEȚĂU, Family Dynamics During
the COVID-19 Pandemic: Mediating Children's Access to Digital Technologies 181
- RUXANDRA PĂDURARU, ANDREEA-VALENTINA MORARU, VALENTIN-ALEXANDRU
BARBU, Online Dating Dynamics During COVID-19 205
- MANUELA OANA ANGHELESCU, ILEANA ROTARU, Deconstructing Eros in the Age
of Digital Consumption 225

TRANSFORMATIONS OF THE DOMESTIC SPACE: THE HOME, FROM PRIVATE TO PUBLIC

- ALINA SILION, Implications of Digital Households: Digital Domestic Work 237
- ANGELICA MARINESCU, The World of Indian Classical Dance in the Grip of New
Technologies: Being an Artist in the Time of the Pandemic 259

„Revista română de sociologie”, serie nouă, anul XXXIII, nr. 3–4, p. 307–308, București, 2022

Creative Commons License
Attribution-NoDerivs CC BY-ND

PANDEMICS AND HEALTHCARE

GEORGE VALENTIN ROMAN, Parents’ Hesitancy Against Their Children’s Vaccination, in the Perception of Socio-Medical Workers	279
--	-----

REVIEWS AND READING NOTES

<i>Postures and Ethnographies of Quarantine in the Pandemic</i> , Editors: Bogdan Iancu, Andrei Mihail, Monica Stroe (Editura Pro Universitaria, 2021). (<i>Angelica Marinescu</i>)	305
---	-----

REVISTA ROMÂNĂ DE SOCIOLOGIE

Année XXXIII • Nos. 3–4 • 2022

SOMMAIRE

NUMÉRO SPÉCIAL: TRANSFORMATIONS DU SOCIAL PAR LE DIGITAL DURANT LA PANDÉMIE COVID-19

EDITORIAL

- ANCA VELICU, ANDREEA NICOLAESCU, Transformations numériques du social pendant la pandémie de COVID-19 167

LA VIE PRIVÉE DANS LA PANDÉMIE

- ALINA BĂRBUȚĂ, MARIA ROTH, COSMIN GHEȚĂU, La dynamique familiale pendant la période de la pandémie COVID-19: la médiation de l'accès des enfants à la technologie digitale 181
- RUXANDRA PĂDURARU, ANDREEA-VALENTINA MORARU, VALENTIN-ALEXANDRU BARBU, La dynamique des rencontres en ligne durant COVID-19 205
- MANUELA OANA ANGHELESCU, ILEANA ROTARU, Déconstruire l'Eros à l'ère de la consommation numérique 225

LES TRANSFORMATIONS DE L'ESPACE DOMESTIQUE - LA MAISON, DE L'ESPACE PRIVÉ À L'ESPACE PUBLIC

- ALINA SILION, Répercussions de la numérisation des foyers: travail domestique numérique ... 237
- ANGELICA MARINESCU, Le monde de la danse classique indienne en proie aux nouvelles technologies: être artiste au temps de la pandémie 259

„Revista română de sociologie”, serie nouă, anul XXXIII, nr. 3–4, p. 309–310, București, 2022

Creative Commons License
Attribution-NoDerivs CC BY-ND

PANDÉMIE ET SANTÉ

GEORGE VALENTIN ROMAN, L’hésitation des parents face à la vaccination des enfants, selon la perception des personnels socio-médicaux	279
--	-----

COMPTE-RENDUS ET NOTES DE LECTURE

Postures et ethnographies de la quarantaine dans la pandémie, coordinateurs Bogdan Iancu, Andrei Mihail, Monica Stroe (Editura Pro Universitaria, 2021) (Angelica Marinescu)	305
---	-----

REVISTA ROMÂNĂ DE SOCIOLOGIE

(ROMANIAN JOURNAL OF SOCIOLOGY)

Editor: Romanian Academy – Institute of Sociology (Bucharest)

- A new journal for a new sociology.
- A journal which looks back to the totalitarian past and explores the democratic future of the Romanian society.
- Open to all theoretical, methodological and ideological approaches.

În atenția colaboratorilor noștri:

Vă rugăm să aveți în vedere ca articolele și studiile trimise redacției noastre să fie de aproximativ 15–20 de pagini (cca 3 000 de semne/pagină). La rândul lor, recenziile sau notele științifice nu trebuie să depășească 5 pagini. Primim numai texte procesate în format electronic, prin e-mail: revista@insoc.ro.

De asemenea, vă rugăm să însoțiți articolul dvs. de un rezumat (maxim ½ pagină), în limba engleză, și de o scurtă prezentare a autorului (titluri științifice, instituția de apartenență, domenii de interes profesional).

Menționăm că întreaga responsabilitate pentru originalitatea și afirmațiile enunțate în cuprinsul articolului revine, în întregime, autorului.

Revista se poate cumpăra de la:

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE, Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, 050711, București, România
Tel.: 021 318 81 46; 021 318 81 06; fax: 021 318 24 44; e-mail: edacad@ear.ro

Comenzile pentru abonamente se primesc la:

ORION PRESS IMPEX 2000 S.R.L., P.O. Box 77–19, sector 3, București, România; tel. 4021 210 6787, 4021 610 6765; e-mail: office@orionpress.ro

S.C. MANPRES DISTRIBUTION S.R.L., Piața Presei Libere nr. 1, corp B, etaj 3, cam. 301–302 Sector 1, București; tel.: 021 314 63 39; fax: 021 314 63 39; e-mail: abonamente@manpres.ro office@manpres.ro și www.manpres.ro

DEREX COM S.R.L., e-mail: derec_com@yahoo.com

SORIRORI SOLUTIONS, tel.: 0040 765 262 077, 0040 765 166 433; internet: <http://www.sorirori.ro>;
E-mail: sorin.costreie@sorirori.ro; rosana.guta@sorirori.ro

CRIS MEDIA PRESS IMPEX S.R.L., P.O. Box 41–71, sector 1, București, România; Tel./Fax: 004 0722 333 405, 004 0744 325 043; e-mail: office.crismedia@gmail.com

„Revista română de sociologie” este indexată în următoarele baze de date internaționale/
“Revista română de sociologie” is indexed in the following international databases:

INDEX COPERNICUS

PROQUEST

EBSCO

DOAJ

DIRECTORY INDEXING OF INTERNATIONAL RESEARCH JOURNALS

ACADEMIC JOURNALS DATABASE

DIRECTORY OF RESEARCH JOURNALS INDEXING

REPEC (indexarea revistei este făcută de ASOCIAȚIA/EDITURA LUMEN, inclusiv în bazele de date
SOCIONET și ECONPAPERS)

GENAMICS JOURNALSEEK

Biblioteci și cataloage on line unde există „Revista română de sociologie”/
Online libraries and catalogues where “Revista română de sociologie” can be found:

The European Library

University of New Brunswick Libraries

University of the West, Library

Hochschule Hannover, University of Applied Sciences and Arts, Katalog

Libris

ACM Digital Library

Biblioteca de Recursos, Universia

National Taiwan Normal University Library

Simon Fraser University, Electronic Journals

Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, Elektronische Zeitschriften

Falvey Memorial Library (Villanova University)

Steenfind (Ralph W. Steen Library, Stephen F. Austin State University)

PresseKatalog (Internationale Fachzeitschriften)

PITTCat.Online Catalog (University Library System – University of Pittsburgh)

Orbis Yale University Library Catalog

University of Washington, Libraries

WorldCat Libraries

Katalog der USB Köln (Universität zu Köln – Universitäts – und Stadtbibliothek Köln)

Library of Congress online Catalog

SUWECO ONLINE SERVICE (Czech and Slovak Republics).

SCIPIO: <http://www.scipio.ro/web/revista-romana-de-sociologie>

ISSN 2392–8549

ISSN–L 1224–9262

„Revista română de sociologie”, serie nouă, anul XXXIII, nr. 3–4, p. 165–310, 2022